

May-Britt Bergset

«Gi meg en jobb, så går alt bra!»

En Q-metodologisk studie av hvordan innsatte på kortere dommer opplever seg selv i et karrieresperspektiv.

Masteroppgave i Rådgivningsvitenskap

Veileder: Camilla Fikse

Trondheim, mai 2018

Hjælpekunstens regler

«At man, naar det i Sandhed skal lykkes En at føre et Menneske hen til et bestemt Sted, først og fremmest maa passe paa at finde ham der, hvor han er, og begynde der. Dette er Hemmeligheden i al Hjælpekunst. Enhver, der ikke kan det, han er selv i en Indbildning, naar han mener at kunne hjælpe en Anden. For i Sandhed at kunne hjælpe en Anden, maa jeg forstaae mere end han - men dog vel først og fremmest forstaae det, han forstaaer. Naar jeg ikke gjør det, saa hjælper min Mere-Forstaaelse ham slet ikke.»

Søren Kierkegaard (1813-55)¹

¹ Kierkegaard, S. (1994).

SAMMENDRAG

Målet med denne studien er å få innsikt i hvordan innsatte på kortere dommer opplever seg selv i et karrieresperspektiv, sett fra deres ståsted. Hensikten er å få mer kunnskap om denne gruppas behov som et utgangspunkt for tilpasset karriereveiledning. Det finnes i dag lite kunnskap om dette.

Q-metodologisk forskningsmetode ble brukt for å besvare studiens problemstilling. Totalt 31 innsatte, som sonet kortere dommer i et lavsikkerhetsfengsel, deltok. De sorterte 32 kort med korte utsagn på et enkelt språk. Utsagnene ble dannet med utgangspunkt i et gruppeintervju med seks innsatte. Fisher`s balanserte blokkdesign ble brukt for å få et balansert utvalg og bedre struktur. Det ble brukt en naturalistisk tilnærming, der alle utsagn ble sortert i grupper etter tema. De 31 deltagernes sorteringer ble analysert ved hjelp av dataprogrammet PQMethod, der tre faktorsyn som skilte seg klart fra hverandre, ble avdekket. Etter faktorfortolkningen ble de gitt følgende navn:

- Faktorsyn 1: «En A4-mann som var på feil sted til feil tid»
- Faktorsyn 2: «Store mål, stor fallhøyde og tro på en lys fremtid
- Bipolært faktorsyn 2: «Stagnasjon, apati og frykten for en mørk fremtid»
- Faktorsyn 3: «Gi meg en jobb, så går alt bra!»

Faktorsynene sier noe om hvordan innsatte på kortere dommer opplever seg selv og fremtiden i et karrieresperspektiv. Studienes funn ble drøftet i lys av temaene motivasjon, håp og mening. Problemstillingen blir besvart gjennom to nye modeller kalt «Opplevelse av subjektiv livskvalitet» og «Opplevelse av motivasjonskraft». Studien gir innsikt i hvordan innsatte kan oppleve seg og fremtiden ut fra 3 ulike livssituasjoner: å ha en jobb, å være arbeidsledig med god tilknytning til «A4-livet» eller å befinne seg i såkalt «utenforskap».

Det å lytte til personens subjektive opplevelse av seg selv er et viktig utgangspunkt for en profesjonell hjelper som ønsker å vekke og styrke håpet i en annen. Jeg håper kunnskapen som er blitt avdekket gjennom denne studien kan gi inspirasjon til faglige refleksjoner for alle fagpersoner, på alle nivå, som ønsker å støtte de innsatte på deres karrierevei, både under og etter soning. Studiens funn kan også kaste lys på hvordan personer fra andre utsatte grupper kan oppleve seg selv i et karrieresperspektiv, som arbeidsledige over 50 år, langtidssykemeldte og unge langtidsledige med lite arbeidserfaring.

ABSTRACT

The aim of this thesis is to gain insight into how male inmates, serving a shorter sentence in a low-security prison, experience themselves in a career perspective. The purpose is to increase knowledge about inmates by asking themselves, as a starting point for adapting career counselling to their needs. Today the knowledge about this groups career development needs is insufficient.

Q-methodological research method was applied to answer the thesis` question. A total of 31 of a prison population, serving sentences shorter than one year, participated. The participants sorted 32 cards with short statements in an easy language. The thesis` statements was based on a group interview with six prisoners. Fisher`s balanced block design was applied to balance the Q-sample and get a better structure. A naturalistically approach was used to sort all the statements into seven groups, named after theme. The 31 Q-sorts were analyzed using PQMethod and three factors, with four different perspectives, were revealed. After interpreting the four perspectives they were given the following titles:

- Factor 1: “An A4-man who was on the wrong place at the wrong time”
- Factor 2: “High goals, big drop and belief in a bright future”
- Bipolar factor 2: “Stagnation, apathy and the fear of a dark future”
- Factor 3: “Give me a job, and everything will turn out well”

The factors offer insight into how inmates can experience themselves and their future. The thesis findings are discussed in the light of three topics; motivation, hope and meaning. The thesis question is answered through two models called “Experience of subjective quality of life” and “Experience of motivation power”. The study also gives a picture of how the inmates experience themselves in relation to the labor market; to have a job, to be unemployed looking for a job, or to be living outside the community.

Listening to subjective experiences is an important starting point for professional helpers that want to wake and strengthen hope and motivation in others. I hope the knowledge revealed in this thesis can be an inspiration for reflections and cooperation, at all levels, among professionals that want to support inmates serving a shorter sentence in their career development.

FORORD

Det å bidra til at mennesker finner meningen og retningen i sitt liv, oppdager egne ressurser og veien til målet, er det som gleder meg aller mest som karriereveileder. Jeg er takknemlig for at jeg endelig fikk mulighet til å fordype meg i dette spennende temaet og skrive denne masteroppgaven.

Først vil jeg takke alle dere 31 som deltok i undersøkelsen og slik gav «stemme» til alle innsatte på kortere dommer! Særlig vil jeg takke dere seks som hjalp meg med å samle kommunikasjon til kortene som ble brukt i undersøkelsen, og etterpå kvalitetssikret dem. Takk for gode innspill! Jeg vil også takke alle dere som hjalp med å forstå de ulike faktorsynene i etter-intervju. Videre vil jeg rette en stor takk til Kriminalomsorgen fordi jeg fikk tillatelse til å gjennomføre studien, og til alle ansatte i fengselet. Jeg kan ikke nevne navn, men dere vet selv hvem dere er. Dere er en hyggelig, positiv gjeng som stilte opp for min studie på mange ulike måter. I tillegg delte dere raust av deres erfaringer om alt karrierearbeidet dere gjør i fengselet, en kunnskap og forståelse som var helt nødvendig, både for meg og kvaliteten i denne studien. Takk også for tilliten jeg ble vist ved å få egne nøkler og alarm, slik at jeg fritt kunne bevege meg rundt og bli en del av de innsattes hverdag og livet i «leiren».

Jeg vil også spesielt få takke mannen min, Stig, som har vært trygt ved min side. Du mistet ikke troen på meg da jeg selv syns alt så uoverkommelig ut, og du har lyttet tålmodig til alle mine tanker, kommet med kloke innspill, luket ut kommafeil og gledet deg når jeg lykkes. Jeg vil også takke alle mine kjekke, voksne barn for oppmuntring og tålmodighet underveis, og korrekturlesing og teknisk hjelp på slutten.

Ellers vil jeg takke alle som i årenes løp har inspirert meg til å utvikle meg som karriereveileder, og da særlig mine gode, faglig dyktige kollegaer ved Karrieresenter Østfold som har fulgt meg over mange år. Videre retter jeg en stor takk til min veileder Camilla Fikse for god veiledning og raske tilbakemeldinger. Og sist, men ikke minst, vil jeg takke meg selv for at jeg fulgt drømmen, holdt ut og stolte på meg selv. Det har vært en spennende, altopplukende og krevende reise som har ført frem til masteroppgaven du nå sitter med i hendene. Håper du finner temaet og resultatene like interessante og lærerike som meg!

Fredrikstad, mai 2018

May-Britt Bergset

INNHOLDSFORTEGNELSE

SAMMENDRAG	V
ABSTRACT	VII
FORORD	IX
INNHOLDSFORTEGNELSE	XI
1. INNLEDNING	1
1.1. Temaets aktualitet og oppgavens hensikt	1
1.2. Problemstilling	2
1.2.1. Definisjoner og avgrensning.....	2
1.3. Hvem er innsatte på kortere dommer?	4
2. TEORIDEL	5
2.1. SCCT-Sosialkognitiv karriereteori	5
2.1.1. SCCT-modellen – et veikart over karriereutvikling.....	5
2.2. Salutogenese: Opplevelse av sammenheng og mening	8
2.2.1. Faktorer som påvirker «Opplevelse av sammenheng».....	9
2.3. Teori om opplevelse av håp	11
2.3.1. Forskjellen på høy- og lavhåpsmennesker.....	12
2.3 «Mindset» - teori om to tankesett	12
2.3.1. Fastlåst tankesett fører til hjelpeløsmønster.....	13
2.3.2. Vekstorientert tankesett fører til mestringsmønster.....	14
3. METODISK TILNÆRMING	15
3.1. Q-metodens grunnprinsipper	15
3.2. Begrunnelse for valg av metode	15
3.3. Forskningsprosessen	16
3.3.1. Kommunikasjonsunivers og innsamling av kommunikasjon.....	16
3.3.2. Q-utvalget og design.....	17
3.3.3. P-utvalget – utvelgelse og rekruttering.....	18
3.3.4. Gjennomføring av Q-sorteringen - datainnsamlingen.....	18
3.3.5. Faktoranalyse.....	19

3.3.6. Tolkning av faktorsyn og etter-intervju.....	21
3.4. Kvalitetskriterier i forskning.....	21
3.4.1. Reliabilitet – pålitelighet.....	22
3.4.2. Validitet.....	23
3.4.3. Generaliserbarhet.....	23
3.5. Etske overveielser.....	24
3.6. Forskerrollen.....	25
4. FAKTORPRESENTASJON.....	27
4.1. Det alle faktorsynene har felles – konsensusutsagn.....	27
4.2. Faktorsyn 1: «En A4-mann som var på feil sted til feil tid».....	28
4.2.1. Var på feil sted til feil tid.....	29
4.2.2. Særegne trekk ved faktorsyn 1 – «distinguishing statements».....	30
4.2.3. Oppsummering faktorsyn 1.....	30
4.3. Faktorsyn 2: «Store mål, stor fallhøyde og tro på en lys framtid».....	30
4.3.1. Vilje til handling og tvil på gjennomføringsevne.....	32
4.3.2. Særegne trekk ved faktorsyn 2 – «distinguishing statements».....	33
4.3.3. Oppsummering faktorsyn 2.....	33
4.4. Faktorsyn 2 sin bipolære motsats: «Stagnasjon, apati og frykt for en mørk...»..	33
4.4.1. Oppsummering bipolært faktorsyn 2.....	34
4.5. Faktorsyn 3 - «Gi meg en jobb, så går alt bra!».....	35
4.5.1. Venter og ser hva som skjer.....	36
4.5.2. Særegne trekk ved faktor 3 - «distinguishing statements».....	37
4.5.3. Oppsummering faktorsyn 3.....	38
5. DRØFTING.....	39
5.1. Arbeid er viktigst for et godt liv.....	39
5.2. Mestringstillit som drivkraft for karriereutvikling.....	40
5.3. Håp som drivkraft for karriereutvikling.....	45
5.4 Opplevelse av mening som drivkraft for karriereutvikling.....	47
5.5. Oppsummering og konklusjon.....	50
5.5.1. Modell 1: «Opplevelse av subjektiv livskvalitet».....	52
5.5.2. Modell 2: «Opplevelse av motivasjonskraft».....	53

6. AVSLUTTENDE KOMMENTARER.....	55
6.1. Kort oppsummering.....	55
6.2. Implikasjoner.....	55
6.3. Kritisk blikk på egen studie.....	56
6.4. Videre og nye studier.....	57
7. REFERANSELISTE.....	59
8. VEDLEGG.....	67
Vedlegg 1: Oversikt over lavsikkerhetsfengsel.....	67
Vedlegg 2: Tabell: Dynamisk sammenheng mellom komponentene i OAS.....	68
Vedlegg 3: Tillatelse til å gjøre lydopptak.....	69
Vedlegg 4: Samtykkeerklæring for lydopptak.....	70
Vedlegg 5: Plan og intervjuguide – gruppesamtale.....	71
Vedlegg 6: Informasjon til ansatte i fengselet om prosjektet.....	72
Vedlegg 7: Design med tilhørende utsagn.....	73
Vedlegg 8: Informasjonsskriv til deltagere.....	75
Vedlegg 9: Samtykkeerklæring og bakgrunnsinformasjon.....	76
Vedlegg 10: Fullstendig beskrivelse av Q-sorteringen.....	77
Vedlegg 11: Oversikt over faktorladinger.....	79
Vedlegg 12: Plan og intervjuguide for etter-samtale.....	80
Vedlegg 13: Godkjenning fra NSD.....	81
Vedlegg 14: Godkjenning fra Kriminalomsorgen.....	82
Vedlegg 15: Utsagnenes plassering i hvert faktorsyn.....	85
Vedlegg 16: Utsagn som skiller de tre faktorsynene særlig fra hverandre.....	87
Vedlegg 17: Et forslag til startpunkt og plan for karriereveiledning.....	89

TABELL- OG FIGUR OVERSIKT

Tabell 3.1: Studiets design	18
Tabell 3.2: Korrelasjon mellom faktorer	20
Tabell 3.3: De respektive faktorenes reliabilitet	22
Tabell 4.1: Oversikt over konsensusutsagn	27
Tabell 4.2: Sorteringsmønster for faktorsyn 1	28
Tabell 4.3: Sorteringsmønster for faktorsyn 2	31
Tabell 4.4: Sorteringsmønster for faktorsyn 2	35
Tabell 5.1: Opplevelse av sammenheng (OAS) for de ulike faktorsynene	49
<i>Figur 2.1: SCCT-modellen (Brown, Lent & Knoll, 2013, s. 1055)</i>	<i>6</i>
<i>Figur 2.2: Effekt av mestringstillit/resultatforventning (Bandura, 1997, s.20)</i>	<i>7</i>
<i>Figur 2.3: Skjematisk beskrivelse av håpefull tenkning (Snyder, 2000, s.12)</i>	<i>11</i>
<i>Figur 5.1: Modell 1: "Opplevelse av subjektiv livskvalitet"</i>	<i>52</i>
<i>Figur 5.2: Modell 2: "Opplevelse av motivasjonskraft"</i>	<i>53</i>

1. INNLEDNING

Det å bidra til at mennesker får et godt, meningsfylt liv er det som gir meg størst glede og faglig inspirasjon som karriereveileder. Mange innsatte på kortere dommer lever livet sitt utenfor, eller står i fare for å falle ut av, arbeidslivet. Det finnes i dag lite kunnskap om deres behov. Det å bidra til økt kunnskap om deres «karriereverden», sett fra deres eget ståsted, ble derfor et svært meningsfullt og faglig spennende tema for min masteroppgave.

1.1. Temaets aktualitet og oppgavens hensikt

Det å leve et liv utenfor fellesskapet kan føre til store, negative konsekvenser, både for den det gjelder og for samfunnet (Semb, Borg, & Ness, 2016). Det å motvirke utstøting er derfor et viktig satsingsområde på tvers av flere departementer (Kunnskapsdepartementet, 2015, 2016). Det ble i 2017 undertegnet to Nasjonale strategier for perioden 2017-2021 der arbeid og utdanning blir sett på som nøkkelen til fellesskapet: *Redusert tilbakefall til ny kriminalitet (...)* (Justis- og beredskapsdepartementet, 2017) og *Nasjonal kompetansepolitisk strategi (...)* (Kunnskapsdepartementet, 2017). Karriereveiledning blir sett på som et av flere viktige virkemidler i begge disse strategiene.

Disse visjonene, i kombinasjon med et stadig tøffere arbeidsliv, stiller nye krav til karriereveiledere. NOU 2016:7 *Norge i omstilling – karriereveiledning for individ og samfunn* slår fast at forståelsen av hva karriereveiledning er, er i endring, og at den i stadig større grad knyttes til sosial rettferdighet og sosial integrering (s.22). Ordet karriere bli ofte assosiert med fremgang i yrkeslivet. I dag bruker fagfolk og forskere ordet i en videre forstand. Alle har en karriere. Det krever en mer helhetsorientert karriereveiledning (s.26). Samtidig avdekkes det at det hverken finnes oversikt eller forskningsbasert kunnskap om karriereveiledning for innsatte på kortere dommer. Utredningen konkludere med at kunnskapsgrunnet må styrkes (NOU 2016:7, s.210).

Dette har foreløpig ført til én undersøkelse blant karriereveiledere i fengselsundervisningen, og rapporten: *”Karriereveiledning i kriminalomsorgen...”* utgitt av Kompetanse Norge i mai 2017 (Byholt, Bakke, & Ianke, 2017). Rapporten fastslår at de innsatte som deltar i undervisning får for lite veiledning, mens tilbudet til resten av gruppen er svært dårlig eller fraværende.

Kompetanse Norge foreslår at de offentlige karrieresentrene (Kompetanse Norge, 2018) kan være en aktuell aktør å styrke tilbudet til denne gruppen. I tillegg etterlyser de mer forskning og kartlegging av de innsattes behov (Byholt et al., 2017). Denne oppfordringen ble en avgjørende faktor for valg av tema for denne oppgaven.

Det er bare noen få karrieresentre som tilbyr veiledning i fengselet i dag. NOU 2016:7 viser bare til to sentre, der ett er tilbudet jeg selv har stått for (s.210). Mange av de innsatte levde et uryddig

liv, før de kom inn i fengselet. Justis- og beredskapsdepartementet (2007a) ser det som svært hensiktsmessig å tilby karriereveiledning under soning: «Under straffegjennomføringen er de straffedømte tilgjengelige og rusfrie, og de fleste er motivert for å gjøre noe med sin livssituasjon» (Justis- og beredskapsdepartementet, 2007b).

Hensikten med min studie er dermed å bidra til økt kunnskap om de innsattes behov. Jeg håper denne kunnskapen kan inspirere til gode faglige refleksjoner blant karriereveiledere, ulike faggrupper innen kriminalomsorgen og på tvers av faggrensene, slik at vi sammen kan gi et mest mulig helhetlig og samkjørt karriereveiledningstilbud til denne gruppen.

1.2. Problemstilling

Den danske filosofen Søren Kierkegaard (1813-1855) har hatt stor påvirkning både på vitenskapen og veiledningsfaget. Det er snart 200 år siden han erklærte at «subjektiviteten er sannheten» i forskning på menneskers opplevelser av seg selv og sine liv (Eide, Grelland, Kristiansen, Sævareid, & Aasland, 2011, s. 28). Hans innsikt i hvordan en profesjonell hjelper kan bidra til motivasjon til endring, er fortsatt like dagsaktuelt (Serpinsky & Edwards, 2013). Hans kloke ord om hemmeligheten bak all hjelpekunst: «...å finne han der hvor han er og begynne der...», er inspirasjonen bak denne oppgaven (Kierkegaard sitert i Lundestøl, 2012, s.45). Uten å forstå hva den andre forstår, blir all hjelp bare «...en indbildning...» (s .45).

Hvordan skulle jeg finne ut hvor de innsatte *er* i sitt karriereløp? Ingen forskere hadde spurt dem før, og jeg kunne ikke spørre dem direkte: Hvordan står det til med karrieren din i dag? Da ville svaret fort blitt en vurdering av om de har det bra eller dårlig. Det jeg ønsket var å få kunnskap om var hvordan de forstod seg selv og fremtiden ut fra sitt subjektive ståsted. Disse tankene danner bakgrunnen for min problemstilling:

Hvordan opplever innsatte på kortere dommer seg selv i et karrierperspektiv?

Jeg vil i det følgende definere, utdype og avgrense problemstillingen.

1.2.1. Definisjoner og avgrensning

Jeg velger å bruke *opplevelse av seg selv* som et samlebegrep for alle ord vi bruker når vi snakker om det som skjer i oss, og hvordan vi vurderer og definerer oss selv. Det omfatter dermed alle tanker, følelser og andre indre opplevelser. I hverdagstale bruker vi mange ulike ord om denne indre forståelsen eller opplevelsen av oss selv. Det ordet som er mest dekkende i min studie er selvforståelse, sammen med andre ord som selvbilde, selvfølelse, selvtilit, selvsikkerhet, selvoppfatning og selvevaluering. Det er denne evnen til selvrefleksjon som skiller oss fra dyrene (Johnson, 2003). Vi prøver hele tiden å skape mening i det som skjer inni oss og

rundt oss ved å fortolke og vurdere de signalene vi får innenfra eller utenfra. Slik prøver vi å forstå vår egen og andres adferd (Lillemyr, 2007).

Karriereveiledning kan forstås i et bredt og et smalt perspektiv (Gravås & Gaarder, 2011). Jeg ser for meg at kunnskap fra denne studien kan brukes som et utgangspunkt for all karriereveiledning, enten det er veiledning individuelt eller i grupper (smalt), eller for å planlegge alle andre aktiviteter som tar sikte på å øke kunnskaper og ferdigheter (bredt). Det finnes ingen etablert, felles definisjon av hva karriereveiledning er, selv i det smale perspektivet (Gravås & Gaarder, 2011). Jeg velger derfor å bruke definisjonen til Gravås & Gaarder (2011, s. 20): «...profesjonelle samtaler mellom en veileder og en veisøker om karriererelaterte spørsmål, med den hensikt å bidra til å styrke veisøkers refleksjon, motivasjon og ferdigheter til å håndtere egen karriere».

Min erfaring er at innsatte ofte tenker at de ikke har en karriere. Det er et ord som tilhører det de kaller "A4-livet". For å få dem til å forstå, og fatte interesse for, mitt forskningsprosjekt valgte jeg å bruke den opprinnelige betydningen av ordet som sammensatt «...av det latinske ordet *carrus* (vogn) og *cararia* (vei eller spor)...» (Gravås & Gaarder, 2011, s. 23). For at dette begrepet også skulle gi gjenkjennelse for dem som stod utenfor arbeidslivet, valgte jeg i stedet å snakke om det som "livet du har levd, livet du lever og livet du kommer til å leve". En slik forståelse av ordet karriere fører til en helhetlig forståelse av hva som kan være temaer for karriereveiledning. Det kan være alt fra å lære ulike jobbsøkerferdigheter, til mer komplekse spørsmål som hvordan en skal håndtere overganger i livet, til eksistensielle temaer som verdier og mening (Gravås & Gaarder, 2011, p. 23). Det er en forståelse av karriereveiledning som kan minne om *Recovery*, en tilnærming som de siste årene har fått et godt fotfeste innen psykisk helsearbeid (Slade, 2017).

Et karriereperspektiv, eller livsperspektiv, er et stort og uhåndterbart begrep. Jeg forstår det som hele personens livshistorie, hans opplevelser her og nå og hans antagelser og forestillinger om seg selv og livet sitt i fremtiden. Ytre forhold som kontekst og sosial støtte virker også inn i et karriereperspektiv, men dette vil ikke være tema for min studie. Det er ikke mulig å definere dette indre universet helt eksakt. Jeg tar derfor utgangspunkt i de innsattes egen forståelse av begrepet. Deres forståelse vil deretter bli drøftet i lys av sosialkonstruktivistiske teorier, en tilnærming som preger karriereveiledningsfeltet i dag (NOU 2016:7, s.21). Dette innebærer et syn på virkelighetsforståelse som noe et menneske stadig former, ut fra sine subjektive opplevelser, i møte med de situasjonene de befinner seg i (Tjora, 2017).

1.3. Hvem er innsatte på kortere dommer?

Rundt 4000 personer soner i dag i et av landets 43 fengsler (Byholt, 2017). 17 av disse er lavsikkerhetsfengsel og -avdelinger (Vedlegg 1). En kortere dom kan, ifølge Espen Michaelsen, seniorrådgiver i Kriminalomsorgsdirektoratet, beskrives som mindre alvorlig lovbrudd med soningstid under 1 år. Det er for eksempel smugling, narkotikadommer, «hvitsnipp-kriminalitet», vold mot offentlig tjenestemann, uprovosert vold og fyllekjøring. Fengselet der jeg gjennomførte min studie hadde kun mannlige innsatte.

Statistisk sentralbyrå (Revolv, 2015) gjennomførte i 2014 en intervjuundersøkelse om levekår blant innsatte i norsk fengsler. Den viste at de har problemer på ett eller flere områder. Bare halvparten har fast bolig, og mange vet ikke hvor de skal bo ved løslatelse. 60% har hverken jobb eller utdanning å gå til, mens 40 % ikke har nok penger til å klare seg. Svært mange har også gjeld, og utdanningsnivået er lavt. Bare 35% oppgir å ikke ha avhengighetsproblematikk, mens nesten alle viser tegn på ulike psykiske lidelser (Revolv, 2015). Dette er tall som gjelder alle innsatte. Det finnes, ifølge seniorrådgiver Espen B. Michaelsen, ikke statistikk eller oversikt over levekår spesielt for innsatte på kortere dommer. Det eneste han med sikkerhet kan si, er at gjennomsnittsalderen er 40 år (vedlegg 1). Ansatte jeg snakket med i fengselet bekrefter at utfordringene er store, også for innsatte på kortere dommer. En tilbakeføringskonsulent med lang erfaring delte utfordringene inn i tre grupper som han kalte diagnoser, familieproblemer og sosial problemer. Blant diagnosene nevner han ADHD, bipolare lidelser og Asperger syndrom, i tillegg til ubehandlede psykiske lidelser som angst og depresjon. Jeg vil nå presentere min studie og deretter drøfte funnene, gjennom de neste fem kapitlene, og vil starte med å gjøre rede for mitt teoretiske perspektiv.

2. TEORIDEL

Jeg har valgt fire teorier som kaster lys på karriereutvikling og -adferd fra ulike perspektiver for min studie. Sosial kognitiv karriereteori (SCCT) er min hovedteori. De tre andre teoriene; om *opplevelse av sammenheng, håp og to tankesett*, bidrar på ulikt vis til en enda større forståelse av de innsattes subjektive opplevelser. Jeg gjøre rede for teoriene og hvorfor de er valgt, en etter en.

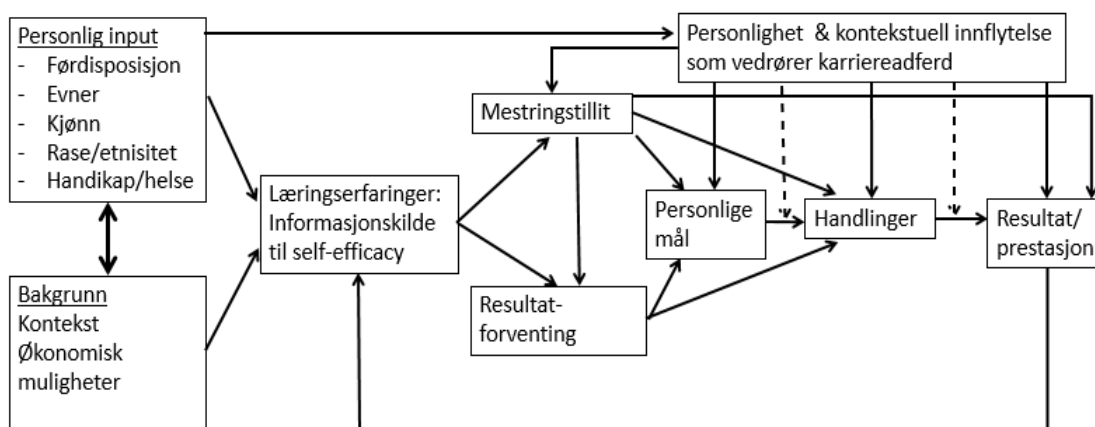
2.1. SCCT – Sosialkognitiv karriereteori

Sosial kognitiv karriereteori (SCCT) er valgt som teoretisk rammeverk for dette studiet av mange grunner. Den passer til formålet der jeg vil forsøke å få tak i de innsattes opplevelse av seg selv i et karrieresperspektiv. Hovedmålet med SCCT, som ble presentert av Robert L. Lent, Steven D. Brown og Gail Hackett i 1994, er å beskrive alle de kognitive variabler og prosesser som ligger bak karriereutvikling (Højdal & Poulsen, 2009; Lent, Brown, & Hackett, 1994). For det andre bygger teorien på en sosial-kognitiv forståelse. Det er det en person *tror* om seg selv, sine muligheter og utbyttet av et valg, som bestemmer karrieradferden (Højdal & Poulsen, 2009). En tredje grunn er at den er spesielt egnet til å studere karriereutvikling hos marginaliserte grupper (Betz, 2007; Brown, Lent, & Knoll, 2013). SCCT-modellen er utviklet i flere omganger. I 2013 presenterte Brown, Lent og Knoll (2013, s. 1054) en modell med spesielt fokus på karriereadferd hos kriminelle, som jeg velger for min oppgave. Den gir innsikt i, og forslag til, hvordan de kriminelles karriereadferd kan styrkes i positiv retning og slik hindre tilbakefall (Brown et al., 2013). En siste grunn til valget er at den tilbyr en sammenhengende og konsistent ramme for å arbeide med karriereutvikling, samtidig som den utgjør en felles forståelsesplattform for alle de ulike karriereteoriene (Højdal & Poulsen, 2009; Lent, Brown, & Hackett, 1994). Forståelsesrammen gir dermed stort rom for å hente inspirasjon og metoder fra andre karriereteorier, noe jeg håper kan gi spennende faglig refleksjon i kjølvannet av studien.

2.1.1. SCCT-modellen – et veikart over karriereutvikling

SCCT bygger på Albert Banduras sosialkognitive teori som vektlegger læringen og de kognitive prosessenes betydning for karriereutvikling (Højdal & Poulsen, 2009; Lent et al., 1994; Zunker, 2011). I dette perspektivet sees menneskets selv-refererende tenkning som retningsgivende for motivasjon og adferd. Vi har evne til å tenke fremover i tid (forethought), se for oss ulike mål og hva som forventes av oss for å oppnå et ønsket resultat. Ut fra dette tar vi valg (feedforward). Vi har slik en aktiv rolle i konstruksjon av mening, noe som både påvirker vår situasjon og samspillet mellom oss selv og miljøet/konteksten (Højdal & Poulsen, 2009, s.190). I tillegg viser SCCT -modellen hvordan variabler som interesser, evner, verdier, følelser, helse og biologi

samspiller, og hvordan de sammen påvirker individets vekst og utvikling (Lent et al., 1994; Zunker, 2011):

Figur 2.1: SCCT-modellen (Brown, Lent & Knoll, 2013, s. 1055). Jeg har oversatt den til norsk.

SCCT belyser karriereutvikling gjennom 3 ulike modeller; en for utvikling av interesser, en for valgprosessen og en for motivasjon og utholdenhet i utførelse (Lent et al., 1994). Jeg presenterer kun modellen som beskriver utførelse, som jeg velger å kalle karriereadferd.

Personlig utvikling forgår i et gjensidig samspill mellom tre faktorer; indre personlige og psykiske forhold, ytre miljømessige faktorer og personens åpenlyse adferd (Bandura, 1997, s. 6; Lent et al., 1994). Det som bestemmer personlig karriereutvikling blir begrepsfestet i de 3 kjernefaktorene: *mestringstillit* (self-efficacy), *resultatforventninger* (outcome expectations) og *personlige mål* (personal goals) (Zunker, 2011, s. 41). Disse 3 faktorene, som utgjør midtområdet i modellen (se over), handler om tankemønstre vi har om oss selv og mulighetene våre. Hovedbudskapet med denne modellen er at det å ha høy tillit til mestring og resultater fører til en optimal karriereutvikling, mens lite tillit til egen mestring og/eller lave forventninger til resultat skader utviklingen. Dette kan lede til utsettelse eller unngåelse (Zunker, 2011). Jeg vil av plasshensyn ikke ta for meg hele modellen, men kun definere og beskrive de tre nevnte kjernefaktorene i midtområdet, og kort se på samspillet mellom dem.

Bandura (1997, s. 3) definerer *mestringstillit* (*self-efficacy*) slik: «...beliefs in one`s capabilities to organize and execute the courses of actions required to produce given attainments». Ordet er oversatt til norsk på flere ulike måter. Jeg velger å bruke ordet *mestringstillit*, blant annet fordi det blir brukt i fengselet (Brumoen & Højdahl, 2007). Det er svarene vi gir oss selv på spørsmålene: «Hvem er jeg?», «Hva kan jeg?» og «Kan jeg få det til?» (Højdal & Poulsen, 2009, s.194). Det vi tror om oss selv og vår kapasitet til å handle, kan forandres og utvikles gjennom nye læringserfaringer (Bandura, 1997; Højdal & Poulsen, 2009; Lent et al., 1994). Den mest

effektive måten å øke mestringstillit på, er ved å se positive resultater av egne prestasjoner, mens gjentatte fiaskoer bryter ned mestringstilliten (Højdal & Poulsen, 2009).

Av alle faktorer som påvirker retningen av våre liv, er denne tilliten til oss selv den viktigste (Bandura, 1997, 2008). Den er grunnlaget for all menneskelig motivasjon, velvære og prestasjoner. Det er vanskelig å opprettholde optimisme og håp, hvis en tviler på egne evner. Uansett hvilke andre motivasjonsfaktorer vi har, som andres oppmuntring eller annen ytre belønning, så er det denne grunnleggende troen som støtter oss når vi står ansikt til ansikt med utfordringer i eget liv (Bandura, 2008). Følelser og stemninger virker også inn på vår mestringstillit. Positive tanker og følelser gjør at vi føler oss sterke og har tro på oss selv, mens negative tanker og følelser virker motsatt (Bandura, 2008).

Resultatforventninger er utbyttet personen forestiller seg som følge av en aktuell handling; «Hva vil skje hvis jeg gjør dette?» (Lent et al., 1994, s.83). I tillegg er det en avveining av forholdet mellom resultat og handling; «Er innsatsen min verd slitet?». De faktorene en person legger til grunn for denne vurderingen er vidt forskjellig. En handling kan bli gitt verdi både i form av ytre belønning som positiv feedback fra andre, av selvstyrende eller indre belønning som at en blir stolt av seg selv, eller ved at det å utføre oppgaven i seg selv gir glede (Højdal & Poulsen, 2009). Verdier kan også være knyttet til viktige livsroller, behov for sosial tilhørighet eller kreativitet, slik det blir beskrevet i Donald Super sin teori om life-span og life-space (Zunker, 2011). Våre forestillinger og forventninger til resultat er også skapt gjennom læring, enten ved egen erfaring, ved å se andre gjøre lignende handling eller ut fra forestillinger på grunnlag av respons fra omverdenen (Højdal & Poulsen, 2009).

Samspeillet mellom mestringstillit og resultatforventning skaper motivasjon. Lillemyr (2007) beskriver motivasjon som kraften som holder oss gående, og som bestemmer retningen i våre liv gjennom valgene vi gjør. Denne tabellen viser hvilke opplevelser samspeillet kan føre til:

		RESULTATFORVENTNINGER	
		-	+
MESTRINGSTILLIT	+	Protest Klagemål Sosial aktivisme Miljøforandring	Produktivt engasjement Aspirasjon – nok luft Personlig tilfredsstillelse
	-	Resignasjon Apati	Selvnedvurdering Motløshet

Figur 2.2: Effekt av mestringstillit/resultatforventning (Bandura, 1997, s.20)

Som tabellen viser er både det å *ville* og *ikke ville* (protest) å utvise motivasjonskraft og selvbestemmelse (høy mestringstillit). En person uten denne kraften, har gitt opp (apati). Han har ingen tro på at han kan påvirke det som skjer, er likegyldig til sitt egen liv og lar andre ta valgene for seg. Det å miste all handlekraft har alvorlige konsekvenser for den det gjelder. Det kan gå utover både fysisk og psykisk helse, føre til apati, depresjon og følelse av hjelpeløshet (Nygård, 2007, s. 30).

Motivasjonen fører til et *personlig mål*. Det defineres som en bestemmelse om å påbegynne en bestemt aktivitet eller en streben etter å oppnå et fremtidig resultat (Bandura, 1986; Højdal & Poulsen, 2009, s. 196). Ved å sette seg personlige mål, hjelper en person seg selv til å styre sin egen adferd i en bestemt retning, uavhengig av ytre påvirkning. Det å ha et mål eller intensjon er derfor en viktig motivasjonsfaktor for å gjøre en bevisst handling. Mennesket strever hele tiden for å oppnå kontroll over og kunne påvirke hendelser i sitt eget liv gjennom det Bandura (1997, s. 128) kaller «self-influence», selvpåvirkning. I vurderingen av om et mål er interessant og oppnåelig eller ei, ser personen både på selve mål-spesifikasjonen og på nivået av mål-utfordring. For noen mennesker kan det at et mål er utfordrende, være nok til å gi sterk motivasjon og utholdenhet i seg selv. Andre foretrekker mer trygghet og forutsigbarhet. De må være helt sikker på å lykkes for å bli motivert (Bandura, 1997).

2.2. Salutogenese: Opplevelse av sammenheng og mening

Salutogenese gir en grunnleggende beskrivelse av hva som bidrar til eller svekker motivasjon og mestringsevne, gjennom begrepet «Opplevelse av sammenheng» OAS, på engelsk «Sense of Coherence» (Antonovsky, 2012, s.39). Jeg har valgt denne teorien fordi mange innsatte sliter med helseutfordringer som rusavhengighet, angst og depresjon (Revol, 2015). Disse utfordringene blir dermed også en del av deres karrieresperspektiv. Teorien bidro med et helt nytt syn på, forståelse av og tilnærming til fenomenet helse da Antonovsky (2012) lanserte den i 1970. Teorien er den mest anerkjente tilnærming til psykisk helsearbeid i dag (Langeland, 2014), og den gir, sammen med Bandura sin sosialkognitive teori, inspirasjon til samtalemotoden som blir brukt i fengselet; «Bygging av mestringstillit» (BaM) (Brumoen & Højdahl, 2007). Teorien er dermed knyttet til både psykisk helse, motivasjon og endring. Jeg vil i min sammenheng forstå *helse* som et uttrykk hele den indre opplevelsen personen har av seg selv. Den salutogene tilnærmingen bygger på fire grunnleggende antagelser; hvordan vi har det er et kontinuum mellom helse og uhelse, personens historie er en viktig del av persons helse, det finnes helsefremmende faktorer og at tilpasning er idealet for hjelpen (Antonovsky, 2012).

Ordet salutogenese betyr «opphav til helse» satt sammen av de latinske ordene *saluto*, helse, og *genese*, opprinnelse eller tilblivelse (Braut, 2016). Den salutogene tilnærmingen til livet er pessimistisk, en innfallsvinkel Antonovsky (2012, s. 27) mente var en realistisk og hensiktsmessig måte å forstå helse. Han så organismens naturlige tilstand som heterostase, det vil si mangel på orden og en bevegelse i retning økende entropi (min forståelse: nedbryting eller ødeleggelse). Vi er alle døende, samtidig er vi, så lenge det finnes er et snev av i liv i oss, i en eller annen forstand friske. Antonovsky (2012, s.27) kaller dette «kontinuumet mellom helse og uhelse». I en salutogen tilnærmingen handler det dermed ikke om en person kan klassifiseres som frisk eller syk, men hvor hun eller han befinner seg til enhver tid på dette kontinuumet. Antonovsky (2012) bruker metaforene *å balansere på en line* og *livets elv*, for å beskrive livet og fastslå at «ingen beveger seg trygt langs elvebredden» (s.105). Han mener det er bedre å lære mennesker å svømme enn å redde dem opp av vannet.

2.2.1. Faktorer som påvirker Opplevelse av sammenheng (OAS)

OAS angir en persons kapasitet til å håndtere stress og utfordringer på en adekvat måte på et kontinuum fra høy til lav. Vår OAS blir bygget opp gjennom gjentatte livserfaringer preget av indre sammenheng, medbestemmelse og balanse mellom over- og underbelastning. Antonovsky (2012, s.41) definerer OAS slik:

«Opplevelse av sammenheng er en global innstilling som uttrykker i hvilken grad man har en gjennomtrengende, varig, men også dynamisk følelse av tillit til at 1) stimuli som kommer fra ens indre og ytre miljø, er strukturerte, forutsigbare, forståelige, 2) man har ressurser nok til rådighet til å kunne takle kravene som disse stimuliene stiller, og 3) disse kravene er utfordringer som det er verd å engasjere seg i».

Han kaller de tre dimensjonene: «begripelighet», «hånterbarhet» og «meningsfullhet» (Antonovsky, 2012, s.39). Disse er uløselig knyttet til hverandre og bidrar alle inn til den samlede OAS. Setter en sammen alle mulige kombinasjoner av høy/lav av de tre komponentene utgjør de 8 typer, der noen kombinasjoner bidrar til en stabil OAS, mens andre kombinasjoner presser OAS opp eller ned (Antonovsky, 2012, s.43). Det å utforske samspeillet mellom disse tre kildene til OAS, kan slik gi en forståelse av hva som svekker og styrker personens muligheter til å mestre livet sitt (se tabell vedlegg 2).

Begripelighet handler om i hvilken grad personen har tillit til at det som skjer er forståelig (Antonovsky, 2012). Det å forvente at fremtiden skal være velordnet, sammenhengende og strukturert, eller at det skal være mulig å sette det som skjer inn i en forståelig sammenheng, bidrar positivt til OAS. Det å tro at fremtiden skal bli kaotisk og ubegripelig eller at ting skjer

helt tilfeldig, uventet og uforutsigbart bidrar negativt (Antonovsky, 2012, s.40). Selv om livet «stormer», vil denne grunnleggende troen på at det vil gå bra til slutt gi personen støtte til å holde humøret oppe og holde ut.

Håndterbarhet handler om i hvilken grad personen opplever å ha tilgang til de ressursene som trengs for å kunne takle kravene han bombarderes med til enhver tid. Det innebærer enten at man har kontroll over ressursene i seg selv, eller at ressursene kontrolleres av andre som en har tillit til (Antonovsky, 2012). Har man en sterk opplevelse av håndterbarhet, føler man seg ikke som et offer for omstendighetene eller at livet behandler en urettferdig. Når livet går i motbakke, tenker disse personene at de er i stand til å takle det, bearbeide sorgen og gå videre. I den andre enden finner vi «ulykkesfuglen» som tenker at han er forfulgt av uhell, og at uansett hva han foretar seg så går det galt, og slik ville det fortsette (Antonovsky, 2012).

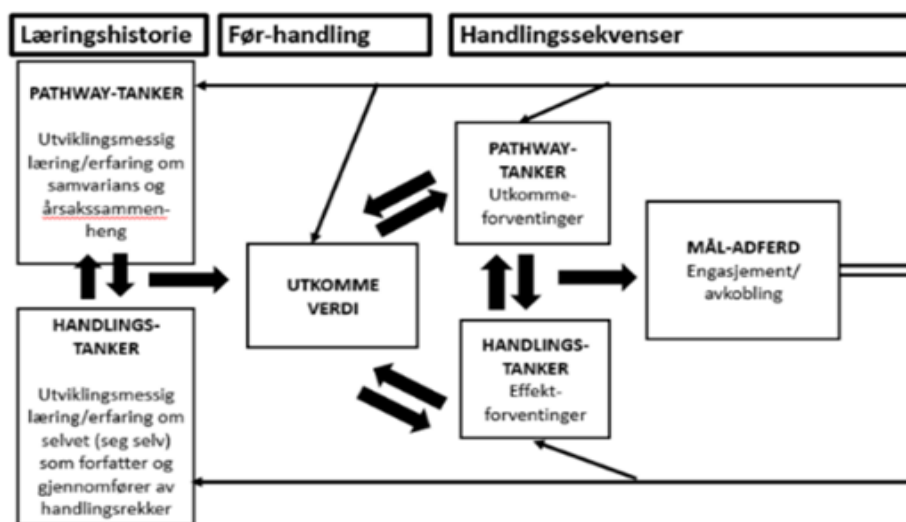
Denne siste komponenten, *meningsfullhet*, er motivasjonselementet i OAS. Det handler om i hvilken grad en finner mening i å involvere seg i sitt eget liv, både i de prosessene som former ens skjebne, og i egne, daglige erfaringer. Nivået av engasjement avhenger av om man opplever at i alle fall noen av tilværelsens problemer og krav er verd å bruke krefter, engasjement og innsats på. Antonovsky (2012, s. 41) vektlegger at ting må «gi mening» i en følelsesmessig forstand, ikke bare kognitiv. Det at en person har høy opplevelse av meningsfullhet, betyr likevel ikke at han gleder seg over å skulle ta en alvorlig operasjon, eller det å bli oppsagt. Men når en slik person opplever slik motgang eller stress, vil han være fast bestemt på å finne mening i opplevelsen, være villig til å ta utfordringen på strak arm, og gjøre sitt beste for å komme gjennom utfordringen på en anstendig måte (Antonovsky, 2012).

Selv om alle komponentene er en del av OAS, er denne meningskomponenten den viktigste. Uten opplevelse av mening, vil en persons opplevelse av begripelighet og håndterbarhet bare være midlertidig, mens for en person som engasjerer seg og virkelig bryr seg, vil veien ligge åpen for større forståelse og ressurser (Antonovsky, 2012, s.44).

Antonovsky gjør aldri selv noen forsøk på å teste ut sin teori i praksis, men mange andre har gjort det, ofte i sammenheng med psykisk helse (Langeland, 2014). I en studie av Grevenstein, Aguilar-Raab, Schweitzer, and Bluemke (2016) ble de viktigste personlige faktorer som påvirker helse og velvære sammenlignet: OAS, motstandsdyktighet, medfødt optimisme og selvmedfølelse. Ingen bidro så stekt som OAS. Årsaken var, slik Antonovsky (2012) selv hevdet, den unike komponenten meningsfullhet.

2.3. Teori om opplevelse av håp

Snyder (2000b) hevder at håpefull tenkning er grunnlaget for menneskets eksistens. Nyfødte skriker for å påvirke mor til å gi dem det de trenger, og som voksne bruke vi mye tid på å tenke på hva vi ønsker og hvordan vi skal få det til. Det er en type tenkning hvor tenkeren opplever seg selv som kapabel til å finne veier til det ønskede målet, sammen med motivasjonen til å ta initiativ og handle. Snyder (2000a, s. 12) sin forskning viser at slik positiv, målrettet tenkning er resultatet av interaksjonen mellom et mål og to ulike tankeprosesser: veitanker (*pathway-thoughts*) og handletanker (*agency-thoughts*).

Figur 2.3: Skjematisk beskrivelse av håpefull tenkning (Snyder, 2000a, s. 12). Jeg har oversatt nesten hele teksten til norsk.

Teorien bygger på en antagelse om at håp ikke kan eksistere uten et objekt – et mål (Snyder, 2000a). Tenkningen må ha et endepunkt eller anker for å settes i gang. Målet må være så viktig at det fyller oppmerksomheten. I tillegg må det inneholde passe stor usikkerhet. Å være 100% sikker gir ikke håpefulle tanker, mens det å være 100 % usikker er mer uproduktivt enn nyttig. Er sjansene passe store, viser forskning at håpet blomstrer (Snyder, 2000a, s. 9).

Vei-tanker er tenkning som prøver å finne en «workable route» fram til målet (Snyder, 2000a, s. 10). Hvordan skal jeg få det til? Det å se en eller flere veier til målet, er grunnleggende for å oppleve håp. *Handletankene* er viljekomponenten i håpet. Det er en motivasjonsanalyse der vi vurderer målet og de mulige veiene dit, for å avgjøre hvor villige vi er til å handle. Bestemmer vi oss for å kaste oss ut i usikre prosjekter, gjør denne kraften at vi holder ut, gjennom gleder, usikkerhet og motgang, helt fram til mål. Sterk handlekraft er resultat av tanker der en kan se seg selv gjennomføre et slikt vellykket prosjekt; at en mestrer oppgavene, har kapasitet til å gjennomføre og til slutt ser hvor tilfreds en vil være når målet er nådd (Snyder, 2000a). Det å gå gjennom denne prosessen er ikke noe en gjør en gang for alle. Skal en nå målet sitt, må håpet opprettholdes. Den mentale flyten av håpefull, målrettet tenkning er dermed et stadig pågående

samspill mellom vei-tanker og handlekraft-tanker, der en ser for seg målet og at en skal klare det. Slik gir håpet ny kraft underveis. Dersom noe kommer i veien for planene våre, oppfatter de fleste mennesker seg selv som i stand til å finne flere veien til målet sitt. Det å tro at en er i stand til dette, er også viktig for å opprettholde håpet (Snyder, 2000a).

2.3.1. Forskjellen på høy- og lavhåpsmennesker

Håpefulle mennesker opplever like mange tap, nederlag og skuffelse som de med lavt håp. Grunnen til de ulike opplevelsene bunner i hva de tror og sier til seg selv. Dette gjør oss til det Snyder (2000a, s.10) kaller *høyhåpsmennesker* («high-hope people») og *lavhåpsmennesker* («low-hope people»).

Høyhåpsmennesker tror at de kan tilpasse seg til ulike potensielle problemer og tap, og fører en positiv indre dialog med selvbekreftende utsagn som «Jeg kan klare det» (Rodríguez-Hanley & Snyder, 2000, s. 40). Det gjør at de setter seg mål, kaller hindringer for utfordringer, og fokuserer på det positive framfor det negative. En annen forskjell er hvordan de reagerer følelsesmessig i møte med nederlag og motstand. Alle opplever negative følelser når de blir hindret, men høyhåp får mindre negative følelser enn lavhåp. Lavhåpsmennesker er mer uklare om hvordan den skal nå målene sine, og de vet ofte ikke hva de skal gjøre hvis de møter hindringer. En siste mestringsstrategi som kjennetegner høyhåp, er optimisme og evne til å se fremover; hvis målet ikke eksisterer lenger finner de et nytt. Høyhåp etablerer også ofte flere mål i ulike deler av livet, sånn at de ikke bare står på en fot. Dette gjør dem mer fleksible og endringsdyktige. Lavhåpsmennesker derimot kan føle seg overveldet, klage, og fort tenke at de er dumme, slik at de la være å si ifra eller spørre på nytt hvis de er usikre. I stedet for å stå opp for seg selv, går de heller hjem, legger seg i senga og trekker dyna over hodet. Der ligger de og kjenner på håpløshet og redsel. Rodríguez-Hanley and Snyder (2000, s. 41) beskriver den nedadgående prosessen som «stages of hopelessness»: håp, til raseri/opprør, desperasjon og, til slutt, apati. Lopez, Ciarlelli, Coffman, Stone og Wyatt (2000, s. 58) kaller håpet «stoffet» som legger til rette for endring, og bruker metaforen «å bygge et hus av håp» om sine metoder for å øke håpet. Håp-teori bygger på positiv psykologi. Den tar utgangspunkt i det personen mestrer, og bygger videre på det.

2.3. «Mindset» - teori om to tankesett

Dr. Carol Dweck (2000, 2012) hevder at det å bare bidra til å styrke en persons mestringsstilling, hverken gir økt motivasjon eller utholdenhet. Det er tankesettet vårt som har størst betydning for hvordan vi tåler motgang, usikkerhet, stress, overganger og ny læring. Hun kaller de to ulike

tankesettene som hun har avdekket i sin forskning for «Fixed mindset» og «Growth mindset» (Dweck, 2000), jeg velger å oversette det til *et fastlåst* og *et vekstorientert tankesett*.

Hvilken av de to tankesettene en person bruker, har ingenting med hva personen tror om seg selv og sine evner å gjøre, eller hvilke evner og intelligensnivå han objektivt sett har. De er også jevnt fordelt i befolkningen, og så lenge alt går på «skinner» er det ikke mulig å oppdage forskjell. Det er i møte med motgang de blir avdekket og fører til to helt ulike reaksjonsmønstre; et mønster av sårbarhet (hjelpeløs) og et mønster av robusthet (mestring) (Dweck (2000, 2012)). Under reaksjonsmønstrene ligger to helt ulike trossystemer om hva intelligens, evner, personlighet er (Dweck, 2000). I følge Dweck (2012) er det å bevisstgjøre mennesker om hvilket tankesett de har, og å lære dem å ta i bruk et vekstorientert tankesett, den mest effektive veien til å styrke motivasjon og utholdenhet.

2.3.1. Fastlåst tankesett fører til hjelpeløsmønster

Mennesker med et fastlåst tankesett tror at intelligens og evner er faste, medfødte trekk. De tror de har et visst nivå av intelligens og at det er ikke mulig å gjøre noe med (Dweck, 2000). Denne grunnleggende troen gjør at de hele tiden må bevise hvor flinke de er, samtidig som de gjør alt for å unngå å bli opplevd som uvitende eller dumme. Det å mislykkes oppleves som truende ved at det svekker deres selv-verdi (Dweck, 2012). Målet med alt de gjør blir dermed å se mest mulig klok og vellykket ut. Dweck (2000, s. 15) kaller det «prestasjonsmål». Personen bruker derfor mye energi på å vurdere, sammenligne og evaluerer sine muligheter for å lykkes (Dweck, 2012). Det som gir dem selvtillit er å få lette oppgaver og å gjøre ting de kan fra før, slik at de er sikre på å lykkes. Ulempen er at de setter seg lave mål, og slik unngår ny læring (Dweck, 2000). Tankesettet medfører også en tirade av negativt selvsnakk dersom personen ikke lykkes: «Jeg føler meg som en idiot!», «Jeg er en fiasko» og «Jeg er en taper» (Dweck, 2012, s. 8). Dette fører personen inn i et engstelig eller depressivt humør (Dweck, 2000). Verden kan rase sammen på et øyeblikk hvis de ikke lykkes i første forsøk: «Livet mitt er mislykket», «Ingen elsker meg, alle hater meg» eller «Livet er urettferdig» (Dweck, 2012, s.8). Dette reaksjonsmønsteret gjør at personen blir defensiv, eller gir opp med en gang. Han mister dermed fortroen på at egen innsats kan påvirke situasjonen. Det gjør han også svært sårbar for kritikk. Han overser tilbakemeldinger som han kunne ha lært av, og føler seg truet av andres suksess. Gjør han feil blir dette hengende ved ham, og negative selvinstruksjoner fører til at han ikke føler seg motivert til å prøve igjen, som: «Jeg bryr meg ikke om å legge ned så mye innsats igjen», «Ikke gjør noen ting», «Bli i senga», «Drikk deg full» eller «Skrik til noen hvis du får sjansen» (Dweck, 2012, s.8). Slik gjør tankesettet ham hjelpeløs og ute av stand til å ta i bruk egne ressurser.

2.3.2. Vekstorientert tankesett fører til mestringsmønster

Mennesker med et vekstorientert tankesett ser intelligens, personlige egenskaper og evner som noe de kan utvikle gjennom læring. De tror alle kan lykkes ved å øke egen innsats og bruke mer tid. Det å mislykkes blir forstått som en spennende mulighet til å lære mer. Dweck (2000) kaller denne lengselen etter å utvikle seg for å ha et «læringsmål» (s.15). De som har dette tankesettet, øker sin selv-verdi ved å få nye utfordringer. For dem oppleves det å få lette oppgaver som å kaste bort tiden (Dweck, 2000, 2012). I møte med utfordringer bruker de all sin energi på å finne løsninger. Når ting ikke går bra, har det ikke noe med personen selv å gjøre. Det betyr bare at den rette strategien enda ikke er funnet. Da er det bare å fortsette å lete (Dweck, 2000).

Dweck (2000) fant i sin forskning at de som hadde denne innstillingen kastet seg helhjertet inn i vanskelige oppgaver og viste stor utholdenhet, på tross av at de hadde liten trygghet på egen intelligens og evner. De sa også selvmotiverende ting til seg selv: «Jo vanskeligere det blir, desto mer må jeg prøve», eller «Nå har jeg det snart». De viste ingen tegn til å miste hverken motet eller humøret, og la ikke skylden på andre (Dweck, 2000, 2012). De er ikke flinkere enn de med hjelpeløsmønster, men de gjøre det likevel bedre (Dweck, 2000).

Det å ha et vekstorientert tankesett gir dermed mange fordeler. Den eneste utfordringen er at de ikke alltid skjønner når målet eller oppgavene er større enn de kan klare. Stahet og over-yting kan dermed gå på helsa løs. Dette er fordi det å gi seg utgjør en like stor trussel mot deres ego, som det å mislykkes er for de med hjelpeløsmønster. Både det å holde ut for lenge, og det å gi opp for fort, er dermed mistilpassede responser basert på en dyp redsel for tap av selv-verdi (Dweck, 2000, s. 13).

3. METODISK TILNÆRMING

Målet med min studie er å få innsyn i hvordan innsatte på kortere dommer opplever seg selv i et karrieresperspektiv. Jeg valgte Q-metode fordi jeg synes det var hensiktsmessig, både med tanke på problemstillingen og deltagerne. I dette kapittelet vil jeg først ta for meg metodens grunnprinsipper og begrunne mitt valg. Så vil jeg gjøre rede for gjennomføringen av studien, før jeg tilslutt reflekterer rundt kvalitet, etikk og min rolle som forsker.

3.1. Q-metodens grunnprinsipper

Q-metode ble introdusert i 1935 av William Stephenson (1902-1989) som et alternativ til datidens naturvitenskapelige tradisjon der menneskers tanker, følelser og adferd ble redusert til objektive målinger (Thorsen & Allgood, 2010). Q-metode har likhetstrekk med både kvantitativ og kvalitativ metode, men er samtidig en egen vitenskapsfilosofisk retning, med eget begrepsmessig rammeverk og teknikker for å innhente og analysere data (McKeown & Thomas, 2013; Smith, 2001a). Hensikten med Q-metode er ikke å finne sannheter, men å oppdage mønstre av mening i menneskers subjektive kommunikasjon (Thoresen & Allgood, 2010). Stephenson (1986) forstod ordet subjektivitet som det vi sier til oss selv. Han så denne kommunikasjonen som adferd, noe som er selve grunnmuren i metoden. Ved å se subjektivitet slik, kommunisert gjennom en Q-sortering, ble det mulig å samle subjektive opplevelser som antagelser, tanker, følelser, stemninger og meninger på et gitt tidspunkt, som objektive data. Slik fyller metoden alle krav til å være en vitenskapelig metode (Smith, 2001a).

Et annet sentralt begrep i Q-metodologi er abduksjon. Abduksjonsprinsippet handler om å oppdage ulike meningsmønstre som ligger i kommunikasjonsuniverset, slik de blir tilgjengelige gjennom Q-sorteringen. Hensikten er dermed ikke å predikere eller teste ut eksisterende teorier eller hypoteser, men å oppdage noe nytt (Allgood, 1997).

3.2. Begrunnelse for valg av metode

Hovedgrunnen til at jeg valgte Q-metode er at den egner seg spesielt godt til å studere menneskers subjektivitet (McKeown & Thomas, 2013). Den tar sikte på å kartlegge ulike mønstre av mening ved å «fryse» hele strømmen av indre opplevelser i et øyeblikksbilde (Smith, 2001b, McKeown & Thomas, 2013). Det neste som gjør metoden hensiktsmessig for mitt prosjekt, er at den gir stort rom for tilpasning, slik at alle får mulighet til å uttrykke seg (Størksen & Thorsen, 2010). Forskning viser at svært mange innsatte har lese og skrivevansker. 52% har kun fullført grunnskole, mens hele 87% av de under 25 år ikke har fullført videregående opplæring (Gustavsen & Gjertsen, 2015). Jeg antok derfor at det kunne være uvant og vanskelig å sette ord på tanker og følelser. Ellingsen, Størksen, and Stephens (2010) har god erfaring med bruk metoden i

forskning med mennesker som har problemer med å utrykke seg selv. Mange som sitter i fengsel kjenner også på skam og håpløshet (Brumoen & Højdahl, 2007; Feyling, 2009). Q-metode er en skånsom måte å innhente sensitive data på (Ellingsen et al., 2010). En siste tungtveiende grunn, er at metoden er i tråd med mine faglige verdier og holdninger med tanke på brukermedvirkning, likeverd og fokus på mangfold. I Q-metode blir individet sett på som ekspert på seg selv og sine egne opplevelser (Smith, 2001a). Den gir i tillegg rom for å ta dem med som eksperter i forskningen på seg selv, noe jeg har valgt å gjøre. Det har gitt meg en helt unik mulighet til å se verden fra de innsattes ståsted.

3.3. Forskningsprosessen

En Q-studie følger en relativt strukturert fremgangsmåte i 5 trinn (van Exel and de Graaf, 2005, Størkesen & Thoresen, 2010). Første trinn er å definere kommunikasjonsuniverset og å samle inn den aktuelle kommunikasjonen. Dette danner grunnlaget for neste trinn, som er å lage Q-settet som består av kort med utsagn. Deretter velges deltagere, kalt P-utvalget, som består av personer som tilhører kommunikasjonsuniverset. Fjerde trinn er selve datainnsamlingen, kalt Q-sorteringen, der deltagerne sorterer kortene inn i en matrise ut fra en instruksjonsbetingelse. Siste trinn er å analysere sorteringsmønstrene for å oppdage ulike faktorsyn, som forskeren så prøver å leve seg inn i og fortolker ved å prøve å leve seg inn «Q-sortererens sinn» (Stephenson, 1986, s.53). Jeg vil i det følgende utdype metoden ytterligere og gjøre rede for gjennomføringen og de valgene jeg har tatt i min studie.

3.3.1. Kommunikasjonsunivers og innsamling av kommunikasjon

Kommunikasjonsuniverset består av hele vår indre verden; tanker, følelser, ønsker, meninger, fordommer, fantasier og drømmer (Stephenson, 1978b, sitert i McKeown & Thomas, 2013). En kan samle inn kommunikasjonen rundt et gitt tema gjennom for eksempel intervju, media, faglitteratur og hverdagssamtaler (Størksen & Thorsen, 2010).

I min studie delte 6 innsatte sin kommunikasjon, og kvalitetssikret etterpå Q-settet gjennom pilotsortering. Det meste av kommunikasjonen ble samlet under et tretimers gruppeintervju med lydopptak (Tillatelse og samtykke, se vedlegg 3 og 4). De innsatte ønsket ikke å snakke om «mørke» tanker og følelser. Denne kommunikasjonen ble samlet inn fra ansatte, som delte sine erfaringer med hvordan innsatte kunne utrykke slike opplevelser og tanker.

Temaet *opplevelser av seg i et karrieresperspektiv* er omfattende, ullent og komplekst. Jeg forbedte meg derfor godt ved å sette meg inn i relevant forskning og teori på området. Etterpå la jeg alt dette bort, for å møte gruppen med et åpent sinn. Jeg valgte et strukturert intervju, både for å sette de 6 innsatte på «sporet», for å skape tillit, for å hjelpe dem med å dele opplevelser om

svært personlig tema (Corey, 2016). Resultatet av gruppeintervjuet ble 10 sider med setninger og ord. (Gjennomføring: se intervjuguide vedlegg 5).

Når en studerer kommunikasjonen i et bestemt miljø, er det viktig å få tak i hva diskursen er, og hvordan personene uttrykker seg der (Allgood & Kvalsund, 2010). Det å forstå «fengselskonteksten» har vært viktig for meg, og jeg brukte derfor mye tid i fengselet både før og etter selve Q-sorteringen. Det gjorde at jeg ble godt kjent med både innsatte og ansatte. Det at jeg ble gitt full tillit, med egen alarm og nøkler, ga meg mulighet til å gå omkring, og en opplevelse av å bli litt «husvarm». Jeg oppholdt meg i dette lille samfunnet i til sammen 14 dager i prosjektperioden som gikk over ca. 1 ½ måned. Jeg spiste lunsj med de innsatte og tok del i praten rundt bordet. Slik fikk jeg også et godt innblikk i fengselsbetjentenes arbeid. Alle ansatte i fengselet fikk informasjon på mail om hvorfor jeg var der (vedlegg 6), og både vakt- og verksbetjenter, lærere, psykolog, tilbakeføringskonsulenter, Nav-veileder og sykepleiere tok seg god tid til å fortelle om hvordan de arbeider og samarbeider. Det å få være en del av miljøet, gav meg også et helt unikt innsyn i mange av de innsattes hverdag. Jeg så rommene de bor på, kantina der de spiser og verkstedene der de jobber. Og jeg møtte dem på vei over gårdsplassen der alle sa «hei» og gjerne slo av en prat. Hele stemningen var preget av respekt, humor og en positiv innstilling. Dette var litt overraskende på bakgrunn av de dystre tallene jeg hadde lest på forhånd, blant annet om psykisk helse. Alt det jeg lærte disse dagene ble helt avgjørende, ikke bare Q-settet, men også for måten jeg valgte å gjennomføre datainnsamlingen, og for min forståelse av resultatene.

3.3.2. Q-utvalget og design

Når en er ferdig med å samle utsagn fra kommunikasjonsuniverset, «kokes» disse ned til et passende antall utsagn som trykkes på kortene som skal brukes i Q-sorteringen (Watts & Stenner, 2012). Et godt Q-sett kjennetegnes ved at det representerer hele kommunikasjonen, slik at alle som sorterer får mulighet til å uttrykke sin unike opplevelse. En vanlig metode for å sikre helhet, bredde og balanse på en strukturert måte, er å bruke en balansert blokkdesign (Watts & Stenner, 2012; Brown, 1980, Kvalsund, 1998). Ifølge Kvalsund og Allgood (2010) har den sin opprinnelse i Fishers tenkning rundt variansdesign (1960). Designet kan bygges opp på to måter; enten deduktivt, med utgangspunkt i teori, eller induktivt, på bakgrunn av mønstre som oppdages i det innsamlede materialet (McKeown & Thomas, 2013). Et godt Q-sett er også tilpasset gruppen som skal sortere, både når det gjelder uttrykksmåte og antall kort (Ellingen, 2010; Størksen & Thorsen, 2010). Et Q-sett kan sammenlignes med mosaikk; hvert kort skal inneholde noe nytt og føye seg perfekt inn, uten at det blir gap eller overlappinger. En vanlig tommelfingerregel er 40-80 kort. Velger en færre kort, kan det true deknningen av temaet. Noen ganger gjør hensynet til de som skal delta det likevel riktig å velge færre kort (Watts & Stenner, 2012). Mange innsatte har

mangelfull skolegang, og sliter med konsentrasjonsproblemer. Jeg valgte derfor 32 utsagn, med enkle ord og så lite tekst som mulig på hvert kort. Min opprinnelige plan var en teoretisk design, men da utsagnene fra gruppeintervjuet forelå, ble den teoretiske rammen for trang. Jeg valgte derfor en naturalistisk tilnærming der alle utsagn ble sortert i grupper etter tema (Ellingsen, 2010):

Tabell 3.1: Studiets design¹ (Tilhørende utsagn: se vedlegg 7)

Informasjon innenfra	A. Selvfølelse (2 utsagn)	B. Selvtillit (2 utsagn)	
Framtids- Forventinger	C. Håp/drøm (2 utsagn)	D. Mål/ planlegging (2 utsagn)	E. Mening – verdier (4 utsagn)
Tilhørighet/ Sammenligning	F. Jobb: tilhørighet og økonomisk trygghet (2 utsagn)	G. Relasjoner/ Venner (2 utsagn)	

3.3.3. P-utvalget – utvelgelse og rekruttering

Personutvalget består av de personene som skal utføre Q-sorteringen. De bør være representative for den kulturen kommunikasjonsuniverset er hentet fra (Thorsen & Allgood, 2010). Q-metode utforsker mening og kvalitet. Målet er ikke å generalisere resultatene til en større populasjon. Antallet deltagere trenger derfor ikke være så høyt, men det må være mange nok til at det bidrar til oppdagelse av flere ulike mønstre av mening som skiller seg tydelig fra hverandre (Watts & Stenner, 2012).

Alle som sonet i fengselet på det aktuelle tidspunktet fikk tilbud om å være med, med unntak av utenlandske statsborgere og de som skulle ut før studiet var ferdig. Det var 45 personer. Etter å ha gitt både muntlig og skriftlig informasjon om studiet (vedlegg 8) til flere grupper og enkeltpersoner, valgte 31 av dem å undertegne samtykkeerklæring (vedlegg 9). Her fylte de også ut et skjema med bakgrunnsinformasjon, og krysset av for etter-intervju.

3.3.4. Gjennomføring av Q-sorteringen - datainnsamlingen

Q-metode utnytter vår trang til å skape struktur og lage mening i alt som påvirker oss. Det eneste forskeren trenger å gjøre, er å lage et representativt Q-sett (stimuli). Deretter vil deltagerne, ved å ta stilling til utsagnene ut fra den gitte instruksjonsbetingelsen, oppdage sin subjektive mening om utsagnet (Watts & Stenner, 2012). På denne måten «tester» deltagerne seg selv. Denne datainnsamlingsmetoden kalles Q-sortering (Smith, 2001a). Metoden bidrar til et helt unikt innsyn i mangfoldet av deltagerens «indre verden», samtidig som matrisen kortene sorteres inn i, gir mulighet for statistisk analyse av resultatene (Rogers, 1995; Smith, 2001a).

En Q-sortering blir gjennomført ved at deltageren sitter ved et bord, med kortene med utsagn og

en sorteringsmatrise foran seg (Watts & Stenner, 2012). Ved å bruke en matrise blir de tvunget til å ta stilling til, og prioritere kortene inn i en fast form. Matrisen kan være flat eller spiss, og kan gå fra -5/+5 ned til -3/+3 i en kvasi-normal fordeling avhengig av antall kort i Q-settet (Watts & Stenner, 2012). Jeg valgte en matrise fra -5/+5 der det var mulig å legge to kort på høyeste verdi, for å gjøre det enklere for deltagerne å velge det som var viktigst. Deretter ble matrisen bygget opp for å dekke 32 kort (se matrise, vedlegg 10).

Deltagerne sorterte sammen i flere grupper. De minste gruppene var på 1 og 2 personer, den største på 9, resten var på 4-5 deltagere. Jeg satte av 1 ½ time til hver gruppe, og gjennomførte hele datainnsamlingen i løpet av to dager. Gruppene ble plukket ut i samarbeid med verksbetjentene på de ulike arbeidsplassene. Noen kontaktet jeg direkte, andre ble ropt opp på høytaleren, slik de innsatte i fengselet blir kalt inn til avtaler. De store gruppene satt i kantina, de mindre på et grupperom på skolen. En deltager hadde behov for ekstra hjelp, og sorterte alene mens jeg leste opp kortene. Jeg startet hvert møte med å informere om undersøkelsen, forsikre meg om at de forstod at det var frivillig å delta, og hentet deretter inn skriftlig samtykke. To takket nei.

Det er svært viktig at forskeren forklarer nøye hvordan sorteringen skal foregå, og forsikrer seg om at deltagerne forstår hva de skal gjøre (Ellingen, 2010; Størksen & Thorsen, 2010). På bakgrunn av dette, valgte jeg å tilpasse sorteringen til mine deltagere med utgangspunkt i vanlig Q-sorteringsprosedyrer, slik den blir beskrevet av Watts & Stenner (2012, s.83-87). Som nevnt tidligere, var Q-settet spesielt utformet for å være enkelt i bruk. Jeg så for meg at selve matrisen, som ser ganske komplisert ut, kunne gjøre deltagerne nervøse usikre. Jeg ledet dem derfor gjennom hele sorteringen muntlig, trinn for trinn, i samlet gruppe, og ventet med å introdusere matrisen til de var godt i gang. (Beskrivelse av gjennomføring: se vedlegg 10).

Det så ut som at alle forsto hva de skulle gjøre. De tok seg god tid til å reflektere før de la kortene på det stedet som var riktig for dem. Jeg snakket ikke med noen om deres sortering direkte, men spurte hvordan de syntes det hadde vært å delta. Alle var positive, og flere sa at det å sortere kortene hadde fått dem til å tenke. En sa han kunne ønske de hadde hatt slike kort på Nav, slik at han kunne få sagt hvordan det er for han.

3.3.5. Faktoranalyse

Q-metoden bygger på en antagelse om at det finnes et unikt meningsmønster i hver enkelt Q-sortering, og at det finnes et mindre antall faktorsyn, eller meningsmønster, som blir delt av flere personer i datamaterialet (Rogers, 1995). For å avdekke tydelige og klart adskilte faktorsyn, benytter Q-metoden seg av kvantitative analysemetoder der dataene blir utsatt for 3 sett av statistiske prosedyrer; 1) korrelasjon, 2) faktoranalyse og 3) beregning av faktorskår (McKeown &

Thomas, 2013; Rogers, 1995; Watts & Stenner, 2012).

Jeg benyttet dataprogrammet PQMethod (Schmolck, 2014), og startet med å plote inn tallene fra de 31 Q-sorteringene. Programmet bearbeider dataene ved først å gjøre en mønsteranalyse, og så utforme en korrelasjonsmatrise. Deretter blir matrisen analysert for å identifisere hvilke Q-sorteringer som kan grupperes, ut fra hvor høyt de korrelerer (Rogers, 1995). Høy korrelasjon vil si at flere personer har sortert utvalget (kortene) likt inn i matrisen, slik at «avtrykket» deres danner helt, eller nesten helt, like mønster. De korrelerer da høyt både med hverandre, og med faktorsynet de definerer i analysen (Watts & Stenner, 2012). Signifikansnivået for å lade på en faktor i en studie med 32 utsagn er +/- 0,46. Korrelasjon måles på en skala fra +1 til -1, noe som betegner henholdsvis positiv eller negativ korrelasjon, mens 0 betyr ingen korrelasjon, og dermed helt ulike, uavhengige syn (Faktorlading; se vedlegg 11).

Etter å ha lagt inn alle tallene, valgte jeg *Principal components factor analysis*. Resultatet ble hele 8 uroterte faktorer med eigenvalue >1. Jeg prøvde meg derfor frem for å finne det mest hensiktsmessige antallet for den videre analysen, ved å foreta 3 ulike *Varimax* rotasjoner; en med 5, en med 4 og en med 3 uroterte faktorer. Målet med den videre faktoranalysen var å komme fram til så rene, ortogonale faktorer som mulig. Det betyr at det er minst mulig korrelasjon mellom faktorene. De skiller seg da tydelig fra hverandre som klare oppfatninger (Allgood & Kvalsund, 2010). I mitt tilfelle gav en 3 faktorløsning lavest korrelasjon, og samtidig mer enn en som ladet på faktorsynet. Den ble derfor valgt.

Tabell 3.2: Korrelasjon mellom faktorer

	1	2	3
1	1.0000	0.6930	0.3785
2	0.6930	1.0000	0.4805
3	0.3785	0.4805	1.0000

Av tabellen fremgår det at faktorsyn 3 skiller seg mest fra de to andre, med en korrelasjon på henholdsvis 0.3785 til faktorsyn 1 og 0.4805 til faktorsyn 2. Minst skille er det mellom faktorsyn 1 og 2 med 0.6930. Det betyr at disse har en del opplevelser til felles, samtidig som de skiller seg klart fra hverandre. Den valgte tre-faktorløsningen har en forklart varians på 61%, og alle mine deltagere ladet på ett av de 3 faktorsynene (se vedlegg 11). 15 personer ladet på faktorsyn 1, 10 på faktorsyn 2 og 6 på faktorsyn 3. Av de 10 personene som ladet på faktorsyn 2, er en såkalt «bipolær» med -0.6462 (Kvalsund & Allgood, 2010, p.59). Han representerer dermed den motsatte opplevelsen til dette faktorsynet.

3.3.6. Tolkning av faktorsyn og etter-intervju

Det siste trinnet i en Q-studie er å fortolke de ulike faktorsynene som har kommet frem gjennom faktoranalysen. Hensikten er å forstå og leve seg inn i disse mønstrene av kommunikasjon. Dette gjøres gjennom en abduktiv tilnærming, det vil si å møte sorteringsmønstrene som en åpen og nysgjerrig «etterforsker» på jakt etter mønstre av mening. Q-metode er gestaltisk i sin fortolkningsprosess. Utvekslingen mellom deler og helheten, figur og grunn, gir «faktorbildet» ulike meninger (Kvalsund & Allgood, 2010).

Jeg startet arbeidet med å «veksle» faktorskårene (som da var et tall) inn i de opprinnelige utsagnene igjen, og så lime dem inn i en ny matrise for hvert faktorsyn (Kvalsund & Allgood, 2010). Ved å studere matrisene dannet jeg meg først en overfladisk, helhetlig forståelse av hvert enkelt faktorsyn. Dette inntrykket dannet bakteppet for den videre utforskningen av de ulike faktorskårene (Watts & Stenner, 2012). Jeg studerte først de utsagnene som var plassert i matrisenes to ytterkanter. Disse antas å ha størst psykologisk signifikans, eller å være de viktigste. Så utforsket og reflekterte jeg rundt utsagn som lå på overraskende steder, sett i lys av det jeg alt hadde forstått. Til slutt tok jeg for meg utsagnene som var plassert i midten. De kommer i bakgrunnen og tillegges mindre betydning, men bidrar likevel til å styrke den helhetlige forståelsen (Kvalsund & Allgood, 2010). Videre så jeg på konsensusutsagn, utsagn alle de tre faktorsynene har gitt samme verdi, og til slutt diskriminerende utsagn, utsagn som skiller de tre faktorsynene fra hverandre fordi de er gitt helt ulik verdi (Watts & Stenner, 2012).

Tolkning av faktorsyn utføres i hovedsak av forskeren selv, og forståelsen er derfor forskerens (Stephenson, 1986). Det å anta at ens egen forståelse er objektiv er helt feil (Smith, 2001a). Det å hente inn andre synsvinkler er derfor viktig i fortolkningsarbeidet. En svært viktig kilde til en dypere, rikere av forståelse er etter-intervjuet med personer som lader på synet. Dette er også anbefalt for å kvalitetssikre ens egen fortolkning (Thorsen & Allgood, 2010). Svært mange av mine 31 deltagere hadde krysset av for at de ville være med på etter-intervju, og jeg valgte derfor å snakke med hele 7 personer som ladet på de ulike faktorsynene. Jeg fikk låne et kontor i fengselet, og satte av en time til hver samtale. Alle de syv som deltok bidro med viktige perspektiver, som beriket og korrigerer min forståelse av faktorsynene (Intervjuguide vedlegg 12). I tillegg presenterte jeg fortolkningen av faktorsynene i en powerpointpresentasjon for alle deltagerne og en gruppe ansatte. Da fikk jeg også flere nyttige innspill. I neste kapittel vil mine 3 faktorsyn bli presentert og tolket slik jeg har skissert her.

3.4. Kvalitetskriterier i forskning

Q-metode har, som jeg skrev innledningsvis i dette kapitlet, likhetstrekk med både kvantitativ

og kvalitativ metode. Jeg ser det derfor som naturlig å se min forskning i lys av kvalitetskrav fra begge tradisjoner. I kvantitativ metode kalles kravene reliabilitet, validitet og generaliserbarhet (Ringdal, 2013, s.96). Kvalitative metoder gir de samme begrepene er annet innhold (Ringdal, 2013; Tjora, 2017). I tillegg innfører Tjora (2017, s.248) et krav til, kalt transparens (gjennomsiktighet). Det innebærer at hele prosessen med alle valg og utfordringer blir tydelig formidlet, slik at måtene resultatene har kommet frem på blir «gjennomsiktig» for leseren (Tjora, 2017). Jeg har prøvd å ivareta dette ved å gi utfyllende beskrivelser av alt jeg har gjort, i et så enkelt og lettlest språk som mulig. I tillegg vil jeg nå dele refleksjoner, valg og utfordringer knyttet til de tre kvalitetskravene reliabilitet, validitet og generaliserbarhet.

3.4.1. Reliabilitet – pålitelighet

Pålitelighet handler om hvorvidt du kan stole på de resultatene jeg har kommet fremt til. I kvantitativ forskning innebærer dette å få de samme resultatene igjen, dersom en måler på nytt med samme måleinstrument (Ringdal, 2013). En Q-studie ønsker å avdekke menneskelig mangfold, ikke å teste hypoteser eller generalisere resultatene. Reliabilitet må derfor forstås på andre måter (Brown, 1980; Watts & Stenner, 2012). En måte er å undersøke stabilitet ved å la samme person sortere utsagnene på nytt etter en stund, med den samme instruksjonsbetingelsen, en såkalt test-retest (Smith, 2001a). Studier har vist at 80% sorterer likt igjen, det gir høy stabilitet og en reliabilitetskoeffisient på 0.8 (Kvalsund, 1998). En annen måte er å undersøke om de faktorsynene som er avdekket i en studie gjentas, dersom en lar ulike mennesker sortere det samme Q-settet. I såkalte tandemstudier, har det vist seg at dette er tilfelle (Thomas & Baas, 1992). Det betyr at de tre faktorsynene jeg har avdekket i denne studien med stor sannsynlighet også finnes blant andre innsatte på kortere dommer. En siste måte å forstå reliabilitet, er hvor mange personer som lader på, det vil si deler synspunkt med, hvert faktorsyn. Desto flere personer som lader, desto større reliabilitet (Brown, 1980).

Tabell 3.3: De respektive faktorenes reliabilitet

Faktor	1	2	3
Antall definerende sorteringer	15	10	6
Gjennomsnittlig reliabilitetskoeffisient	0.800	0.800	0.800
Kompositt reliabilitet	0.984	0.976	0.960
Standardfeil ved faktorskårene	0.128	0.156	0.200

I min studie samlet jeg inn kommunikasjon gjennom en gruppesamtale med 6 innsatte. En slik måte å samle informasjon på har mye til felles med intervjuet i kvalitativ metode. I tillegg ser jeg likhet mellom tolkningen av faktorsyn og tolkningen av kategorier. I følge Tjora (2017) må forskeren, for å fylle kravet til pålitelighet, gjøre rede for faktorene som har bidratt til at resultatene

har blitt slik de er blitt. En viktig måte å ivareta dette kravet på er transparens, som jeg allerede har vært inne på. Videre må jeg være åpen og ærlig om min bakgrunn og hvordan jeg har påvirket resultatene (Tjora, 2017; Tracy, 2010), noe jeg vil gjøre rede for i pkt. 3.6. om forskerrollen.

3.4.2. Validitet

Kravet til validitet går på om jeg faktisk har målt det jeg satte meg fore å måle i min undersøkelse (Ringdal, 2013). Det finnes ingen kriterier å måle menneskers subjektive opplevelser etter. Det gir derfor ingen mening å bruke begrepet slik det blir gjort i kvantitativ forskning (Smith, 2001a; Watts & Stenner, 2012). Målet med Q-sorteringen er å avdekke mangfold og oppnå ny forståelse. Kravet må dermed forstås som i hvilken grad jeg har klart å «måle» subjektiviteten på en tilfredsstillende måte gjennom selve Q-sorteringen (Kvalsund, 1998). I tillegg må forskeren, gjennom hele prosessen, ta grep for å sikre validitet i studiet. Et godt råd er å være helt tydelig på hva en vil undersøke, og deretter komme riktig ut og gjøre en grundig jobb med kommunikasjonsuniverset (Tracy, 2010; Watts & Stenner, 2012). Jeg bruke innledningsvis mye tid på å sette meg inn i relevant teori og tidligere forskning. Ut fra dette valgte jeg mitt teoretiske «bakteppe», avgrenset problemstillingen, og valgte den forskningsmetoden som passet best for å få svar på mitt forskningsspørsmål.

Et annet viktig krav til validitet er at jeg har forstått resultatene jeg har fått, og at jeg har klart å dekke bredden og dybden av temaet godt nok. Tjora (2017, s.232) foreslår to måter en forsker kan få hjelp til å dekke dette kravet. Den ene måten er å ta deltagerne aktivt inn i forskningen på seg selv, noe han kaller pragmatisk gyldighet. Den andre er at forskeren tester sin forståelse i dialog med andre som har faglig forståelse og praktisk erfaring for temaet, noe han kaller kommunikativ gyldighet. Jeg har tatt i bruk begge disse metodene i min studie.

3.4.3. Generaliserbarhet

Hensikten med en Q-studie er å avdekke at det eksisterer ulike subjektive synspunkt, og deretter forstå, fortolke og sammenligne disse. Målet er dermed ikke å generalisere resultatene til et større antall mennesker (Rogers, 1995; Tjora, 2017; Watts & Stenner, 2012). I kvalitativ forskning må begrepet forstås på en annen måte, ved å peke på hvordan funnene kan ha en overføringsverdi ved å gi inspirasjon og ny kunnskap (Ringdal, 2013). Tjora (2017) peker på 3 mulige måter: «naturalistisk generalisering», «moderat generalisering» og «konseptuell generalisering» (s.238). Jeg håper min studie kan påvirke på alle tre måter. *Naturalistisk generalisering* betyr at du som leser kan finne inspirasjon, ny innsikt og økt forståelse som du kan ta med deg i ditt daglige arbeid. *Moderat generalisering* betyr at studiet kan påvirke i en mer strukturell forstand ved

at forskeren beskriver i hvilke situasjoner resultatene kan være gyldige. Den siste formen for generalisering, *konseptuell*, handler om studien har utviklet nye teorier eller konsepter som kan ha relevans for andre tilfeller. Jeg vil forsøke å bidra til de to siste formene for generalisering i kap.6.

3.5. Etiske overveielser

Forskningsetikk er læren om hva som er rett og galt i vitenskapelig praksis. Disse grunnleggende moralreglene er nedfelt i de forskningsetiske retningslinjene utarbeidet av den Nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH, 2016). Viktige formelle krav er personvernloven som pålegger forskeren å behandle personlige opplysninger og hensyn til menneskeverdet på en forsvarlig måte (NESH, 2016). Skissen til gjennomføring av min studie ble godkjent av både Norsk Samfunnsvitenskapelige Datatjeneste, NSD (vedlegg 13) og Kriminalomsorgen (vedlegg 14). Tillatelsene forutsatte en rekke konkrete tiltak. Det ble innhentet informerte, skriftlige samtykker (vedlegg 4 og 9). Anonymitet og konfidensialitet ble ivaretatt ved bruk av kodenøkkel, der listen med innsatt-nummer ble oppbevart innelåst, adskilt fra Q-sorteringen. I tillegg er fengselet jeg gjennomførte studiet i ikke nevnt. Dette for å unngå at noen kjenner igjen innsatte som deltok i studien. Lydopptak ble kun brukt til å samle inn kommunikasjon under gruppeintervju, og ble slettet før jeg forlot fengselet (vedlegg 3). Ved prosjektets slutt vil alle data bli slettet.

Respekt og menneskeverd har vært et ekstra viktig fokus i min studie. De innsatte var i en sårbar situasjon, og studien foregikk i en kontekst der de var fratatt sin frihet. Jeg gav så mye informasjon som mulig om studiet på forhånd ved å forklare hva det gikk ut på til hver enkelt. Dette for å forsikre meg om at alle som deltok forstod hva de var med på, at det var frivillig, og at det å være ærlig ikke ville innebære sanksjoner. Mange av de innsatte har dårlige leseferdigheter, informasjonen var derfor så forenklet og tydelig som mulig. De aller fleste foretrakk kun den muntlige informasjonen, selv om de fikk tilbud om skriftlig (vedlegg 8).

NESH (2016) inneholder også en rekke retningslinjer der hensikten er å gi råd og veiledning. Rådene omfatter både selve forskningen og formidlingen, og omhandler temaer jeg har omtalt under andre punkter som redelighet, ansvarlighet, åpenhet, etterprøvbarhet og uavhengighet. Et punkt jeg har vært spesielt oppmerksom på, er ansvaret for å unngå å påføre mine deltagere psykisk belastning (NESH, 2016). Deltagerne delte sine innerste tanker om seg selv gjennom å ta stilling til utsagnene, og dette kunne vekke vonde følelser. Jeg prøvde å forebygge psykisk belastning ved å spørre verksbetjenter og andre ansatte om det var noen av deltagerne jeg skulle være spesielt oppmerksom på. Temaet ble også tatt opp da jeg informerte hver enkelt innsatt om

studiet. De som takket nei, gjorde dette for å beskytte seg selv. I tillegg fulgte jeg med underveis og sjekket ut hvordan hver enkelt hadde det da de leverte inn Q-sorteringen.

3.6. Forskerrollen

Brown (1996) hevder at en forsker alltid vil være involvert og påvirke sin forskning, og at det er umulig å holde seg selv utenfor for å holde dataene «rene». Som et ekte, levende menneske er jeg derfor en del av konteksten i denne studien. Jeg har vært personlig involvert, påvirket mine informanter, og tolket resultatene gjennom mine «briller», enten jeg vil eller ei (Brown, 1996; Patton, 2002; Tracy, 2010). Det å gjøre rede for hvem jeg er, er viktig for at du som leser kan se hvilket perspektiv min problemstilling er utforsket i (Tjora, 2017; Tracy, 2010).

Jeg er dame på 53 år, som etter at jeg var ferdig utdannet sosionom i 1989, har jobbet store deler av mitt yrkesliv som veileder med mennesker innen sosialkontor (i dag Nav) og psykiatri. De siste 9 årene har jeg vært ansatt som karriereveileder ved Karrieresenter Østfold. I årenes løp har jeg tatt videreutdanning i veiledning (individuell og gruppe), coaching og karriereveiledning. Alt dette er tatt inn i teorigrunnlaget i min masteroppgave.

I forbindelse med denne masteroppgaven har jeg tatt utdanningspermisjon uten lønn fra jobben min, studiet blir derfor utført av meg som privatperson. Min motivasjon er gleden over å se hvilken effekt karriereveiledning kan ha i et menneskes liv, sammen med nysgjerrigheten på håpets og motivasjonens plass i karriereveiledning. Med min bakgrunn som sosionom, brenner jeg spesielt for karriereveiledning til innsatte og andre marginaliserte grupper i samfunnet. Min faglige bakgrunn farger helt klart mitt syn på, og forståelse av, hva karriereveiledning er. Jeg ser karriereutvikling som noe som omfatter hele menneskets liv. Alt i livet henger sammen, og arbeid og utdanning kan derfor ikke sees isolert. Etter min mening er en slik forståelse helt avgjørende for å bidra til at mennesker som står langt fra arbeidslivet skal kunne bevege seg i en positiv retning.

Min bakgrunn har også vært relevant i forskerrollen. Jeg har lang erfaring med å bygge tillit, lytte, innhente informasjon og å være oppmerksom på og reflektere rundt min egen rolle og innflytelse. I tillegg har jeg fulgt livene til flere unge, mannlige sosialhjelpsmottakere som lever på utsiden av det de innsatte kaller «A4-livet» over år. Jeg har dermed en viss innsikt i livet som møter dem etter soning. Som forsker har jeg likevel prøvd å legge denne forforståelsen vekk for å se med et «rent» blikk. Det å møte de innsatte med «forskerhatten» på, har gitt meg et helt nytt perspektiv. Det at jeg var helt avhengig av deres hjelp for å forstå, har åpnet opp for gode samtaler der de har delt sine tanker og refleksjoner. Det har gitt meg stor respekt for måten de holder humøret og selvrespekten oppe på, i et samfunn hvor verdien av det å være vellykket står så sterkt.

4. FAKTORPRESENTASJON

I dette kapitlet vil jeg presentere de tre faktorsynene som ble resultatet av min studie. Formålet er å prøve å forstå de tre ulike opplevelsene innsatte kan ha av seg selv i et karrieresperspektiv. Fortolkningen vil bli gjort med utgangspunkt i hvert faktorsyn sitt sorteringsmønster. I tillegg har 7 innsatte bidratt til min forståelse gjennom etter-intervju.

Du finner full oversikt over alle utsagn og deres plassering for de ulike faktorsynene i vedlegg 15, mens vedlegg 16 gir en oversikt over utsagnene som skiller dem fra hverandre (distinguishing statements). Teksten vil i seg selv gi et godt innblikk i hvordan de ulike faktorsynene opplever seg selv, slik jeg forstår dem ut fra måten de har plassert utsagnene i sin matrise. Jeg vil i teksten kun gjengi det jeg oppfatter som det viktigste i hvert utsagn, med nummer og plassering i klamme bak. Ønsker du selv å ta stilling til mine refleksjoner og tolkninger, bruker du vedlegg 17 aktivt sammen med sorteringsmatrisen som blir presentert innledningsvis for hvert faktorsyn. I denne matrisen er de utsagnene som skiller faktorsynet mest fra de andre merket med: *. De tre faktorsynene kan forstås som tre «gjennomsnittspersoner». For å gjøre dem mer levende, kaller jeg dem «Per», «Pål» og «Espen», mens faktorsyn 2 sin bipolar «tvillingbror» har fått navnet «Ola». Jeg vil først presentere de utsagnene alle plasserte på samme sted i matrisen, såkalte konsensusutsagn.

4.1. Det alle faktorsynene har felles - konsensusutsagn

Tabell 4.1: Oversikt over konsensusutsagn

Nr.	Utsagn	F1	F2	F3
9*	Jeg har viktige, gode mennesker i livet mitt som jeg er glad i og som støtter meg uansett.	5	4	4
10*	Jeg liker å få ting til. Da er jeg fornøyd med meg selv. Jeg kan mange ting og liker utfordringer	4	4	5
6	Et godt liv for meg er å få være til nytte og få litt tilbake. Jeg vil ikke være en belastning for andre.	3	2	4
22	Jeg likte meg på ikke skolen. Jeg trenger å være trygg og vite hva jeg skal gjøre for å få ting til.	-2	-2	0
23	Et godt liv for meg er å ikke være sulten og å ha en god seng å sove i. Det er nok for meg.	-1	-3	-3

Alle kjente seg svært godt igjen i utsagn 9 og 10; de opplever at de har mennesker i livet sitt som støtter dem uansett, og de er blir fornøyd når de opplever mestring. De andre utsagnene er ikke like viktige for dem, men de er gitt lik plassering i de tre matrisene. Samme utsagn kan tillegges ulik betydning i de ulike sorteringene, avhengig av konteksten det står i. Jeg vil derfor komme tilbake til hvilken mening disse 5 utsagnene kan ha, flettet inn fortolkningen av hvert enkelt syn.

4.2. Faktorsyn 1: «En A4-mann som var på feil sted til feil tid»

15 personer sorterte sine utsagn på tilnærmet samme måte som faktorsyn 1, jeg velger å kalle det for «Per». Alle har arbeid eller er under utdanning, og flere års arbeidserfaring. Flertallet har fagbrev, to har ikke fullført videregående skole, mens to har generell studiekompetanse. Det er «Kai» og «Tor» som har hjulpet meg med å fortolke og forstå dette faktorsynet.

Tabell 4.2: Sorteringsmønster for faktorsyn 1

-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
11	26*	21	22	23	4	28	7*	15	10	1*
18	12	31	29*	32*	13	5	16*	6	3	9
	17	30	19	24	8	14*	20	27	2	
					25*					

Utsagn som særlig skiller denne faktoren fra de to andre faktorene, "distinguishing statements", er merket * (se vedlegg 16). Liste over utsagn med plassering: se vedlegg 15.

Det «Per» kjenner seg aller mest igjen i er at han har jobb eller skole når han kommer ut. Han opplever seg selv som en person som bare er inne og soner, og som etterpå skal ut og fortsette livet der han slapp (1,+5). Like viktig er vissheten om at han har mennesker i livet sitt som han er glad i og som støtter han uansett, også nå når han sitter inne (9,+5). «Det er fakta!», sier «Tor» kontant når jeg leser opp utsagnet. Han bekrefter dermed mitt inntrykk av at dette faktorsynet representerer mennesker som føler at de står på et trygt fundament i livet sitt.

Denne tryggheten forplanter seg inn i neste utsagn. «Per» mestrer mange ting og liker nye utfordringer (10,+4). «Det er fakta!», bekreftet «Tor» igjen. Han begynte å jobbe rett etter grunnskolen, har vært en stødig arbeidstaker i 23 år, og skal tilbake til jobben når han kommer ut. Han beskriver seg selv som en «arbeidsnarkoman», som setter sin ære i å holde det han lover og stille opp for andre når det trengs. De to neste utsagnene følger som er naturlig konklusjon; «Per» ser lyst på fremtiden. Han har mange muligheter og vet at livet vil gå den veien han ønsker (3,+4). Han hører til et sted og har erfaring med at han er en person som blir likt og respektert (2,+4). «Kai» setter ord på tryggheten og selvsikkerheten som jeg opplever preger dette synet: «Jeg har møtt mange i fengselet som tøffer seg, men jeg har ingenting å bevisse. Jeg prøver bare å være hyggelig og grei.»

Inntrykket blir forsterket av utsagnene «Per» ikke kjenner seg igjen i på den negative siden; fremtiden ser håpløs ut og at det går til helvete uansett (11,-5), sammen med kortet hvor det står at han ikke betyr noe og at ingen bryr seg om han (18,-5). Videre underbygges inntrykket av hele kolonne +3: Han opplever seg selv som en trygg, voksen person (15,+3), som står for positive samfunnsverdier (6,+3), og som setter seg realistiske mål og gjennomfører dem (15,+3). «Kai»

bekrefter dette; «Det beskriver arbeidslivet mitt og hvordan jeg ser på meg selv», slår han fast. Faktorsynet «Per» framstår dermed som en samling av helt vanlige, ansvarlige og lovlydig menn. Hvordan har de havnet her i fengselet?

4.2.1. Var på feil sted til feil tid

«Ja, ingen skjønnte noe da jeg ble tatt første gangen», sier «Kai». Han hadde jobb og leilighet, samtidig som han solgte stoff. «Det var lett-tjente penger, men det var ikke verd prisen», sier han. Han mistet alt da han ble tatt. I dag er han glad for at det skjedde. Det fikk ham til å tenke. «Jeg var ung og naiv, og rotet meg bort i feil mennesker». Nå er han bare inne på en kort dom fordi han prøvde å hjelpe en venn. Han forklarer det med «maks uflaks». «Tor» har en lignende historie, og de har hørt samme historie fra flere. «Innsatte på korte dommer er ålreite folk som har hatt uflaks. De har vært på feil sted til feil tid», oppsummerer «Kai». Dette inntrykket av at «Per» som en person som egentlig tar avstand fra kriminalitet, og de verdiene og holdninger som kan assosieres med kriminelle, gjenspeiler seg i to viktige utsagn i den negative enden av matrisen: et «A4-liv» er ikke kjedelig (26,-4), han har venner som er «A4» (21,-3), og han tenker på konsekvenser og ser vitsen i å jobbe (30,-3). Det kan dermed se ut som om de innsatte som lader på «Per» forklarer oppholdet sitt i fengslet med uflaks og tilfeldigheter, selv om disse utsagnene er plassert i nullområdet. Hva kan grunnen være? «Kai» forklarer at han har hatt både flaks og uflaks, så ingen av de to utsagnene passet helt. Han har hatt uflaks, men ikke så mye uflaks at det alltid kommer ting i veien for planene hans (13, 0) og han har hatt flaks, men han pleier ikke alltid å ha det (32,-1). Slik jeg forstå dette, kan det se ut som at grunnen til at «Per» havnet i fengsel denne gangen, var uflaks. Ellers i livet har han opplevd både hell og uhell, og ser på seg selv som en person som har kontroll.

Mitt helhetsinntrykk av «Per» så langt, er at han opplever seg selv som en realistisk, kompetent og jordnær mann, som tar ansvar og ønsker å beholde det livet han har. Dette kan være grunnen til at alle kort som innebærer endring av livet (7,+2 og 4,0 og 24,-1), planer (28,+1 og 32,-1) og urealistiske drømmer (5,+1) er plassert i eller nær nullområdet. Dette er kanskje også grunnen til at Gud havner på: (17,-4). Han har ingen tro på «himmelsk hjelp» og tar heller ett realistisk skritt om gangen (27,+3). I tillegg ligger det to kort i nullområdet som «Per» kan ha oppfattet som doble utsagn: Han liker antagelig å være sammen med kompisene sine, men trenger å forsørge seg selv for å ha det bra (8, 0). Han er kanskje ikke den som roper høyest, men han blir likevel sett, hørt og respektert (25, 0). De to siste utsagnene i nullområdet ligger trolig der fordi de er uaktuelle for en som alt har jobb: ønsker jobb (14,+1) og at det er nok med en seng å sove i (23,-1). Hele nullområdet, som utgjør bakteppet i «Pers» liv, er dermed med å underbygge inntrykket

som ble skapt gjennom de to viktigste utsagnene: Han har jobb og gode mennesker rundt seg. Hans høyeste ønske er bare å fortsette med livet sitt akkurat slik det er.

4.2.2. Særegne trekk ved faktorsyn 1 – «distinguishing statements»

Det viktigste som skiller «Per» fra de andre to faktorsynene blir uttrykt gjennom utsagn 1 (se * i tabell 4.2. og vedlegg 15). Han har jobb eller studier når han kommer ut (1; **5**, 1,-4). Opplevelsen av å tilhøre et «straight» miljø og å kunne leve et A4-liv uten problemer, skiller ham også noe fra de andre (16; **2**, 0, 0). Dette særtrekket ved «Per», som en A4-mann som har havnet i fengsel på grunn av uflaks, forplanter seg videre i de andre utsagnene som skiller dette synet fra de to andre. Han er ikke så opptatt av mål (utsagn 7; **2,5**,-3), eller det å få en lovlydig jobb (utsagn; 14; **1,3,3**), eller å ha noe nyttig å gjøre etter soning (utsagn 29; **2,0,5**). Han kjenner seg minst igjen i utsagnet som inneholder kriminalitet (utsagn 26; **-4,0,1**), og han opplever å ha mer flaks (32; **-1,-3,-5**). Det som skiller dette synet aller mest fra de to andre, er «Per» sin opplevelse av hvor viktig det er for ham å få respekt og bli hørt (utsagn 25; **0,-5,-5**). Mens de to andre synene opplever at de må si sterkt ifra om at de ikke opplever å ikke bli respektert, er dette ikke psykologisk signifikant for «Per». Det bekrefter det inntrykket han gir av seg selv som en stødig, trygg person som ikke trenger å «tøffe» seg.

4.2.3. Oppsummering faktorsyn 1

Det som først og fremst preger «Per» sin opplevelse av seg selv og sine fremtidsmuligheter, er hans solide ståsted som arbeidstager eller student. Han lever og mestrer det livet de andre innsatte drømmer om, og han har kollegaer, et hjem, venner og familie som venter på han når han kommer ut. Han er trygg på seg selv slik han er, og han ingen planer om å endre verken seg selv eller livet sitt. Selv om han kanskje tøyer grensene litt, anser han seg selv som en lovlydig, oppgående person som tar ansvar for seg selv, bidrar til samfunnet og tar i et tak for venner der det trengs. Grunnen til at han har havnet i fengsel er at han var på feil sted til feil tid, et offer for omstendigheter han ikke var herre over.

4.3. Faktorsyn 2: «Store mål, stor fallhøyde og tro på en lys framtid»

9 deltagere opplever seg selv nesten på samme måte som faktorsyn 2, kalt «Pål». Flertallet har ikke fullført utdanning. Halvparten fullført ikke videregående skole, mens to avsluttet med generell studiekompetanse. Bare to har et «yrke» i form av et fagbrev. Alle oppgir å ha arbeidserfaring over 2 år. Halvparten soner frivillig på en avdeling for rusmestring. Tre personer bidrar til min fortolkning; «Ola», «Jan» og «Dag».

Tabell 4.3: Sorteringsmønster for faktorsyn 2

-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
25	30	23	12	13	29*	19*	27	28*	4*	7*
11	24	32	22	17*	21	2*	6	14	9	3
	31*	18	5*	8	26	1*	15	20	10	
					16					

Utsagn som særlig skiller denne faktoren fra de to andre faktorene, "distinguishing statements", er merket * (vedlegg 16). Liste over utsagn med plassering: se vedlegg 15.

Det «Pål» kjenner seg mest igjen i, er at han har store mål i livet som han jobber mot hele tiden. Det å være på vei mot disse målene er det som gir livet hans størst mening akkurat nå (7,+5). Han sikter høyere enn å være mett og ha en god seng å sove i. Det er ikke nok for ham (23,-3). Han er sikker på at det er mange muligheter og at livet vil gå hans vei (3,+5), og han ser det å få jobb som helt avgjørende for å lykkes (14, +3). Disse utsagnene gir inntrykk av sterk fremtidstro og optimisme. De tre innsatte jeg snakket med bekrefter dette inntrykket. De har et sterkt ønske om å leve et rusfritt liv. Det er veien til «A4-livet» de drømmer om. «Sorteringen viser alt jeg ønsker og håper. Det er kanskje ønsketenkning, jeg har jo flyttet noen grenser, men det er ikke løgn», sier «Ola».

Den sterke viljen til endring understøttes til venstre i matrisen. «Pål» ønsker å bli sett og hørt, være en som får respekt og ikke lar andre styre seg (25,-5). Jeg forstår dette som et sterkt ønske om å ha kontroll over seg selv og være sjefen i eget liv. Fremtiden ser ikke håpløs ut og at det går ikke til helvete uansett hva han gjør (11,-5). Det gir inntrykk av en person som opplever at han kan påvirke sitt eget liv. Standpunktet om å endre livet sitt og bli «voksen» blir uttrykt i begge ender av matrisen (4,+4 og 24,-4). Det innebærer å ikke bare gjøre det han har lyst til der og da, men vilje til å stå i ubehag for å oppnå det han vil ha (30,-4).

«Pål» opplever at han har gode, viktige mennesker i livet sitt som han er glad i og som støtter ham uansett (9,+4). Alle de tre innsatte bekrefter at disse menneskene er svært viktige for deres motivasjon. «Uten dem hadde det vært meningsløst», sier «Jan». Opplevelsen av å bety noe og å ikke være alene i verden blir bekreftet på den negative siden. «Pål» føler seg ikke alene og utenfor og at livet er en ensom kamp med han selv eller andre (31,-4). Han har ikke ødelagt for seg selv og andre. Han betyr noe og har noen som bryr seg om han (18,-3).

«Pål» både liker og kan mestre mange ting, og han liker utfordringer (10,+4). Dette utsagnet formidler en tillit til at han kan mestre nye oppgaver. Det at han ikke likte seg på skolen, og at han trenger å vite hva han skal gjøre for å få ting til, ligger i grensen til nullområdet (22,-2). Dette kan tolkes som at tanken på skolen hverken vekker positive eller negative reaksjoner, og at

det å være veldig trygg før han går i gang med en oppgave, ikke er et viktig tema for han. Han framstår dermed som en person som både liker, ønsker og kan takle nye utfordringer. Det er derfor overraskende å finne kortet «Jeg vet at jeg takler alle situasjoner, enten det går bra eller dårlig. Det gir meg trygghet» helt i grensen til nullområdet (15,+2). Det gir meg tanker om at han kanskje ikke er så selvsikker likevel. Han opplever seg kanskje som tryggest når han får ting til, men takler kanskje ikke motgang like bra (20,+3)? Det gjør meg nysgjerrig på hvor utholdende han er. Det er antagelig noe «Pål» lurert på også. Det var påfallende at alle mine tre informanter, uavhengig av hverandre, tilføyet; «men man vet jo aldri» rett etter å ha sagt at de ville endre livet sitt.

4.3.1. Vilje til handling og tvil på gjennomføringsevne

«Pål» forbereder seg på sitt nye liv ved å ta i bruk de mulighetene som finnes i fengselet. Han tror det er viktig for å lykkes (28,+3). Utsagnet får støtte av 3 utsagn på venstre side (32, 12, 5): Han opplever seg ikke som en person som tenker at det meste i livet styres av tilfeldigheter og flaks, og at det derfor ikke er noen vits å planlegge (32,-3). Han sitter ikke på vent i fengselet fordi det ikke nytter å tenke på jobb fordi han har hull i CVen (12,-3) og han sitter heller ikke i ro og venter på hva som skal skje (5,-2). Dette gir et inntrykk av at «Pål» har tatt innover seg at det som skjer er et resultat av hans egen innsats. Hva kan grunnen være til at han ikke kjenner seg mer igjen i utsagnet; «Jeg setter meg realistisk mål som jeg gjennomfører. Det kjennes bra at det går den veien jeg ønsker» (27,+2)? «Ola» gir en mulig forklaring: «Jeg kan jo ikke jule. Har ikke gjennomført så mange ting til hit i livet. Jeg har et sterkt håp om å klare det, men jeg vet ikke om jeg lykkes før jeg har prøvd i praksis». En annen forklaring kan være at «Pål» er en som har sterke drømmer om et bedre liv, men ikke er klar for å forplikte seg enda. Han kan være ambivalent fordi prisen oppleves som svært høy; som å kutte kontakten med gode venner eller en kjæreste som ruser seg.

«Pål» gir inntrykk av å være en person med positive, sosiale erfaringer; han blir sett og hørt (25,-5) og han føler seg ikke utenfor eller at livet er en ensom kamp (31,-4). Hva kan grunnen være til at utsagnet «Jeg blir som regel respektert av andre. De hører på meg og forstår hva jeg sier» (2,+1) er lagt i nullområdet, nesten uten psykologisk signifikans? Jeg ser ikke helt logikken her. Det å oppdage alle utsagn med ordene venn og kompis (21,0 og 16,0 og 8,-1) i nullområdet, kan bidra til en mulig forståelse. Som nevnt over, kan prisen for å velge et «A4-liv» være svært høy. Kan det være dette dilemmaet og frykten for å stå alene som gjenspeiles her? Det er en bekymring flere innsatte gav uttrykk for i gruppeintervjuet da vi samlet kommunikasjon til utsagnene i Q-settet. Sett i et slikt perspektiv kan forklaringen være at «Pål» velger å fokusere på det positive, noe som også bekreftes av mitt inntrykk fra gruppeintervjuet. Han vil ikke plage seg

selv med ting han ikke kan gjøre noe med, og har derfor lagt alle slike utsagn i nullområdet. Sett på denne måten gir det mening at frykten for at han skal bli sittende alene uten noe å gjøre (29,0), vennene hans ikke er «A4» (21,0) bekymringen for hvordan han skal få nye, «straighte» venner (16,0), at han enda er uten jobb (1,+1) og tanken på lett-tjente penger (26,0) ligger her. Han vet han må jobbe selv, så utsagn om Gud (17,-1), flaks (13,-1) og dagdrømmer (19,+1). Eller han sier både ja og nei; Han vil ta ansvar, samtidig som han er åpen for hell og mirakler. En forståelse som gir mening til «man vet jo aldri hvordan det går», slik alle sa i etter-intervjuene.

4.3.2. Særegne trekk ved faktorsyn 2 – «distinguishing statements»

De særegne utsagnene som framgår av sorteringsmønsteret (se tabell 4.3 merket * og vedlegg 15) støtter det inntrykket jeg har fått av «Pål»: Hans aller sterkeste kjennetegn er at han har store mål som er viktige for ham (7; +2, +5, -3), at han har bestemt seg for å endre livet sitt (4; 0,+4,+2) og at han ikke sitter på vent, men tar i bruk mulighetene i fengselet (28; +1,+3,0 og 5; +1,-2,+2). Andre ting som skiller ham fra de andre, er at han opplever seg mindre hørt og respektert (2; +4,+1,+3), at han håper sterkt, men ikke vet, om han har jobb eller skole å gå til (1; +5,+1,-4) og at han ikke vil tenke på muligheten for å skli tilbake (29; +2,0,+5). Han er den som tar minst avstand fra Gud (17; -4,-+1,-4) og den som uttrykker sterkest at han ikke kjenner seg igjen i at livet er en ensom kamp (31; -3,-4,-1)

4.3.3. Oppsummering faktorsyn 2

«Pål» fremstår som en person med et sterkt og målrettet ønske om å gjøre noe med livet sitt, sammen med optimisme, tro på egne evner og muligheter til å lykkes. Han opplever seg selv som svært motivert til å gjøre det som kreves for å bli «herre i eget hus», ta ansvar og «bli voksen». Han ser et loyldig arbeid som viktig for å nå målene sine, men vet ikke om han vil lykkes før han kommer ut og får prøve seg i praksis. Under overflaten lurer derfor frykten for at han ikke skal klare å stå imot hindringer og fristelser han er svak for, sammen med ambivalensen for om valget han har tatt er verd prisen.

4.4. Faktorsyn 2 sin bipolære motsats: «Stagnasjon, apati og frykt for en mørk framtid»

En deltager sorterte sine utsagn helt likt de andre i faktorsyn 2, men med motsatt fortegn. Hans opplevelse utgjør et såkalt bipolært faktorsyn. Jeg velger å kalle ham «Ola». Han er blant de yngste i studien og har bare fullført grunnskole. Han lever på sosialhjelp og har noe arbeidserfaring. «Ola» opplever seg selv og fremtiden helt motsatt av «Pål». Selv om han var den eneste som formidlet en slik opplevelse i min studie, bekrefter ansatte i fengselet at han gir «stemme» til flere. Det er ikke uvanlig at innsatte har det slik, i perioder eller på en «dårlig dag».

«Ola» krysset av for at han ikke ville være med på etter-intervju. Jeg bygger dermed min fortolkning på de ansattes erfaringer.

«Ola» opplever seg som litt stille. Han lar andre styre, blir ofte ikke sett og hørt, og opplever at han ikke blir respektert (25,+5). Fremtiden ser ganske håpløs ut, og han opplever at det er det samme hva han gjør. Det går til helvete uansett (11,+5). Jeg kommer i kontakt med et massivt mørke av håpløshet og manglende tro på egne muligheter til å påvirke sitt eget liv. Denne opplevelsen av likegyldighet og kraftløshet gir mening til neste utsagn: Han tenker ikke på konsekvenser. Gjør det han får lyst til der og da og ser ingen vits med å slite og streve (30,+4). Mørket, stillstanden og håpløsheten blir bekreftet på venstre side av matrisen. Han har ingen store, viktige mål som gir livet mening (7,-5) og tror ikke livet vil gå hans vei (3,-5).

Ola ønsker ikke å forandre livet sitt (4,-4), han holder seg til det livet han har (24,+4). Han tror ikke det er mulig. I tillegg kan han oppleve det som meningsløst; han er helt uten sosial støtte (9,-4) og livet oppleves som en ensom kamp (31,+4). «Ola» tegner et bilde av et menneske som befinner seg alene i det dypeste mørke. Han har lave forventninger: Det å ikke være sulten og å ha en seng å sove i er nok for han (23,+3). Han har også svært lave tanker om egen mestring: Jeg kan ikke mange ting (10,-4). Han likte seg ikke så godt på skolen, og trenger trygghet for å mestre (22,+2). Og han opplever lite trygghet på egne evner til å tåle motgang (15,-2). «Ola» opplever at det meste i livet styres av tilfeldigheter og han ser derfor ingen hensikt i å planlegge (32,+3). Når han ser tilbake på livet sitt, kjenner han seg både skyldig og umulig å elske (18,+3). Håpløsheten og pessimismen er antagelig grunnen til at alle utsagn som handler om å forberede seg (28,-3), ønske seg noe og å sette seg mål (14,-3 og 20,-3 og 27,-2 og 6,-2), fyller resten av den negative siden i matrisen. Det har ingen hensikt å tenke på jobb (14,-3). Han drømmer ikke, han venter og ser hva som skjer (5,+2).

Nullområdet bekrefter «Ola» sin opplevelse av håpløshet, mangel på påvirkningskraft og mestring, ensomhet og manglende opplevelse av sosial tilhørighet. Alle kort med kompis og venner ligger her (2,-1 og 21,0 og 16,0 og 8,+1) i tillegg til andre «likegyldige» utsagn som Gud (17,+1) og behovet for å gjøre noe nyttig etter soning (29,0 og 19,-1 og 26,0 og 1,-1).

4.4.1. Oppsummering bipolarert faktorsyn 2

«Ola» representerer motpolen til faktorsyn 2. Han ser ingen fremtid og har derfor ingen mål eller planer. «Ola» opplever seg selv som en svært ensom person uten handlekraft. Han har opplever ingen støtte fra andre, og har ingen tro på egne krefter og muligheter til å påvirke sin egen situasjon. «Ola» uttrykker noe svært mørkt, håpløst og fastlåst.

4.5. Faktorsyn 3 - «Gi meg en jobb, så går alt bra!»

«Espen» utgjør stemmene til 6 innsatte. Flertallet har fagbrev eller høyere utdanning, mens to har påbegynt videregående skole. «Alf» og «Jon» bidro med forståelse av dette faktorsynet.

Tabell 4.4: Sorteringsmønster for faktorsyn 2

-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
25	17	23	19	27*	28	30*	15	2	9	29*
32	1*	7*	12	21	22	11*	5	14	20	10
	8*	24	18	31	16	26	4	13*	6	
					3*					

Utsagn som særlig skiller denne faktoren fra de to andre faktorene, "distinguishing statements", er merket *(vedlegg 16). Liste over utsagn med plassering: se vedlegg 15.

«Espen» må ha noe nyttig å gjøre etter soning. Blir han sittende passiv og alene, er han redd han vil skli tilbake til «noe» (29,+5). Årsaken til den sterke bekymringen ligger langt ute til venstre i sorteringsmatrisen: Han har ikke jobb eller skole å gå til når han kommer ut (1,-4). Det neste han opplever sterkt som «seg», er at han liker å få ting til og at han liker utfordringer (10,+5).

«Espen» sier høyt og tydelig: Jeg må ha noe å gjøre! Han framstår som en som ønsker og liker å jobbe, og han trenger desperat noe å gjøre. Både «Alf» og «Jon» beskriver seg selv som rastløse og «urolige i hodet». De trenger å komme seg ut av huset og å jobbe hardt fysisk. Ingen av dem har mye til overs for prat. Det å jobbe hjelper dem til å finne ro og slappe av.

Det å være i jobb, tjene penger og forsørge seg selv, kan også se ut til å være viktig for hans opplevelse av verdi som menneske; da er han fornøyd med seg selv (10,+5). Det å bare være passiv mottager; å være mett og ha en god seng å sove i, er ikke nok for han (23, -3). Helt ytterst i venstre side av matrisen ligger et annet utsagn som også uttrykker hvordan han opplever seg selv: Han blir sett, hørt og respektert (25,-5). Utsagnet blir underbygget på høyre side med utsagn 2 (+3); han blir likt og respektert. Slik jeg forstår mine to informanter handler dette først og fremst om å sette seg i respekt, og ikke så mye om å bli forstått («sett og hørt»). Begge beskriver seg som svært sta og egenrådige, noe som kan kaste lys på det at «Espen» kjenner seg minst igjen i en som er stille og lar andre styre (25,-5). «Jeg har aldri latt meg styre. Jeg gjør som jeg sjøl vil, det har ikke alltid vært lurt. Jeg har blitt litt mer voksen i hue nå», sier «Jon». «Alf» hadde egen, rød bok hos rektor der alle hans rampestreker ble notert. Som voksen tar han lett rollen som «sjef», samtidig som han jobber hardt selv. Dette gir et inntrykk av «Espen» som en stolt person, som liker å ha kontroll og være sjef i eget liv.

«Espen» har viktige mennesker i livet sitt som han er glad i og som støtter han uansett (9,+4). Han opplever at han blir likt (2,+3) og at han betyr noe for noen (18,-2). Han liker å ha fred med

seg selv og andre, og å ikke ha for mye motgang og bekymringer (20,+4). Begge mine informanter la utsagnet der på grunn av ordet «*motgang*». «Han har sikkert ikke hatt det så lett i livet, så det eneste han ønsker seg nå er at hjula skal gå rundt», sier «Jon». Behovet for et forutsigbart, stabilt liv med klare rammer, blir bekreftet i neste utsagn. Han vil bare være til nytte, få litt tilbake og ikke være en belastning for andre (6,+4).

Dette bidrar til en forståelse av «Espen» som en person som opplever at han har fått nok av spenning, lett-tjente penger og å alltid måtte «kikke seg over skuldra». Løsningen han ser er å ha nok å gjøre, sånn at han slipper å tenke for mye, aller helst en lovlig jobb der han tjener nok til mat og et tak over hodet (14,+3). At det å ha en jobb er viktig for han, fremgår også på venstre side i matrisen. Han setter det over å feste og ha det gøy sammen med kompisene sine (8,-4). «Alf» forklarer grunnen til at utsagnet ble så viktig: «Det å tjene penger er svært viktig for å ha det bra».

4.5.1. Venter og ser hva som skjer

«Espen» tror ikke fengselsoppholdet vil gi alvorlige hull i CVen og at det dermed ikke er vits å tenke på jobb (12,-2). Det at han vet at han takler alle situasjoner, vitner også om en person som er trygg på seg selv (15,+2). «Jeg kan takle det meste, ellers hadde jeg ikke sittet her», bekrefter «Jon» som også ser på seg selv som en hyggelig, omgjengelig person. Dette underbygger bildet av «Espen» som en person med tillit til seg selv og sin egen handlekraft. Sammen med det sterke ønsket om å få en jobb, er det derfor overraskende at han legger kortet der det står at han jobber med saken i nullområdet (28,0). «Kanskje han ikke vet hvordan han skal gå fram», foreslår «Jon». En annen forklaring kan være at han ikke kaster bort tiden på urealistiske drømmer. Han venter heller og ser hva som skjer (5,+2)

En slik jordnær, realistisk logikk bidrar til forståelse av utsagnene i nullområdet. «Espen» framstår som en person som heller liker å bruke kroppen, enn å gruble for mye og legge planer. Alle utsagn som handler om å tenke framover ligger her: konsekvenser (30,+1), «mørk fremtid» (11,+1), forberedelser (28,0), «lys» fremtid (3,0) og realistiske mål (27,-1). I tillegg får jeg tanker om at det han ikke vil tenke på, orker å ta stilling til eller ta inn over seg, kan være «stuet bort» her: kriminalitet og lett-tjente penger (26,+1), å leve et vanlig «A4-liv» (16,0), venner som ikke er «A4» (21,-1) og spørsmålet om livet er en ensom kamp (31, +1).

Dette inntrykket av «Espen» som en person som tar valg ut fra det som skjer der og da, finner støtte i venstre side av matrisen. Han opplever ikke seg selv som en person med store, viktige mål i livet (7,-3) og han sitter ikke og dagdrømmer om hva han skal gjøre når han kommer ut (19,-2). «Jon» bekrefter en slik forståelse: «Jeg tar steg for steg. Gaper ikke over for mye».

Begge opplever seg selv som impulsive og utålmodige. De liker kort vei mellom tanke og handling, og kaster ikke bort tid på noe de ikke vet utfallet av.

En slik forståelse kan gi inntrykk av at «Espen» er en som liker å «flyte med strømmen» og se hva som skjer. Dette inntrykket samsvarer ikke med ett av de to utsagnene han kjenner seg aller minst igjen i på venstre side; «Det meste i livet styres ikke av tilfeldigheter. Det er vits i å legge planer. Jeg pleier å ha flaks» (32,-5). Plasseringen av dette utsagnet viser at det er svært viktig, men motsier han ikke seg selv her? Synes han likevel at det er viktig å legge planer? «Jon» og «Alf» forklarer hva som kan ha skjedd; det var ordene «*Jeg pleier å ha flaks*» som ble viktige, ikke det som stod foran. Begge opplever at de har hatt mye uflaks, særlig tidlig i livet. Erfaringen med mangel på støtte, sammen med utrygge og uforutsigbare rammer, kan gi en oppleve av at til og med Gud har sviktet (17,-4), noe «Alf» bekrefter. Den sterke opplevelsen og erfaringen av uflaks blir utdypet på høyre side i matrisen: Det har alltid dukket opp ting som har ødelagt for planene hans (13,+3), noe begge bekrefter. I lys av slik forståelse, får jeg tanker om at det å ikke gi seg forhåpninger, ved å drømme og legge planer, gir god mening som en strategi for å beskytte seg mot nye skuffelser. På den andre siden gjør det å «flyte med» «Espen» svært sårbar og avhengig av flaks for at det skal gå den veien han ønsker.

Det er «noe» «Espen» ønsker sterkt å komme bort fra. «Noe» han tror han fort kan «gli tilbake til» (29,+5) hvis han blir sittende passiv. Han vil dermed ha en endring i livet sitt, men slik jeg forstår ham er det først og fremst det å holde seg selv okkupert, og å møte minst mulig frustrasjoner ved at livet går på «skinner», som er veien til målet. Grunnen til et slikt inntrykk er at begge utsagnene som omhandler endring, ikke er blant dem han kjenner seg aller mest igjen i: Han har brukt tid på å bli voksen, men nå er han klar til å gjøre noe med dette problemet» (4,+3) og han er klar for å forandre seg selv og livet sitt (24,-3). «Jon» bekrefter inntrykket. Han er ikke typen som trenger, eller liker å prate og reflektere rundt problemene sine. Han trenger bare en jobb å gå til, så holder han seg på rett kurs.

4.5.2. Særegne trekk ved faktor 3 – «distinguishing statements»

Det bildet som er tegnet av «Espen» blir bekreftet gjennom de særtrekkene som skiller ham mest fra de to andre faktorsynene (se tabell 4.4, utsagn merket * og vedlegg 15). For han er det aller viktigste å ha en jobb for å holde seg på en positiv vei i livet (29; 2,0,5). Han er også den som kjenner mest på usikkerheten ved at han ikke har en jobb å gå til etter soning (1; 5,1,-4), og som opplever at han har hatt mest uflaks, og at ting ødelegger for planer og drømmer (13; 0,-1,3). Dette gjør at han plasserer ting de to andre faktorsynene opplever som viktige, i nullområdet; å tenke konsekvenser (30; -3,-4,1), at det er det samme hva han gjør, det går til helvete likevel (11;

-5,-5.0), tro på en «lys» fremtid og muligheter (3; 4,5,0) og å sette seg egne mål og jobbe mot dem (27; 3,2,-1).

4.5.3. Oppsummering faktorsyn 3

«Espen» framstår som en person som liker å brette opp ermene og ta i et tak. Han er rastløs, impulsiv, liker å ha kontroll i eget liv, være til nytte og tjene pengene sine selv. Grubling og prat er ikke noe for han, han liker kort vei fra tanke til handling. «Espen» har god erfaring med egen mestring i arbeid. I tillegg vet han at det gir ro i hodet, (selv)respekt, rammer, struktur og forutsigbarhet. Arbeid eller det å ha noe praktisk å gjøre, utgjør selve grunnmuren i livet hans. Sorteringsmønsteret ligner nesten på et rop om hjelp: Han har ikke jobb, og det må han ha. Jeg får inntrykk av en mann som opplever seg svært urolig for fremtiden, og som ser det å ha et arbeid som den eneste redningen. Det som kan gjøre situasjonen ekstra utrygg, er at han opplever seg selv som en som har uflaks og ikke kan påvirke sin egen situasjon. Han avventer derfor hva som skjer, helt åpen for tilfeldighetenes spill.

5. DRØFTING

Målet med denne oppgaven er å lytte til og forstå hvordan innsatte ser på seg selv og fremtiden ut fra problemstillingen: *Hvordan opplever innsatte på kortere dommer seg selv i et karriereperspektiv?* Mitt ønske er at masteroppgaven skal være et talerør for «deres stemmer», som et utgangspunkt for tilpasset karriereveiledning. Gjennom min Q-studie blant 31 innsatte ble det avdekket 3 ulike faktorsyn, og ett bipolært faktorsyn. Etter å ha fortolket disse, gav jeg dem navn som fanger deres subjektivitet: Faktorsyn 1: «*En A4-mann som var på feil sted til feil tid*», Faktorsyn 2: «*Store mål, stor fallhøyde og tro på en lys fremtid*», Bipolært faktorsyn 2: «*Stagnasjon, apati og frykt for en mørk fremtid*» og Faktorsyn 3: «*Gi meg en jobb, så går alt bra!*».

I dette kapitlet vil jeg drøfte mine funn i lys av det teoretiske rammeverket som ble presentert i kap.2. Ut fra abduksjonsprinsippet vil jeg også ta i inn ny teori fortløpende i teksten der det er hensiktsmessig (Kvalsund, 1998). Jeg vil starte med de funnene som samtlige faktorsyn opplever som viktigst for seg, og kort drøfte hvilke konsekvenser dette får for karriereveiledning for innsatte. Deretter går jeg i gang med det som vil være mitt hovedanliggende i dette kapitlet; å drøfte nyanser og forskjeller mellom faktorsynene når det gjelder karriereutvikling og -adferd sett ut fra de tre synsvinklene mestringstillit, håp og mening. Målet er å få en dypere teoretisk forståelse av hvor de ulike faktorsynene befinner seg i sin karriereutvikling, hva som motiverer dem og hva de trenger for å komme videre i en positiv retning.

5.1. Arbeid er viktigst for et godt liv

Noen av mine viktigste funn er at alle faktorsyn opplever sosial tilhørighet, mestring og selvstendighet (se pkt. 4.1.) som det viktigste i sitt liv. Denne levde kunnskapen svarer til Helsedirektoratet sin definisjon av livskvalitet og de viktigste kjennetegnene på et godt liv:

«...frihet og autonomi, trygghet og mening, helse og livsglede, deltaking og engasjement, mestring og selvutvikling, samt fravær av unødig lidelse. Disse kjennetegnene representerer mål i seg selv, de er det som «virkelig betyr noe» og ikke bare midler til å nå andre mål» (Barstad, 2016, s. 9).

Det å oppleve trivsel, tilhørighet og mestring, og å være sjef i eget liv, fungerer som en buffer i møte med belastninger (Barstad, 2016). Et neste viktig funn, som gjelder alle faktorsyn, er at alle ønsker seg et lovlydig liv, og at de ser det å ha et arbeid som en forutsetning for å lykkes i «A4-livet». De ønsker å få bruke evnene sine, bidra til samfunnet, få tilgang til materielle goder, få oppleve stolthet og respekt og ha et sosialt nettverk. Denne forståelsen av arbeid som veien til, og rammen for, et meningsfylt liv og opplevelse av å tilhøre fellesskapet, får bred støtte fra

fagfolk og forskere, både nasjonalt og internasjonalt Barstad, 2016; Semb, Borg, & Ness, 2016). Det er også helt i tråd med regjeringens mål og visjoner, både for kriminalomsorg og for arbeidsliv (Arbeids- og sosialdepartementet, 2014; Justis- og beredskapsdepartementet, 2017). Alle er dermed enige om at målet for en positiv karriereutvikling er arbeid. Ingen trenger derfor å bruke tid på å «omvende» innsatte til et lovlydig liv. Dette er et syn jeg finner støtte for hos McMurrans and Ward (2004). De hevdet at en «kriminell» karriere ikke er et bevisst yrkesvalg. Det er løsningen en person har funnet for å få dekket sine grunnleggende behov, og slik ivareta sitt menneskeverd, ut fra sin forståelse av seg selv og sine muligheter, innenfor rammene av sitt liv. Mine aller viktigste funn viser dermed at innsatte er helt vanlige mennesker, de har de samme behovene, verdien, ønskene og drømmene som alle andre i samfunnet. Det som skiller de tre faktorsynene fra hverandre er hvor de befinner seg i sin karriereutvikling, hvilken retning de presses i og hva de trenger for å komme videre.

5.2. Mestringstillit som drivkraft for karriereutvikling

SCCT-modellen (Lent, Brown, & Hackett, 1994) tar sikte på å beskrive karriereutvikling og hvilke faktorer som virker inn i et karriereforløp. Den bygger på Banduras modell for motivasjon (Sheu & Lent, 2015). Jeg vil fokusere drøftingen i midtområdet av modellen, stedet der kraften til å sette seg mål og handle oppstår i møte mellom mestringstillit og resultatforventninger (se modell s.6). Mestringstillit er det en person antar om seg selv, sammen med hans subjektive vurderinger av sine egne evner til å sette i gang og mestre spesifikke oppgaver (Højdal & Poulsen, 2009). Bandura (2008) hevder at denne tiltroen til oss selv er den aller viktigste faktoren som påvirker retningen og utvikling av vårt liv.

Faktorsyn 1 har fast arbeid. Det er i seg selv et bevis på at han mestrer de oppgavene og kravene det medfører å stå i jobb over tid. Videre har han viktige mennesker i livet sitt, noe som kan bety at han også mestrer sosiale relasjoner. Det er derfor nærliggende å anta at Faktorsyn 1 har stor mestringstillit, ikke bare i jobben sin, men også i andre viktige roller i livet, som å være far, sønn, ektefelle eller venn. Det er ikke sikkert at han alltid har opplevd seg selv slik. Den ene av mine informanter droppet ut av videregående. Han kan fortsatt ikke lese en hel side med tekst. Grunnen til at han, på tross av han ikke var et «skolelys», har klart seg godt her i livet var at han var heldige; han fikk en jobb som han trofast har skjøttet siden. Faktorsyn 1 kan dermed være et levende bevis på de positive ringvirkningene av arbeid (Liverød, 2015), og de bekrefter SCCT-modellen sitt poeng om at mestringstillit er noe en bygger opp gjennom å prøve og mestre oppgaver i praksis (se modell, s.6). Faktorsyn 1 sin gode mestringstillit fører til en resultatforventning om å mestre den jobben han har, og at den fortsatt vil bidra til at han kan leve

et godt «A4-liv». Det fører logisk til et personlig mål om å ikke endre på noen ting, men å sone ferdig og så fortsette der han slapp. Så lenge han ikke ser, eller velger å overse, mulige hindringer, er han som en naturlig følge ikke motivert for noe annet.

Opplever Faktorsyn 1 seg som så trygg som han gir uttrykk for? Da jeg spurte en gruppe innsatte om hva de trodde han kunne uroe seg for, svarte de «å miste det han har». Hvor godt rustet er egentlig Faktorsyn 1 i møte med omstilling og endring på arbeidsmarkedet? Mestringstillit er knyttet til spesifikke oppgaver. En kan ha høy mestringstillit på ett område og lav på et annet (Højdal & Poulsen, 2009). Det betyr at Faktorsyn 1 vil være på like gyngende grunn som de andre faktorsynene, dersom han mister jobben.

Jeg ser for meg at Faktorsyn 3, «Gi meg en jobb, så går alt bra!», er en måte Faktorsyn 1 kunne ha opplevd seg selv som arbeidsledig. Faktorsyn 3 har høy mestringstillit forankret i praktisk erfaring fra et eller flere yrker. Han har erfart på kroppen hva han duger til, og vet hva det gjør med hans indre opplevelse av ro og tilfredshet. Hans erfaring gir ham også klare forestillinger om resultatet av det å ha et arbeid. Han vet at mestringsfølelsen sprer seg til hele livet hans. Det gir en opplevelse av verdi som menneske, stolthet og respekt, i tillegg til økonomi til å klare seg selv, kontroll og forutsigbarhet. Følger jeg pilen i SCCT-modellen burde dette indre, mentale bildet ha ført til at han var i full gang med å skrive jobbsøknader (handle), men slik er det ikke. Det ser heller ut som om han sitter helt stille i «mestringstillitsboksen» (modell, s.6). Hans forklaring er at han er realistisk; han ser ingen mening å utforske, eller drømme om, muligheter han ikke vet utfallet av. Fra mitt perspektiv kan det se ut som denne innstillingen gjør ham blind for veien videre. Hvordan kan denne karriereavferden forklares?

Forstått ut fra SCCT-modellen kan læringserfaringer fra et liv med mye avvisning og nederlag føre til at han tenker at det er en fornuftig måte å beskytte seg mot nye skuffelser. Ut fra slik erfaring, følger det helt logisk å ikke gi seg selv forhåpninger. Han tror ikke på noe før han ser det. Sett gjennom slike skeptiske, litt pessimistiske «briller», er det forståelig at det å utforske usikre fremtidsmuligheter virker meningsløst. En annen grunn kan være at veien til målet virker helt ufremkommelig, enten fordi han ikke vet hva han skal gjøre, eller fordi han ikke tror han kan påvirke sin egen situasjon. Dette bidrar til lav mestringstillit i rollen som jobbsøker. I tråd med SCCT-modellen fører dette til unngåelse eller utsettelse (Højdal & Poulsen, 2009). Det bekrefter mitt inntrykk av at han sitter helt stille med øynene lukket. Kan dette være hele forklaringen? Det er jo mange som mister jobben, og som likevel klarer å omstille seg og søke ny jobb.

En mulig forklaring kan være «kvaliteten» på hans mestringstillit. Johnson (2003) som har forsket på selvfølelse hevder at mestringstillit, i betydning selvstillit, er en svært usikker grunn. Årsaken er at selvstillit er knyttet til det vi gjør. Den er et situasjonsbetinget og foranderlig aspekt ved selvet, en opplevelse av sikkerhet som kan svinge fort (Johnson, 2003). Kanskje Faktorsyn 3 bare har selvstillit å støtte seg til? Johnson (2003) hevder at det som avgjør hvordan en person takler tap og nye utfordringer, ikke er mestringstilliten, men selvfølelsen. Selvfølelse er selvets vurderingsaspekt og vår opplevelse av verdi som menneske. Grunnlaget for dette følelsesmessige forholdet til oss selv blir lagt i oppveksten, ut fra våre erfaringer av andres reaksjon på oss i form av oppmuntring eller avvisning. Selvfølelsen kan være lav eller høy, og den er en relativt varig og stabil grunnegenskap. Johnson (2003) sine funn gir mening til min forståelse av Faktorsyn 3. Den viser at mennesker med høy selvstillit og god selvfølelse er mest fleksible og endringsdyktige, mens de med lav selvfølelse og lavt selvstillit er mest sårbare. Dette siste beskriver antagelig Faktorsyn 3 i rollen som arbeidssøker. Videre gjør høy selvfølelse i kombinasjon med lite mestringserfaring at en kan ta «for lett» på ting («det ordner seg»), mens lav selvfølelse og høy mestringstillit fører til at personen tvangs-presterer. Den siste gruppen har hele tiden behov for å bevise sin egenverdi gjennom å mestre, samtidig som de er svært avhengig av ytre tilbakemelding for å oppleve seg selv god nok (Johnson, 2003). Det er ikke usannsynlig at Faktorsyn 3 er en «tvangs-presterer». Av de tre faktorsynene er han den som er mest opptatt av selvrespekt. Han kan se tøff og selvsikker ut på utsiden, men uten arbeid kan han oppleve seg selv som verdiløs, usikker og sårbar, og antagelig livredd.

Carol Dweck (2000) sin teori om to tankesett kan også berike forståelsen av Faktorsyn 3 sin avventende karriereadferd. Hun hevder at det å bare styrke personens mestringstillit, slik det kan se ut som SCCT-modellen foreslår, ikke gir økt motivasjon og utholdenhet. Grunnen er at vår adferd kun er et resultat av et «fastlåst» eller «vekstorientert» tankesett. Hennes forskning viser at måten vi snakker til oss selv på når vi skal løse nye, ukjente oppgaver fører oss inn to helt ulike reaksjoner: et hjelpeløsmønster og et mestringsorientert mønster. Grunnen er vårt trossystem, det vi vanemessig tror om vår intelligens, evner og personlighet. Det som utgjør den store forskjellen er om personen tror at dette er medfødte egenskaper som det er umulig å endre, eller om han tror at det er mulig å utvikle seg og lære nye ting (Dweck, 2000). Slik jeg har lært Faktorsyn 3 å kjenne, tyder mye på at han praktiserer et fastlåst tankesett.

Det å ha et fastlåst tankesett passer når en er i arbeid (Dweck, 1986). Det gjør personen utholdende og samvittighetsfull, ved at han liker å følge opp og gjennomføre instruksjoner og rutiner. Det er i møte med nederlag, skuffelse og ny læring, tankesettet hans kan gi ham store problemer. Det gjør ham overbevist om at det er noen galt med ham hvis noe går galt eller han

mislykkes, og at det er det ikke mulig å gjøre noe med. Det å ta feil eller bli avvist, er derfor en stor trussel mot ham personlig. Han ser ikke ut til å tenke slik som i et vekstorientert tankesett, at «pytt, pytt» dette klarer jeg bedre neste gang. I følge hans trossystem ser det ikke ut til at det er mulig å lære eller lov å prøve på nytt (Dweck, 2000). Denne redselen for å «tape ansikt» gjør at utvikling og ny læring ikke oppleves som spennende og motiverende, men heller skremmende og demotiverende. Dweck (2000) sin beskrivelse av dette reaksjonsmønster ligner mitt inntrykk av Faktorsyn 3. Han trives beste med enkle oppgaver som han finner ro og glede ved å mestre, og stemmer inntrykket, skal det antagelig lite motstand til, før han ser helt svart på fremtiden, opplever ting som kjedelig, eller gir opp (Dweck, 2000). Uten at noen viser ham, trinn for trinn, hvordan han skal gå fram på en enkel måte, fører dette tankesettet trolig til at han står uten ressurser til å hjelpe seg selv. Den store redselen for å gjøre feil, fører ham slik inn i et hjelpeløsmønster der han opplever seg selv som en brikke i sitt eget liv (Dweck, 2000; Nygård, 2007). I følge Dweck (2000) er den eneste måten å komme videre å lære seg et vekstorientert tankesett.

Ut fra denne drøftingen vil jeg konkludere med at Faktorsyn 3 framstår som en person som har høy mestringsstillit knyttet til en jobb han har mistet, men at lav selvfølelse og/eller et fastlåst tankemønster gjør ham svært sårbar i møte med nyorientering, endring og ny læring. Det kan forklare en karriereadferd der han, en vanligvis svært handlekraftig, selvsikker mann, opplever seg helt hjelpeløs. For å holde ut det indre ubehaget prøver han å tenke minst mulig.

Faktorsyn 2 er også uten arbeid, men han ser lyst på livet og er sikker på at alt vil gå hans vei, på tross av manglende mestringsstillit og usikre framtidsutsikter. Han representerer dermed en helt annen opplevelse av det å være arbeidsledig. Det viktigste for Faktorsyn 2 er at han har et viktig mål i livet sitt. Han opplever at han ikke lenger roter rundt i en bakevje, uten mål og mening, han er på vei et sted. Jeg får tanker om at dette målet, på en måte gir ham en oppgave og dermed en opplevelse av å være en betydningsfull person i sitt eget liv. Slik jeg har lært dette synet å kjenne, er det ikke nødvendigvis snakk om et konkret mål. Det ligner mer en fremtidskonstruksjon (McMahon, 2011; Savickas, 2012), som en narrativ der han ser seg selv som den personen han ønsker å være og får bruke ressursene sine på en konstruktiv måte. Han innrømmer at han har gjort mye dumt, men nå er han på vei til å «bli voksen».

En forklaring på Faktorsyn 2 sitt store pågangsmot kan være høy selvfølelse, at han føler seg verdifull slik han er, uten å måtte mestre (Johnson, 2003). God selvfølelse gjør oss robust i møte med ny læring, utvikling og usikkerhet. Det å ikke bekymre seg, men være optimist uten å vite helt hva man går til, kan være både en fordel og en ulempe for hans karriereutvikling. Det gjør at

han tør å se fremover og kaste seg ut i nye ting. Utfordringen med høy selvfølelse, i kombinasjon med lite mestringserfaring, er at han kan bli uaktsom og nonsjalandt (Johnson, 2003). Han kan kaste seg ut i for store prosjekter, uten å forberede seg godt nok, noe som kan føre til at han ødelegger for seg selv. Det er kanskje akkurat denne faren han selv er oppmerksom på, når han uttrykker usikkerhet på om han er sterk nok. Jeg tolker denne bevisstheten på egne begrensninger som en god balanse mellom sterk fremtidstro og realisme. Dette inntrykket blir underbygget av at han alt har begynt å forberede seg ved å ta imot den hjelpen han har tilgang til i fengselet.

En annen forklaring på Faktorsyn 2 sin store optimisme kan være at han har et vekstorientert tankesett. Det fører til et mestringsorientert reaksjonsmønster der han naturlig inntar rollen som aktør i sitt eget liv (Dweck, 2000). Dette tankesettet gjenspeiler seg i Faktorsyn 2 sitt sterke ønske om å ta ansvar og påvirke retningen i livet sitt. Ulempen ved et slikt tankesett er, på samme måte som for høy selvfølelse, at han ikke klarer å se sin egen begrensning. Det gjør at han i sin iver og engasjement kan sette i gang for mange prosjekter på en gang (Dweck, 2000). Det kan medføre fare for å spre energien sin i så mange retninger at alt tilslutt bare blir prat, og lite blir gjennomført i praksis. Det kan hende han, for å lykkes, må lære å ta et steg om gangen, og deretter ha utholdenhet til å bevege seg framover, skritt for skritt.

SCCT-modellen bygger på en antagelse om at mestringstillit og resultatforventninger først og fremst er et resultat av læringserfaring, opparbeidet gjennom egne prestasjoner i det virkelige liv (Højdal & Poulsen, 2009). Høy tiltro til egen mestring fører til en optimal karriereutvikling, mens liten tillit kan skade utviklingen, slik Faktorsyn3 er et eksempel på. Jeg legger merke til at pilene i modellen kun går i en retning, det vil si at høy mestringstillit og tiltro til at det er mulig å oppnå resultatet kommer før de personlige målene (se modell, s.6). Faktorsyn 2 liker å mestre, og han tror at han har kan mange ting, men han har ikke prøvd enda. Kan det kalles å ha høy mestringstillit? Slik jeg forstår det befinner all mestringstillit og resultatforventning seg foreløpig bare i tankene hans. Han strekker seg mot et liv han drømmer om, som en spire strekker seg mot solen. Kan slik ønsketenkning kalles et personlig mål? Usikkerhet på om han vil klare å nå målene sine, kunne ha ført til utsettelse og unngåelse, men dette stemmer overhode ikke med Faktorsyn 2 sin karriereadferd. Han er i stedet supermotivert for å ta ansvar for sitt eget liv og sin egen utvikling.

Faktorsyn 2 har antagelig både god selvfølelse og et vekstorientert tankesett. Det gir ham trygghet til å se fremover og robusthet i møte med tilbakeslag. Jeg kan likevel ikke se at dette kan være hele forklaringen på hans sterke engasjement og fremtidstro. Denne oppdagelsen fører meg tilbake til utgangspunktet for min masteroppgave; håpets betydning for karriereutvikling.

Kan det være håpet som «løfter» Faktorsyn 2 og driver han fremover? Og på den annen side, er det håpet hans bipolarere «bror» har mistet?

5.3. Håp som drivkraft for karriereutvikling

Snyder (2000a) har forsket på håpet og laget en modell som tar sikte på å beskrive tankeprosessen som fører til om håpets «ild» blir tent eller slukket. For i det hele tatt å tre inn i denne modellen, må personen ha festet seg ved noe som er av så stor personlig verdi, at det fungerer som et anker ved å fylle hele hans oppmerksomhet (se modell, s.11).

Faktorsyn 2 har et slikt tydelig mål som gir livet hans mening. Det er det han jobber mot hele tiden. Et neste, viktige kriterium er at målet må være usikkert, men samtidig ikke umulig å nå (Snyder, 2000a). Faktorsyn 2 har stor tro på at livet skal gå hans vei, samtidig vet han det ikke sikkert. Han sikter høyt, men er redd for å ikke strekke til. Han tør å drømme, selv om det kan være ønsketenkning. Han beskytter ikke seg selv mot skuffelser. Risikoen er å falle dypt, gevinsten er å fly. Faktorsyn 2 sin store optimisme og fremtidstro kan dermed, sett på denne måten, være et sterkt uttrykk for «håpets ild». Det er en antagelse Sælør (2016) sin forskning bekrefter. Han peker på at det å håpe er mye mer forpliktende enn å drømme. Det som skiller de to fenomenene, er at det å drømme innebærer liten forpliktelse og egeninnsats. Går det bra skyldes det flaks. Det å si at en håper at noe skal skje, kan gi inntrykk av at en ønsker å få hjelp utenfra, men Sælør (2016) sin studie viser at slik er det ikke. Det stemmer med mitt inntrykk av Faktorsyn 2 sin innstilling. Dersom det han håper på skal bli virkelighet, avhenger det i stor grad av hans egen innsats.

Det å se fremover og lage oss positive fremtidsbilder, og så håpe på at de skal bli til virkelighet, er en grunnleggende evne som gjør at vi overlever som mennesker. Det gjør at vi utvikler og tilpasser oss (Snyder, 2000b). I tillegg gir det livsglede og engasjement, en indre opplevelse av å være på vei og at fremtiden er lys, mens det å ikke finne noe meningsfullt å håpe på, fører til stagnasjon, mørke og apati. Den stadig pågående håpstenkingen, som modellen illustrer ved pilene som går rundt og rundt (se modell, s.11), bidrar til at den positive energien stiger og synker. Faktorsyn 2 kan forstås som et uttrykk for håpets «bølgetopp», mens dets bipolare syn representerer bunnen, det vil si opplevelse av håpløshet. I følge Snyder (2000a) sin forskning har disse svingningene ingenting med ytre forhold eller personens erfaringer å gjøre (se modell s.11). De som lader på Faktorsyn 2 kan dermed ha opplevd like mange nederlag og skuffelser som andre, forskjellen er måten de tenkte på. Det er det vi tenker og sier til oss selv av gammel vane, som gjør oss til høy-håps eller lav-håpsmennesker (Snyder, 2000a; Rodríguez-Hanley & Snyder, 2000). Høyhåpsmennesker tenker at «flaska er halvfull», og i møte med motgang

oppmuntrer og støtter de seg selv ved indre selvsnakk som «Jeg kan klare det» og «Jeg gir ikke opp». Et annet kjennetegn er at de er fleksible. Går ikke ting deres vei, reiser de seg raskt igjen, «børster av seg» skuffelsen og finne nye mål. I følge modellen er denne tenkemåten et resultat av læring. Håpteori er dermed helt på linje med Carol Dweck (2000) sin forskning, og jeg synes også hennes to tankesett passer inn; et fastlåst tankesett kan bidra til lavt håp, mens et vekstorientert kan bidra til høyt håp. Det som skiller Faktorsyn 2 mest fra de to andre faktorsynene er dermed at de, på en svært tydelig måte, gir uttrykk for vekstorientert, håpefull tenkning om et høyt mål som ligger et stykke fremover i tid.

Faktorsyn 1 håper at alt skal være som før når han kommer ut. Kan det kalles håp? Ønsket er rettet mot noe han har, men er avskåret fra. Forstått ut fra håp-modellen, vil det å være helt trygg og sikker, ikke skape noe engasjement. Full forutsigbarhet ville antagelig føre til at han tok livet sitt hjemme som en selvfølge. Det kan se ut som om det må være en viss fare for å miste det verdifulle livet han har, som kan sette i gang en tankeprosess som gir engasjement og handlekraft. En innsatt fortalte om et slikt sterkt engasjement. Han hadde mistet tilliten hos sine nærmeste, og hadde en natt våknet i et «sannhetens øyeblikk» der innsikten om måten han hadde oppført seg på, og angsten for å miste dem, hadde rullet innover han med full tyngde. Det hadde gitt han engasjement til å oppsøke hjelp, vilje til å endre seg og kraft til å kjempe. Håpet kan dermed ha mange former og fasonger (Sælør, 2013), men resultatet er det samme, det skaper en indre kraft, en «ild», som gir handlekraft og utholdenhet til å kjempe for å oppnå eller for å beholde noe man opplever som svært verdifullt.

Håper Faktorsyn 3? Han «sitter helt stille», mens han gjør alt for å holde seg okkupert for å tenke minst mulig. Det kan jo komme av likegyldighet; han er sikker på at det vil ordne seg av seg selv. Det tror jeg ikke, han sier tvert imot at han ikke har flaks. Kan det være et resultat av måten han tenker på? Han kaller seg selv en realist, et ord som her også kan gi assosiasjoner til pessimisme. I følge (Rodríguez-Hanley & Snyder, 2000) kan det bety at han ikke praktiserer håpefull tenkning, men dette stemmer heller ikke med mitt inntrykk. Informantene som ladet på dette synet utstråler tvert imot et inderlig, stille håp om at han skal få jobb og det rolige, gode livet han drømmer om. Forstått ut fra modellen kan grunnen være at han ikke vet hva han skal gjøre, og dermed ikke har retning for sitt engasjement ennå. Han ser det dermed ikke som håpløst, han er ikke uten håp, han bare satt håpet sitt på «sparebluss» mens han avventer situasjonen. Forstått på denne måten, er det en god metode for å beskytte seg mot å falle ned i håpløshetens mørke i soningstiden. Ut fra samtalen jeg hadde med de to informanter fra dette synet, er mitt inntrykk at håpet deres antagelig ville slått ut i handling, dersom de hadde fått hjelp til å komme videre i jobbsøkerprosessen.

5.4 Opplevelse av mening som drivkraft for karriereutvikling

Et siste perspektiv er å drøfte faktorsynene i lys av Antonovsky (2012) sine tre dimensjoner; begripelighet, håndterbarhet og meningsfullhet. Sammen utgjør dette OAS: Opplevelse av sammenheng. Det er en varig forventning en person har til seg selv og fremtiden. Livet er i stadig endring, og i møte med stress, uforutsigbarhet og motstand, er det vårt nivå av OAS som presser oss «oppover» i retning engasjement og utholdenhet, eller «nedover» i retning apati og mangel på handlekraft (se tabell; vedlegg 2).

Den første kilden til OAS, begripelighet, er personens grunnleggende tillit, både til seg selv og omgivelsene, om at det som skjer er forutsigbart og forståelig. Det han tror påvirker hans forventninger og hvordan han skaper mening i det som skjer (Antonovsky, 2012).

Faktorsyn 1 har jobb. Det bidrar trolig sterkt til hans opplevelse av at livet er trygt og forutsigbart. Han har tiltro til sin egen mestring og til arbeidsgiver; at han får lønn og kan betale regningene sine. Det kan dermed se ut som at det å ha en jobb i seg selv, bidrar sterkt til økt begripelighet.

Faktorsyn 2 vet ikke hva fremtiden vil bringe, likevel har han sterk tro på at livet vil gå hans vei. Jeg tolker det som en sterk tiltro til at han selv, de som er glade i ham og verden fortsatt er til å stole på, selv om han soner i fengsel. Selv om livet er usikkert, er han optimist. Et slikt «lyst sinn» er i seg selv en grunnholdning som bidrar til opplevelse av høy begripelighet (Barstad, 2009). En annen grunn til Faktorsyn 2 sin optimisme kan være at han frivillig soner på en avdeling der han får hjelp med sitt rusproblem. Nivået av begripelighet kan ha økt som et resultat av at han blir tatt på alvor og har fått rammer og struktur rundt seg, og at han stoler på behandlingen (terapi og akupunktur) og støttesystemet (fengselsbetjentene).

Faktorsyn 3 må ha noe å gjøre for å holde livet sitt på rett kjøll. Han er redd den indre uroen som han vet følger med det å sitte alene med hendene i fanget. Jeg tolker det som redsel for å miste selvkontroll. Det kan også virke som han har lite tillit til at et liv uten arbeid kan være strukturert og forståelig. Fremtiden virker dermed kaotisk og uforutsigbar. Faktor 3 gir dermed inntrykk av å være en person med grunnleggende lav opplevelse av begripelighet. Han trenger arbeid for å oppleve livet som forståelig og forutsigbart.

Den neste kilden til OAS er håndterbarhet. Det handler om i hvilken grad personen tror han har tilgang til de resursene han trenger for å nå målene sine, enten i seg selv eller gjennom andre (Antonovsky, 2012).

Faktorsyn 1 har jobb, og konsekvensene av det er en høy opplevelse av håndterbarhet. Det å ha arbeid gir ham opplevelse av mestring, kontroll og påvirkningskraft.

Faktorsyn 2 er usikker på om han vil mestre kravene og forventningene i det nye livet som venter ham. Han formidler likevel en sterk tro på at det skal gå hans vei ved hjelp av hans egen innsats. Han vil påvirke retningen i sitt liv ved å ta ansvar, lære og endre seg selv. En slik grunnholdning bidrar til høy tiltro til egen evne til å håndtere livets utfordringer. Igjen kan det å være det å ha tatt imot hjelp for å mestre sitt rusproblem, som presser opplevelsen av håndterbarhet oppover. Han lærer blant annet et mer positivt tankesett.

Faktorsyn 3 har erfart at det er arbeid som gir handlekraft, selvrespekt og mulighet til kontroll i eget liv. Arbeid er hans måte å håndtere livet på i en usikker verden, uten dette «ankeret» mister han både retning og handlekraft. Dette gir et inntrykk av en person med grunnleggende lav opplevelse av håndterbarhet. Det gjør ham svært avhengig av et liv med lite bekymringer.

Den siste, og viktigste, kilden til OAS er opplevelse av mening, kalt meningsfullhet. Det at ting følelsesmessig «gir mening», er helt avgjørende for vår motivasjon. Vi trenger ikke opplevelse av mening på alle områder, kun på de livsområdene og i de roller som til enhver tid er viktige for oss (Antonovsky, 2012).

Det ser ut som om det som gir Faktorsyn 1 mest mening, er de faktorene som driver oss alle til å stå på: sosial tilhørighet, mestring og autonomi (se pkt.5.1., s.39). I tillegg kan hans synsvinkel på livet sitt, sett fra innsiden av nettinggjerdet, gjøre ham svært oppmerksom på, og trolig takknemlig for, det han har. Det å takke for det man har, bidrar i seg selv til økt opplevelse av meningsfullhet (Gran, 2008).

Faktorsyn 2 opplever at han har et viktig mål i livet sitt som han jobber mot hele tiden. Det gir livet hans mening. Hva kan det være med dette målet som oppleves så meningsfylt? Jeg tror svaret ligger i utsagnet helt til venstre i sorteringsmatrisen. Han vil være et menneske med egenverdi og kontroll i eget liv, en «voksen» som står på egne ben og blir sett, hørt og respektert. En annen grunn kan være de menneskene som bryr seg om ham. Han har oppdaget noe meningsfullt som gir ham så sterk motivasjon at han er villig til å bryte ut av destruktive vaner og endre livet sitt.

Hva gir Faktorsyn 3 opplevelse av meningsfullhet? Slik jeg forstår ham må det, i likhet med faktorsyn 1, være selvrespekten; det å bli sett og hørt som et likeverdig menneske. Det ligner et sterkt overlevelsesinstinkt eller opplevelse av å ha livets rett. Kanskje Faktor 3 er et såkalt «løvetannbarn», en som vet han klarer seg og finner løsninger uansett? (Ringheim, 1997)

Inntrykket blir underbygget av mine informanter: «Hadde jeg ikke stolt på at jeg takler alle situasjoner, hadde jeg ikke sittet her». Faktor 3 scorer dermed høyt på meningsfullhet, og han er full av virketrang. Jeg tror ikke han vil bli sittende lenge uvirksom. Han ønsker å avslutte sin «kriminelle» karriere, men som han selv frykter, veien tilbake kan være kort dersom han ikke finner en jobb som kan gi han stolthet, kontroll og selvstendighet.

Jeg vil av plasshensyn bare si noe kort om min forståelse hva som skiller Bipolært faktorsyn 2 mest fra de tre andre; han har lav opplevelse av meningsfullhet. En slik opplevelse kan være et resultat av en lenger, nedadgående prosess med stadige nederlag, eller det kan være en mer grunnleggende innstilling. Det som kjennetegner mennesker som har et lavt nivå på denne dimensjonen er at de sjelden gir uttrykk for at noe er viktig for dem. De opplever det å ønske seg noe eller å ha mål mer som et krav, enn som en kilde til motivasjon (Antonovsky, 2012).

Ut fra denne overfladiske «målingen» av de ulike faktorsynene, kan det se ut som om den dynamiske sammenhengen mellom komponentene i deres OAS ser slik ut:

Tabell 5.1: Opplevelse av sammenheng (OAS) for de ulike faktorsynene

	Begripelighet	Håndterbarhet	Meningsfullhet	Prediksjon
Faktorsyn1	Høy Uten jobb?	Høy Uten jobb?	Høy Uten jobb?	Stabil høy Press nedover?
Faktorsyn2	Høy i tankene	Lav i praksis? Høy i tanken	Høy	Press oppover
Faktorsyn 3	Høy i jobb Lav som arbeidsløs	Høy i jobb Lav som arbeidssøker	Høy	Press oppover Press nedover
Bipolært faktorsyn 2	Lav	Lav	Lav	Stabilt lav

Av de tre kildene til OAS er opplevelse av mening den aller viktigste. Uten opplevelse av mening blir alle de andre kombinasjonene presset nedover, uansett hvor høyt de i utgangspunktet scorer på de to andre dimensjonene (Antonovsky, 2012, s. 43).

Faktorsyn 1 og det Bipolære faktorsyn 2 er stabilt høy/lav. Slik jeg forstår Antonovsky (2012) gjør det Faktorsyn 1 sterk i møte med stress og motgang, mens det bipolarere allerede «ligger nede». Det er deres opplevelse av/mangel på mening som gjør dem stabile. Faktorsyn 2 og 3 sine opplevelser av OAS er, ifølge Antonovsky (2012), ustabile av natur. Det å forstå sin situasjon i kombinasjon med lite mestring, slik Faktor 2 opplever seg selv «ute i livet», skaper et sterkt press i retning utvikling og endring. Hvilken retning denne endringen tar kommer an på opplevelsen av mening. Det er derfor opplevelsen av mening som presser Faktorsyn 2 oppover, og gjør ham sterkt motivert til å finne ressurser til å endre seg. Skulle denne meningen forsvinne vil han miste motivasjonen, og da vil verden raskt bli ubegripelig (Antonovsky, 2012).

Faktorsyn 3 opplever verden som trygg og begripelig, når han har en jobb å gå til. Uten jobb er det mitt inntrykk at han opplever seg selv og livet som uforståelig og uforutsigbart, og seg selv som helt ute av stand til å håndtere situasjonen. Men så lenge han har noe han opplever som svært meningsfullt i livet sitt, er det likevel håp. Det er denne kombinasjonen av OAS Antonovsky (2012, s. 44) synes er den mest interessante av alle. Den kjennetegner mennesker som er i stand til å tåle store påkjenninger, som å overleve i konsentrasjonsleir uten å ta skade. Det bekrefter igjen mitt inntrykk av Faktor 3, at han klarer seg på tross av karrige kår. Han kan være en person med sterkt pågangsmot som stadig jakter på forståelse og ressurser (Antonovsky, 2012). Det bekrefter min antagelse om at han vil finne igjen sin handlekraft, når han ser en løsning på sin situasjon.

5.5. Oppsummering og konklusjon

Jeg har i dette kapitlet drøftet mine funn i lys av temaene mestringstillit, håp og mening. Dette har gitt meg økt forståelse av de innsattes subjektive opplevelse og hvilken betydning det har for deres motivasjon og karriereadferd. Jeg vil nå oppsummere det viktigste jeg vil ta med meg videre. Deretter vil jeg presentere mine aller viktigste oppdagelser som et svar på problemstillingen for denne masteroppgaven.

Et viktig funn i min studie er at alle de innsatte har de samme grunnleggende behov og overordnede retning for sin motivasjon som alle andre mennesker; de ønsker seg, håper på og strever mot et godt «A4-liv» (Barstad, 2016). Alle ser det å ha en jobb som en viktig forutsetning for å lykkes.

Det som skiller faktorsynene mest fra hverandre er deres opplevelse av avstand til dette «A4-livet». Et svært viktig funn er innsikten i hvordan det oppleves å befinne seg innenfor, utenfor eller på kanten av det sosiale fellesskapet. Faktorsyn 1 er trygt «innenfor». Han har høy mestringstillit og opplever tilhørighet til arbeidslivet. Faktorsyn 3 opplever seg fortsatt på innsiden, men blir presset mot «stupet». Faktorsyn 2 og hans bipolære «tvillingbror» befinner seg lenger utenfor, i såkalt «utenforskap» (Semb, Borg, & Ness, 2016).

Det neste som skiller dem fra hverandre, er hvordan deres mestringstillit, tankesett og nivå av selvfølelse gir dem styrker og utfordringer i karriereutviklingen. Faktorsyn 1 og Bipolært faktorsyn 2, befinner seg i ro og avslører dermed ikke helt hva som bor i dem. Det kan være noen likhetstrekk mellom Faktorsyn 1 og Faktorsyn 3. Deres opplevelse av motivasjon og karriereutvikling beskrives godt av SCCT-modellen, mens håp-modellen ikke virker like relevant. Begge disse faktorsynene ser på seg selv som stolte, handlekraftige og til å stole på. Det

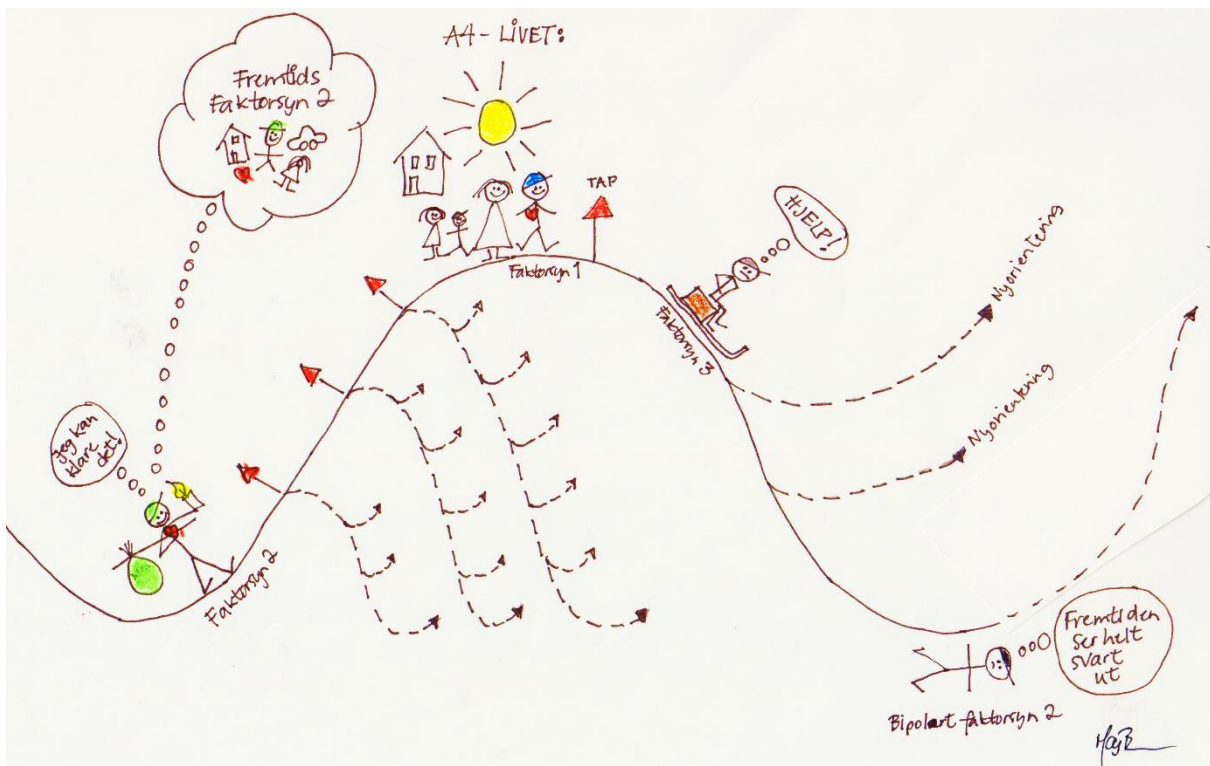
som skiller dem, er at Faktorsyn 3 opplever å ha mistet all handlekraft i rollen som arbeidsledig. Et fastlåst tanke sett og/eller lav selvfølelse forsterker antagelig opplevelsen.

Det er også et slektskap mellom Faktorsyn 2 og hans bipolarere «tvillingbror», ved at de begge kan ha like lite å vise til når det gjelder mestring av arbeid og/eller livet. Utover det er de to svært ulike «brødre». I følge SCCT-modellen skulle deres mangel på mestringstillit ha ført til at de begge opplevde seg selv som kraftløse og pessimistiske, men Faktorsyn 2 viser et helt annet reaksjonsmønster. Han er full av pågangsmot, handlekraft og optimisme, på vei mot å bli sjef i eget liv. Denne opplevelsen av kraft til å sprengte seg ut av et selvdestruktivt liv, beskrives best av håp-modellen. Han blir drevet fram av håpets «ild». Opplevelsen blir styrket av hans vekstorienterte, håpefulle tanke sett. Det gir ham en helt annen opplevelse av livskvalitet enn hans apatiske «bror», selv om de ytre sett befinner seg på nesten samme sted. God selvfølelse og et «lyst sinn» beskytter også trolig Faktorsyn 2 fra noen gang å oppleve fremtiden som så mørk som det bipolarere faktorsynet. Forstått ut fra teoriene om tanke sett, kan det faktisk se ut som Faktorsyn 3 står i størst fare for å havne der, men så lenge han har noe meningsfullt å kjempe for er han en som alltid vil klare seg (Antonovsky, 2012).

Drøfting viser at alle de ulike teoriene bidrar til økt forståelse av hvordan de innsatte opplever seg selv i et karrieresperspektiv. Det som blir veldig tydelig for meg, er at det ser ut til å være ulike krefter bak deres motivasjon. Faktorsyn 1 og Faktorsyn 3 blir motivert av å oppleve tillit til sin egen mestring som de opparbeidet i det virkelige liv (SCCT-modellen, s.6). Faktorsyn 2 blir løftet frem av drømmen og håpets kraft (Håp-modellen, s.11). Er det mulig å sette disse to teoriene sammen for å danne et helhetlig karrieresperspektiv som samler alle mine faktorsyn i en «karriereverden»? Dette spørsmålet inspirerte meg til å gjøre et forsøk. Det å bruke metaforer kan si mer enn tusen ord, og gi umiddelbar forståelse og mening (Bårdsen, 2008). Min kreative prosess endte opp i to «modeller» som en samlet, teoretisk ramme for innsattes subjektive opplevelser av seg selv i et karrieresperspektiv. Sammen med fortolkningen av funnene og forståelsen denne drøftingen har gitt, utgjør disse to modellene svaret på mitt forskningsspørsmål: *Hvordan opplever innsatte på kortere dommer seg selv i et karrieresperspektiv?*

5.5.1. Modell 1: «Opplevelse av subjektiv livskvalitet»

Begrepet subjektiv opplevelse av livskvalitet er hentet fra listen over de 11 faktorer som bidrar til livskvalitet (Barstad, 2016). Modellen er også inspirert av Antonovsky (2012, s. 104) sin metafor *livets elv*, og måten opplevelse av mening presser vår subjektive opplevelse oppover og nedover.

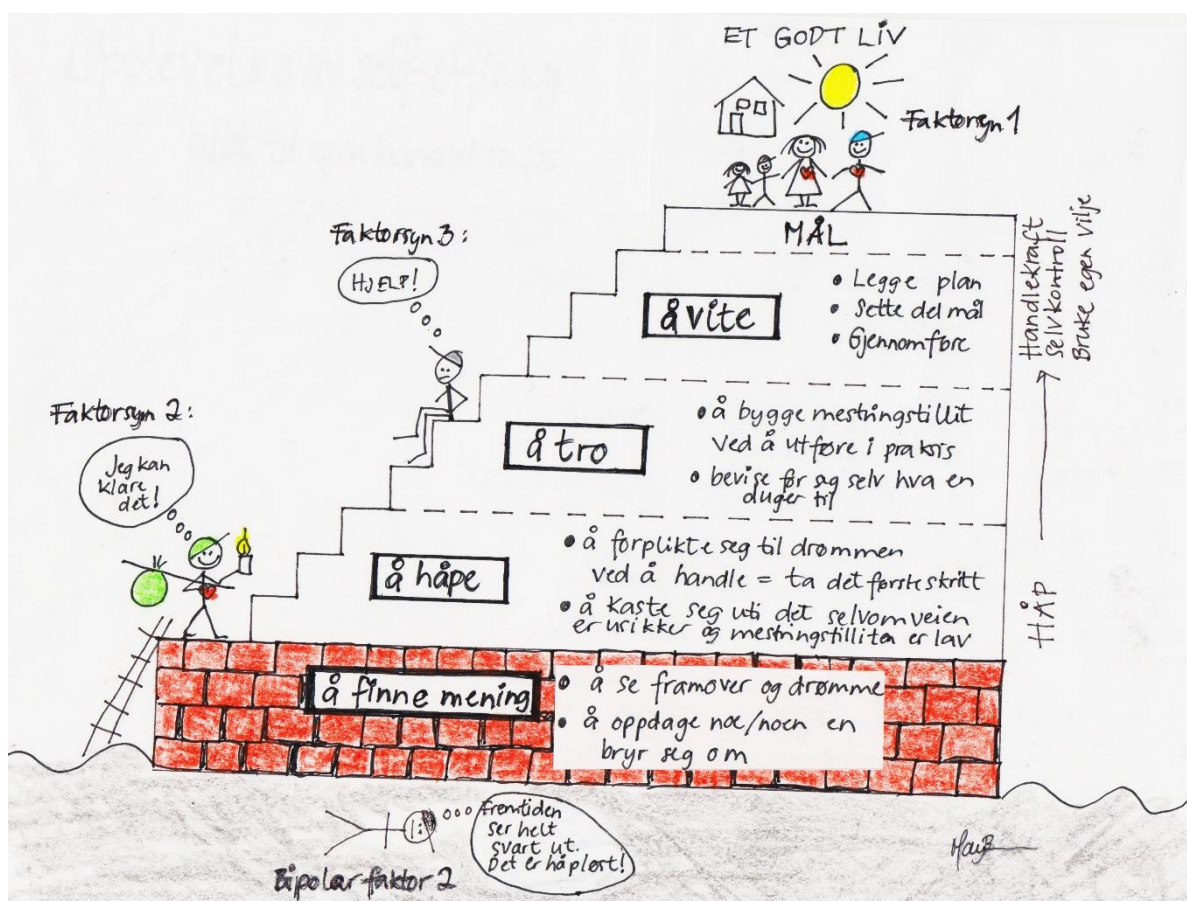

Figur 5.1: Modell 1: "Opplevelse av subjektiv livskvalitet".

Faktorsyn 2 befinner seg helt til venstre, helt i starten av reisen til sitt «Fremtidsliv». Han har skreppa full av drømmer, håpets flamme i hånden og sier hyggelige, oppmuntrende ting til seg selv (hjerte). Foran seg har han mange hindringer (røde flagg). Hvordan det vil gå avhenger hvor godt han tar vare på ilden sin. Han går mot tyngdekraften. Mister han håpet vil han bli dratt nedover, men det kommer hele tiden ny sjanser til å snu i en positiv retning. Faktor 1 befinner seg trygt innenfor A4-livet. Han er stolt av seg selv (hjerte). Dersom han mister jobben (rødt flagg) vil han også bli innhentet av tyngdekraften og presset nedover. Faktorsyn 3 sitter på kjelken på full fart nedover. Han sitter handlingslammet med all sin mestringserfaring og ressurser godt pakket ned i kassa han sitter på. Han er handlekraftig, stolt og utålmodig. Han ønsker å leve et A4-liv, men finner antagelig fort sine egne løsninger dersom ingen andre hjelper han. Bipolært Faktorsyn 2 har mistet all mening og ligger apatisk i den mørke «kjelleren».

5.5.2. Modell 2: «Opplevelse av motivasjonskraft»

Denne modellen viser et helhetlig karrieresperspektiv som rommer mine faktorsyn i en «verden». Den uttrykker min forståelse av spillet mellom drivkreftene mestringstillit, håp og mening:

Figur 5.2: Modell 2: "Opplevelse av motivasjonskraft".

Grunnmuren for all oppdrift er opplevelse av mening (Antonovsky, 2012). Uten et slikt fundament i livet sitt, mangler Bipolært Faktorsyn 2 både retningsans og handlekraft. Å håpe er å handle her og nå, ved å starte med å ta det første skritt, samtidig som en holder fokus på drømmen (Sælør, 2016), slik Faktorsyn 2 er i ferd med å gjøre. Håpets ild er en helt avgjørende for å gi han kraft og mot til å våge å ta de første, avgjørende trinn. Jo mer uerfaren en er, og desto mindre kontroll en har over resultatet, desto kraftigere vil opplevelsen av håpet være (Sælør, 2016). De som står lengst fra målet vil dermed få mest drahjelp. Håpets ild løfter og driver Faktorsyn 2 og utviklingen hans fremover. Hans tillit til egen mestring og gjennomføringsevne vil øke for hvert trinn han forserer, til slutt vil han stå helt på egne ben uten håpets kraft. Faktorsyn 3 klorer seg fast midt i trappen, mens Faktorsyn 1 står trygt på den sterke grunnmuren det gir å ha gått hele trappen. I modellen har jeg skrevet mine tanker om hva som driver utviklingen framover i de ulike fasene.

6. AVSLUTTENDE KOMMENTARER

I dette kapitlet vil jeg kort oppsummere studiens funn, og deretter dele mine tanker om hva denne kunnskapen kan brukes til. Så vil jeg forsøke å rette et kritisk blikk på egen studie, før jeg avslutter med å peke på forslag til videre og nye studier.

6.1. Kort oppsummering

Denne studien bygger på problemstillingen: *Hvordan opplever innsatte på kortere dommer seg selv i et karrieresperspektiv?* Hensikten har vært å få forskningsbasert kunnskap om hvor de innsatte er, som et startpunkt for tilpasset karriereveiledning. Selv om man ikke kan generalisere funn basert på Q-metode, kan studien likevel gi et interessant innblikk i hvordan innsatte kan oppleve seg selv og fremtiden. Denne forståelsen kan være nyttig og gi inspirasjon til alle fagpersoner, på alle nivå, som ønsker å støtte de innsatte på deres karrierevei, både under og etter soning.

Opgavens utgangspunkt er en Q-studie blant 31 innsatte, der det ble avdekket fire ulike subjektive opplevelser av seg selv og fremtiden. Etter å ha fortolket disse gav jeg dem navn:

Faktorsyn 1: «*En A4-mann som var på feil sted til feil tid*»

Faktorsyn 2: «*Store mål, stor fallhøyde og tro på en lys fremtid*»

Bipolært faktorsyn 2: «*Stagnasjon, apati og frykten for en mørk fremtid*»

Faktorsyn 3: «*Gi meg en jobb, så går alt bra!*»

Faktorsynene ble deretter diskutert i lys av flere teorier ut fra temaene motivasjon, håp og mening. Oppgavens problemstilling ble besvart gjennom to nye modeller kalt «Subjektiv opplevelse av livskvalitet» og «Subjektiv opplevelse av motivasjonskraft».

Et viktig funn er at innsatte har de samme behov, håp, drømmer og mål som alle andre; mestring, tilhørighet og selvstendighet. Alle ser arbeid som nøkkelen til det de kaller «A4-livet». Det som skiller de fire ulike subjektive opplevelsene mest fra hverandre, er deres posisjon i forhold til arbeidsmarkedet. Resultatene av min studie gir dermed også et godt innblikk i hvordan det oppleves å være i, på kanten av eller utenfor fellesskapet, i såkalt «utenforskap».

6.2. Implikasjoner

Det å lytte til personens subjektive opplevelser av seg selv, er det beste utgangspunktet for en profesjonell hjelper som ønsker å vekke og styrke motivasjon og håp i en annen (Sælør, 2016). De fire ulike faktorsynene i min studie er uttrykk for ulike behov. Faktorsyn 1 har jobb, og tenker derfor antagelig at han ikke trenger karriereveiledning. Det kan likevel hende han kunne ha hatt stort utbytte av å lære seg jobbsøkerferdigheter eller å få informasjon om hvordan han

kunne få et fagbrev, som et forebyggende tiltak i et usikkert arbeidsmarked. Faktorsyn 3 er arbeidsledig og svært urolig for hva som skjer hvis han ikke får ny jobb. Han trenger å bli vist hva han skal gjøre, trinn for trinn. Faktorsyn 2 og hans bipolære «bror» står lenger fra arbeidsmarkedet. De trenger støtte fra flere faggrupper, der karriereveiledning kan være en viktig brikke. Jeg ser mange mulige bruksområder for kunnskapen som er avdekket:

- Faglig refleksjon for karriereveiledere (Mine egne tanker: se vedlegg 17)
- Utvikle ulike tilpassede gruppetilbud i fengselet
- En felles forståelse som utgangspunkt for samarbeid mellom de offentlige karrieresenterne og faggruppene i fengselet.
- Utgangspunkt for faglige refleksjoner mellom karriereveiledere og/eller mellom karrieresentre som inspirasjon til å drive karriereveiledning i fengselet.
- Økt kunnskap hos Kompetanse Norge, Kriminalomsorgen og andre som er interessert i gruppas behov.
- Synliggjøring av at denne gruppen trenger like god og tett oppfølging for å lykkes med sin deltagelse på arbeidsmarkedet som andre utsatte grupper, for eksempel inspirert av ulike Recovery-prosjekt (Evensen, 2017)

6.3. Kritisk blikk på egen studie

Jeg valgte å bare ha 32 utsagn i Q-settet (40-80 er vanlig), noe som gav mindre rom til å dekke nyanser i opplevelsene. Dette medførte også at flere av kortene hadde doble utsagn. Ved å ha flere kort, hadde det kanskje også blitt avdekket flere faktorsyn. På den annen side gav det alle en mulighet til å uttrykke sin subjektive opplevelse, noe jeg tillot større vekt. Jeg valgte heller å utdype og nyansere min forståelse gjennom flere etter-intervju enn vanlig, i tillegg til at jeg sjekket ut min forståelse med ansatte i fengslet.

Jeg valgte også å ta med Bipolært faktorsyn 2 sin subjektive opplevelse, på tross av at det kun var en person som ladet på dette faktorsynet. På bakgrunn av levekårsundersøkelsen blant innsatte (Revolv, 2015) antok jeg at denne opplevelsen også måtte gjelde flere, noe som ble bekreftet da jeg spurte ansatte. En grunn til at det bare var en, kan være at de andre innsatte som delte hans opplevelse takket nei til å være med. Hadde jeg hatt mer tid og ressurser, ville jeg ha gjentatt studien for å se om det var mulig å få mer kunnskap om dette faktorsynet. Det representerer trolig dem som lever i «utenforskap», uten håp om at det skal bli andreledes.

Den største trusselen mot kvaliteten i denne studien har kanskje vært meg selv? Det er ikke til å stikke under en stol at jeg brenner for at denne gruppa skal få et bedre karriereveiledningstilbud. Jeg har prøvd så godt jeg har kunnet å være nøytral og beholde «forskerhatten» på, og har hele

tiden vært påpasselig med å sjekke ut mine fortolkninger med andre. Det er likevel helt klart at jeg har påvirket denne studien på alle punkt. Den bør derfor leses og forstås i lys av informasjonen om min bakgrunn (se pkt. 3.6. forskerrollen).

6.4. Videre og nye studier

Min studie kan ikke generaliseres, det er likevel stor sannsynlighet for at de faktorsynene jeg har avdekket, finnes blant alle mennesker. Den kunnskapen som er avdekket kan derfor gi inspirasjon og være nyttig for alle som ønsker å støtte opp under håp og motivasjon for karriereutvikling hos mange ulike brukergrupper, både i Nav og andre steder i hjelpeapparatet. Det var også interessant å se hvor begeistret flere av de innsatte ble av å gjøre Q-sorteringen. Det var tydelig at det å ha alle utsagn om sin situasjon foran seg, satte dem i stand til å reflektere over hva som var viktig for dem, og gi uttrykk for det. Jeg ser derfor et stort potensial for å bruke slike kort, særlig for grupper som kan ha vanskelig for å sette ord på sine følelser og opplevelser. Jeg håper også min studie vil inspirere flere til å ta i bruk Q-metode i forskning innen karriereveiledningsfeltet for å lytte til hvor andre grupper av veisøkere *er*. Ut fra slik kunnskap, kan tilbudet utvikles på bakgrunn av faglige refleksjon rundt hva som er den mest effektive karriereveiledningen for ulike grupper. En interessant gruppe i fortsettelsen av denne studien, er kvinnelig innsatte. Videre håper jeg flere enn meg vil forske på marginaliserte grupper som arbeidsledige over 50 år, langtidssykemeldte og unge langtidsledige, for å øke forståelse og kunnskap om hvordan det oppleves å være utestengt fra arbeidsmarkedet. Dette vil være nyttig for å kunne tilpasse karriereveiledning til fremtidens behov.

7. REFERANSELISTE

- Allgood, E. (1997). Person-in-Relation. Operant Subjectivity. *Journal of the International Society for the Scientific Study of Subjectivity*, 18(1-2), 1-23.
- Allgood, E., & Kvalsund, R. (2010). Kap. 4 Kommunikasjon som subjektivitet i en skoleorganisasjon. In E. Allgood & A. Thorsen (Eds.), *Q-metodologi: en velegnet måte å utforske subjektivitet* (s. 47-81). Trondheim: Tapir akademisk.
- Antonovsky, A. (2012). *Helsens mysterium: den salutogene modellen*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Antonovsky, A., & Sjøbu, A. (2012). *Helsens mysterium: den salutogene modellen*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Arbeids- og sosialdepartementet. (2014). *Intensjonsavtale om et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen) 2014-2018*. Hentet fra https://www.regjeringen.no/no/tema/arbeidsliv/arbeidsmiljo-og-sikkerhet/inkluderende_arbeidsliv/ia-avtalen-2014-18/sentrale-ia-dokumenter-2014-18/id2344636/.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: a social cognitive theory*. Englewood Cliffs, N.J: Prentice-Hall.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: the exercise of control*. New York: Freeman.
- Bandura, A. (2008). An agentic perspective on positiv psychology. In S. J. Lopez (Ed.), *Positive psychology: exploring the best in people: Vol. 1: Discovering human strengths* (Vol. 1, s. 167-196). Westport, Conn: Praeger.
- Barstad, A. (2009). Et lyst sinn, et langt liv? *Samfunnsspeilet*, 23(3), 50-51.
- Barstad, A. (2016). *Gode liv i Norge: Utredning om måling av befolkningens livskvalitet*. In.
- Betz, N. E. (2007). Career Self-Efficacy: Exemplary Recent Research and Emerging Directions. *Journal of Career Assessment*, 15(4), 403-422. doi:10.1177/1069072707305759
- Braut, G. S. (NOU 2016:7). Salutogenese. *Store medisinske leksikon*. Hentet fra <https://sml.snl.no/salutogenese>

- Brown, J. R. (1996). *The I in science: training to utilize subjectivity in research*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Brown, S. D., Lent, R. W., & Knoll, M. (2013). Applying Social Cognitive Career Theory to Criminal Justice Populations. *The Counseling Psychologist*, 41(NOU 2016:7), 1052-1060. doi:10.1177/0011000013482380
- Brown, S. R. (1980). *Political Subjectivity: Applications of Q Methodology in Political Science*. New Haven: Yale University Press.
- Brumoen, H., & Højdahl, T. (2007). *Samtaler om kriminalitet og uønsket atferd: bygging av mestringstillit (BaM: en kognitiv endringsmetodikk (2. utg. ed. Vol. 3/2007))*. Oslo: Kriminalomsorgens utdanningscenter KRUS i samarbeid med Høgskolen i Lillehammer.
- Byholt, V. (2017). Fra soning til samfunn. Hentet fra <https://www.kompetansenorge.no/nyheter/fra-soning-til-samfunn/#q=Fra%20soning%20til%20samfunn>
- Byholt, V., Bakke, E. G., & Ianke, P. (2017). *Karriereveiledning i kriminalomsorgen. Resultater fra en undersøkelse til rådgiverne i fengselsundervisningen* Hentet fra <https://www.kompetansenorge.no/statistikk-og-analyse/publikasjoner/karriereveiledning-i-kriminalomsorgen/>
- Bårdsen, B. (2008). Metaforer i veiledning - En empirisk studie og kvalitativ analyse. *Norsk gestalttidsskrift*, 5(1).
- Corey, G. (2016). *Theory & Practice of group counseling* (9th ed. ed.). Boston: Cengage learning.
- Dweck, C. S. (1986). Motivational Processes Affecting Learning. *American Psychologist*, 41(10), 1040-1048. doi:10.1037/0003-066X.41.10.1040
- Dweck, C. S. (2000). *Self-theories: their role in motivation, personality, and development*. New York: Psychology Press.
- Dweck, C. S. (2012). *Mindset: how you can fulfill your potential*. London: Robinson.
- Eide, S. B., Grelland, H. H., Kristiansen, A., Sævareid, H. I., & Aasland, D. G. (2011). *Fordi vi er mennesker: en bok om samarbeidets etikk* (2. utg. ed.). Bergen: Fagbokforl.
- Ellingen, I. T. (2010). Kap. 6 Erfaringer fra ungdommers deltakelse i Q-studie: Utarbeidelse av utsagn og gjennomføring av Q-sortering med ungdom under barnevernets omsorg. In E.

- Allgood & A. Thorsen (Eds.), *Q-metodologi: en velegnet måte å utforske subjektivitet* (s. 105-121). Trondheim: Tapir akademisk.
- Ellingsen, I. T., Størksen, I., & Stephens, P. (2010). Q methodology in social work research. *International Journal of Social Research Methodology*, 13(5), 395-409.
doi:10.1080/13645570903368286
- Evensen, G. H. (2017). Jobber som drømme-etterforskere. Hentet fra https://www.napha.no/recovery_trondheim_etterforsker_drommer/
- Feyling, R. (2009). FANGER OG GUDSTRO en plutselig åpning til frihet. *Rus & Samfunn*, 3(05), 32-34.
- Fisher, R.A. (1960). *The design of experiments*. (7.utg.) New York: Hafner Press.
- Gran, S. (2008). Vilkårene for takknemlighet. *Tidsskrift for norsk psykologforening*, 4.
- Gravås, T. F., & Gaarder, I. E. (2011). Introduksjon: Hva er karriereveiledning? In T. F. Gravås & I. E. Gaarder (Eds.), *Karriereveiledning* (s. 13-32). Oslo: Universitetsforlaget.
- Grevenstein, D., Aguilar-Raab, C., Schweitzer, J., & Bluemke, M. (2016). Through the tunnel, to the light: Why sense of coherence covers and exceeds resilience, optimism, and self-compassion. *Personality and Individual Differences*, 98, 208-217. Hentet fra <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.04.001>
- Gustavsen, A., & Gjertsen, H. (2015). *Det er de små skrittene som teller. Økt kunnskap om praksisnær opplæring i grunnleggende ferdigheter i kriminalomsorgen*. Hentet fra <http://www.nordlandsforskning.no/getfile.php/135899/Dokumenter/Arbeidsnotater/2015/Rapport%20Praksis%C3%A6r%20oppl%C3%A6ring.pdf>
- Høydal, L., & Poulsen, L. (2009). *Karrierevalg: teorier om valg og valgprosesser*. Fredensborg: Studie og Erhverv.
- Johnson, M. (2003). *Självkänsla och anpassning*. Lund: Studentlitteratur.
- Justis- og beredskapsdepartementet. (2007a). Sammendrag av St.meld. nr. 37 (2007-2008) Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn— (kriminalomsorgsmelding) Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-37-2007-2008-/id527624/sec1>

- Justis- og beredskapsdepartementet. (2007b). *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn— (kriminalomsorgsmelding)* (St.meld. nr. 37 2007-2008 Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stmeld-nr-37-2007-2008-/id527624/sec1>.
- Justis- og beredskapsdepartementet. (2017). *Redusert tilbakefall til ny kriminalitet. Nasjonal strategi for samordnet tilbakeføring etter gjennomført straff 2017-2021*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/reduisert-tilbakefall-til-ny-kriminalitet/id2556905/?q=%C2%ABRedusert%20tilbakefall%20til%20ny%20kriminalitet%C2%BB>.
- Kierkegaard, S. (1994). *Samlede værker : 18-19 : Bladartikler, der staar i forhold til «Forfatterskabet»* (5. udg. gennemset og ajourført af Peter P. Rohde. ed. Vol. 18-19). København: Gyldendal.
- Kompetanse Norge. (2018). Offentlige karrieresentre. Hentet fra <https://www.kompetansenorge.no/Karriereveiledning/offentlige-karrieresentre/>
- Kunnskapsdepartementet. (2015). *Fra utenforskap til ny sjanse — Samordnet innsats for voksnes læring* (Meld. St. 16 2015–2016) Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-16-20152016/id2476199/>.
- Kunnskapsdepartementet. (2016). *Fra utenforskap til ny sjanse*. (Pressemelding 17-16) Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/fra-utenforskap-til-ny-sjanse/id2476577/>.
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Nasjonal kompetansepolitisk strategi 2017-2021*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nks/id2527271/?q=kompetansepolitisk>.
- Kvalsund, R. (1998). *A theory of the person: a discourse on personal reality and explication of personal knowledge through Q-methodology - with implications for counseling and education*. (Doktoravhandling), NTNU, Trondheim.
- Kvalsund, R., & Allgood, E. (2010). Kap. 4 Kommunikasjon som subjektivitet i en skoleorganisasjon. In E. Allgood & A. Thorsen (Eds.), *Q-metodologi: en velegnet måte å utforske subjektivitet* (s. 47-81). Trondheim: Tapir akademisk.
- Langeland, E. (2014). *Salutogenese og psykiske helseproblemer - en kunnskapsoppsummering*. Hentet fra Nasjonalt kompetansesenter for psykisk helsearbeid: <https://samforsk.no/Publikasjoner/NAPHA-Rapport-Salutogenese.pdf>

- Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (1994). Toward a Unifying Social Cognitive Theory of Career and Academic Interest, Choice, and Performance. *Journal of Vocational Behavior*, 45(NOU 2016:7), 79-122. doi:10.1006/jvbe.1994.1027
- Lent, R. W., Brown, S. D., & Hackett, G. (1994). Toward a Unifying Social Cognitive Theory of Career and Academic Interest, Choice, and Performance. *Journal of Vocational Behavior*, 45(1), 79-122. doi:10.1006/jvbe.1994.1027
- Lillemyr, O. F. (2007). *Motivasjon og selvforståelse: Hva ligger bak det vi gjør?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Liverød, S. R. (2015). Jobb er viktig for selvfølelse. Hentet fra <https://www.webpsykologen.no/artikler/jobb-er-viktig-for-selvfoelse/>
- Lopez, S. J., Ciarlelli, R., Coffman, L., Stone, M., & Wyatt, L. (2000). Diagnosing for strengths: On measuring hope building blocks. In C. R. Snyder (Ed.), *Handbook of hope: theory, measures & applications* (s. 4). San Diego, Calif: Academic Press.
- Lundstøl, J. (2012). Kierkegaards tanker om hjelpekunsten - en indirekte meddelelse om veiledning? In A. K. Ulvestad & F. U. Kärki (Eds.), *Flerstemt veiledning* (s. 44-51). Oslo: Gyldendal.
- McKeown, B., & Thomas, D. B. (2013). Q methodology. In *Qualitativ applications in the social sciences* (2 ed.). London: SAGE.
- McMahon, M. (2011). Life story counselling: producing new identities in career counselling. In K. Maree (Ed.), *Shaping the story: a guide to facilitating narrative career counselling*. Rotterdam: Sense Publishers.
- McMurrin, M., & Ward, T. (2004). Motivating offenders to change in therapy: An organizing framework. *Legal & Criminological Psychology*, 9(2), 295-311.
- NESH. (2016). Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi. 4. utg. Hentet fra <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/>
- NOU 2016:7. (2016). *Norge i omstilling – karriereveiledning for individ og samfunn*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/05a79a5ed91e40e1a80e6f8028b21e3e/no/pdfs/nou201620160007000dddpdfs.pdf>.

- Nygård, R. (2007). *Aktør eller brikke?: Søkelys på menneskets selvforståelse* (2. utg. ed.). Oslo: Cappelen.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods* (3rd ed. ed.). London: Sage Publications.
- Revol, M. K. (2015). *Innsattes levekår 2014 Før, under og etter soning* (SSB Rapport 2015/47). Hentet fra <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/innsattes-levekar-2014>
- Ringdal, K. (2013). *Enhet og mangfold: samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode* (3. utg. ed.). Bergen: Fagbokforlag
- Ringheim, G. (1997). *Løvetannbarn: de klarte seg - mot alle odds*. Oslo: Cappelen.
- Rodríguez-Hanley, A., & Snyder, C. R. (2000). The Demise of hope: On losing positiv thinking. In C. R. Snyder (Ed.), *Handbook of hope: theory, measures & applications* San Diego, Calif: Academic Press.
- Rogers, R. S. (1995). Q-methodology. In R. Harrè, L. V. Langenhove, & J. A. Smith (Eds.), *Rethinking methods in psychology* (s. 178-192). London: SAGE.
- Savickas, M. L. (2012). Life Design: A Paradigm for Career Intervention in the 21st Century. *Journal of Counseling & Development, 90*(1), 13-19.
- Schmolck, P. (2014). PQMethod (Version 2014). Hentet fra <http://schmolck.userweb.mwn.de/qmethod/downpqwin.htm>
- Semb, R., Borg, M., & Ness, O. (2016). Tilpasning eller tilbaketrekning? - Tilhørighetsstrategier blant unge voksne med rus- og psykiske helseproblemer. *Tidsskrift for velferdsforskning, 19*(03), 204-220. doi:10.18261/issn.2464-3076-2016-03-01 ER
- Serpinsky, J., & Edwards, V. I. (2013). Hva hjelper? *Tidsskrift for psykisk helsearbeid, 10*(03), 196-198.
- Sheu, H.-B., & Lent, R. W. (2015). A sosial cognitive perspective on career intervention. In P. J. Hartung, M. L. Savickas, & W. B. Walsh (Eds.), *APA handbook of career intervention, Volume 1: Foundations* American Psychological Association.
- Slade, M. (2017). *100 råd som fremmer recovery. En veileder for psykisk helsepersonell* (Rapport 2/2017). Hentet fra NAPHA: <https://www.napha.no/hefter/>

- Smith, N. W. (2001a). *Current systems in psychology: history, theory, research, and applications*. Australia: Wadsworth/Thomson Learning.
- Smith, N. W. (2001b). Centrism, noncentrism, and universal Q. *Operant Subjectivity*, 24(2), 52-67.
- Snyder, C. R. (2000a). 1. Hypothesis: There is hope. In C. R. Snyder (Ed.), *Handbook of hope: theory, measures & applications* (s. 3-21). San Diego, Calif: Academic Press.
- Snyder, C. R. (2000b). 2. Genesis: The birth and growth of hope. In C. R. Snyder (Ed.), *Handbook of hope: theory, measures & applications* (s. 25-38). San Diego, Calif: Academic Press.
- Stephenson, W. (1986). Protoconcurus: The concourse theory of communication*. *Opetant Subjectivity*, 9(2), 37-58. doi:10.15133/j.os.1985.002
- Størksen, I., & Thorsen, A. (2010). Kap.5 Små barns deltagelse i en Q-studie med visuelle kort. In E. Allgood & A. Thorsen (Eds.), *Q-metodologi: en velegnet måte å utforske subjektivitet* (s. 83-103). Trondheim: Tapir akademisk.
- Sælør, K. T. (2013). Håp – livbøye i alle regnbuens farger - Mange spørsmål, flere svar – og ingen fasit naturlig nok. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, 10(04), 357-360.
- Sælør, K. T. (2016). *Hinderløyper, halmstrå og hengende snører. En kvalitativ studie av håp innenfor psykisk helse- og rusfeltet*. (Doktoravhandling), Universitetet i Bergen.
- Thomas, D., & Baas, L. (1992). The Issue of Generalization in Q Methodology: 'Reliable Schematics' Revisited." *Operant Subjectivity*, 16(1/2), 18-36. doi:10.15133/j.os.1992.014
- Thorsen, A., & Allgood, E. (2010). Kap. 1 Introduksjon til Q-boken og begrepsavklaring. In A. Thorsen & E. Allgood (Eds.), *Q-metodologi: en velegnet måte å utforske subjektivitet* (s. 15-22). Trondheim: Tapir akademisk.
- Tjora, A. (2017). Sosialkonstruktivisme, *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/sosialkonstruktivisme>
- Tjora, A. H. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (3. utg. ed.). Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Tracy, S. J. (2010). Qualitative Quality: Eight “Big-Tent” Criteria for Excellent Qualitative Research. *Qualitative Inquiry*, 16(10), 837-851. doi:10.1177/1077800410383121

- van Exel, J., & de Graaf, G. (2005). Q-methodology: A sneak preview. Erasmus MC, Institute for Medical Technology Assessment (iMTA), Department of Health Policy & Management (BMG). Hentet 23.01.18. fra <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.558.9521&rep=rep1&type=pdf>
- Watts, S., & Stenner, P. (2012). *Doing Q methodological research: Theory, method and interpretation*. London: Sage.
- Zunker, V. G. (2011). *Career counseling: a holistic approach* (8th ed. ed.): Brooks/Cole.

8. VEDLEGG

Vedlegg 1: Oversikt over lavsikkerhetsfengsel

Nr.	Fengsel	Antall innsatte	Dom	
			menn	kvinner
8621	Bodø, Fauske avd	16,27	16,00	0,00
8612	Leira	27,31	23,48	2,81
8615	Verdal	47,53	39,54	4,61
8325	Bastøy	112,18	111,01	0,00
8341	Berg avdeling	45,60	42,18	0,00
8320	Hassel	25,19	24,71	0,00
8356	Hof avdeling	96,21	87,10	0,00
8343	Sandefjord avdeling	11,86	0,00	10,76
8425	Sandeid	69,19	59,02	6,09
8535	Bjørgvin	79,36	72,72	0,00
8511	Osterøy	28,12	20,48	5,76
8253	Bruvoll avd	65,86	60,46	0,00
8251	Ilseng avd	76,85	68,29	0,00
8216	Kroksrud	60,58	57,50	0,00
8150	Ravneberget fengsel	45,86	0,00	31,95
8140	Trøgstad	78,45	72,21	0,00
8236	Valdres	22,50	22,30	0,00

From: Michaelsen Espen (KDI) <Espen.Michaelsen@kriminalomsorg.no>

Sent: Friday, March 2, 2018 12:42 PM

To: 'May-Britt Bergset'

Subject: SV: Vedrørende masteroppgave

Hallo,

Vedlagt ligger oversikt over enheter med lavt sikkerhetsnivå og gjennomsnittlig antall innsatte fordelt på innsattkategori for hele 2017.

Det er i tillegg noen enheter som har blandet kapasitet, altså både lavt og høyt sikkerhetsnivå, disse er ikke med i oversikten.

Gjennomsnittsalderen for innsatte på lavt sikkerhetsnivå var 1.februar 2018 på 40 år.

For ordens skyld er det ikke alle som soner ved en enhet med lavt sikkerhetsnivå som har dommer under ett år.

Med vennlig hilsen

Espen Bille Michaelsen

Seniorrådgiver | Kriminalomsorgsdirektoratet | Avdeling for budsjett og styring

E: espen.michaelsen@kriminalomsorg.no | M: 97 50 77 70

Vedlegg 2: Tabell: Dynamisk sammenheng mellom komponentene i OAS

Tabell som illustrerer den dynamiske sammenhengen mellom komponentene i OAS hentet fra Antonovsky (2012, s. 43):

		Komponent		
Type	Begripelighet	Håndterbarhet	Meningsfullhet	Predikasjon
1	Høy	Høy	Høy	Stabil
2	Lav	Høy	Høy	Sjelden
3	Høy	Lav	Høy	Press oppover
4	Lav	Lav	Høy	Press oppover
5	Høy	Høy	Lav	Press nedover
6	Høy	Lav	Lav	Press nedover
7	Lav	Høy	Lav	Sjelden
8	Lav	Lav	Lav	Stabil

Vedlegg 3: Tillatelse til å gjøre lydopptak

^ **Inbox** 3588

- Arv
- Bokklubb 1
- Bydalen Vel 4
- Junk Email 72
- Drafts 91
- Sent Items
- Deleted Items 233
- Archive
- Attester
- Bilder
- Conversation History
- Eksamen coaching 1
- Flybiletter 13
- Gestaltutdanning
- Hussalg

You ✉

You replied on 12/11/2017 8:53 PM.

Hei igjen May-Britt!

Da har jeg undersøkt litt vedr. muligheter for opptak og funnet ut at det skal la seg gjøre.

Her ser du svaret jeg fikk fra min leder, Heidi:

«Dette kan godkjennes såfremt det er et medium som kun er egnet for lydopptak som bringes inn. Det er også ønskelig at du følger opp at opptakene blir slettet før hun drar, slik hun beskriver i søknaden. Innsatte må også samtykke skriftlig på dette. Sørg for at Tina i vakta er informert om at hun har med seg opptakeren inn, men du har ansvar for å følge det opp på RME.»

Bare ta kontakt når det nærmer seg, så legger vi en plan.

Mvh

 fengsel

Vedlegg 4: Samtykkeerklæring for lydopptak

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt muntlig informasjon om at det vil bli foretatt lydopptak av gruppesamtalen [REDACTED] [REDACTED] der vi skal snakke om hvordan vi snakker om karriereopplevelser. Lydopptaket vil bli slettet rett etter samtalen, og vil dermed ikke bli tatt med ut av fengselet.

(Signatur, dato)

Vedlegg 5: Plan og intervjuguide – gruppesamtale

Formål: samle inn kommunikasjon om opplevelse av seg selv i et karrieresperspektiv.

Deltagere: 6 innsatte

Tid: 3 timer med en pause + et formøte dagen før på ca. 1 time

Lydopptak: Ja, for at jeg skal slippe å notere samtidig som jeg leder samtalen. Jeg har søkt, og fått tillatelse av Kriminalomsorgen til å gjøre lydopptak som skal slettes før jeg forlater fengselet. Jeg har derfor laget en avtale med fengselet om at jeg kan sitte der og skrive utsagnene ned på PCen. Når det er gjort, sletter jeg opptaket.

Guide for informasjonsmøte og undertegning av informert samtykke (dagen før):

- Fortelle om undersøkelsen og hva den skal brukes til.
- Forklare hvordan jeg skal lage utsagn til Q-settet.
- Spørre om de vil hjelpe meg, både ved å snakke og dele sine tanker i et gruppeintervju, og ved å pilot-sortere.
- Informere om lydopptak, taushetsplikt og at deltagelsen er helt frivillig.
- Skrive under på samtykke-erklæring.
- Forberedelse til dagen etter: Etablere en felles forståelse av ordet «karriere» som «veien de har gått, veien de går og veien de kommer til å gå». Gjøre dette ved å ta en rundt bordet på hvordan de forstår ordet, og deretter presentere min forståelse i min studie.

Guide for gjennomføring av gruppesamtale:

For å hjelpe dem til å «varme opp» og komme i gang, og gjøre det lettere for dem å skjønne hva de skal snakke om og hjelpe dem til å reflektere, velger jeg et strukturert intervju med utgangspunkt i livslinjen:

- Dele ut store ark og grove fargestifter der jeg på forhånd har tegnet en linje horisontalt midt på arket. Midt på linjen er «nå-tid» markert med et merke og en strek-mann.
- Alle sitter og tegner for seg selv ut fra instruksjonen: «Livet har gått opp og ned. Tenk tilbake på gode og dårlige perioder, ting som har gjort deg glad eller som du er stolt av, og ganger du har vært lei deg eller det har gått dårlig. Du trenger ikke tegne pent, tegn på din måte».
- Runder rundt bordet der jeg stiller spørsmål til en og en og lar dem fortelle ut fra sin tegning, for eksempel:
 - Når du ser på tegningen din av livet ditt, hva ser ut?
 - Tenk på en gang du følte at det gikk bra: Hva tenkte du da? Hva følte du? Hvordan opplevde du det? Hva tenke du om deg selv? Hvor opplevde du deg selv? Hva tenke du om fremtiden?
 - Tenk på en gang du ikke hadde det bra eller det gikk dårlig: Hva tenkte du da? Hva følte du? Hvordan opplevde du det? Hva tenke du om deg selv? Hvor opplevde du deg selv? Hva tenke du om fremtiden?
- La de andre komme inn naturlig, hvis de kommer med kommentarer eller spørsmål.
- Åpne for de andre ved å spørre; Er dette noe dere kjenner dere igjen i? Hvordan hadde dere tenkt/følt i en slik situasjon? Kjenner dere noen som har vært i en slik situasjon, hvordan tenkte/følte/opplevde de det tror du?
- Vi avslutter når det er «tomt».
- Ta en rundt for å sjekke hvordan de har opplevd samtalen og avslutte.

Vedlegg 6: Informasjon til ansatte i fengselet om prosjektet

Hei!

Her kommer litt informasjon om meg og undersøkelsen jeg skal gjennomføre [REDACTED], [REDACTED] sin mail, datert 2.februar, for mer detaljert fremdriftsplan for prosjektet. Har du spørsmål er det bare å ta kontakt med meg på telefon 91527604.

Mål, hensikt og metode

Jeg heter May-Britt Bergset og er student ved NTNU, der jeg tar en master i Rådgivningsvitenskap med fordypning i karriereveiledning. Undersøkelsen i fengselet er min masteroppgave der problemstillingen er «Hvordan opplever innsatte på kortere dommer seg selv i et karrieresperspektiv?». Hensikten er å få mer kunnskap om hvor de innsatte befinner seg i sin karriereutvikling, sett fra deres eget ståsted. Mitt håp er at min studie kan bidra til at jeg og andre karriereveiledere, og alle andre som er involvert i å bistå innsatte i en positiv karriereutvikling, kan få et forskningsbasert grunnlag å snakke ut fra når vi skal tilpasse, planlegge og samordne karriereveiledningstilbudet til denne gruppen.

Undersøkelsen vil bli utført med Q-metode. Det er en blanding av kvantitativ og kvalitativ metode, der hensikten er å avdekke hvilke tankemønstre eller perspektiv som finnes i en gruppe. Hensikten er å oppdage mangfoldet, ikke hvor mange som har det ene eller andre perspektivet. Min undersøkelse vil avdekke de ulike måtene de innsatte kan tenke om seg selv, inni seg, når de vurderer seg selv og sine muligheter for å nå et mål, gå i gang med en utdanning eller få til endringer i livene sine. Q-metode har også både en teoretisk og praktisk tilnærming til forskningen, der en veksler mellom å utforske hvordan teorien ser ut i virkeligheten og hvordan virkeligheten kan forstås i teorien. 3 teorier vil ligge som et bakteppe i min studie; sosialkognitiv karriereteori (bygger på Albert Bandura), Salutogenesen og Carol Dweck sin teori om to tankesett. Dette er også kjente teorier i Kriminalomsorgen.

Min agenda

Jeg har utdanningspermisjon fra jobben min ved Karrieresenter Østfold (ansatt i Østfold fylkeskommune), for å gjennomføre denne masteroppgaven, studiet blir derfor utført av meg som privatperson. Min agenda er mitt mangeårige engasjement og glede over å se hvilken effekt karriereveiledning kan ha i et menneskes liv. Med min bakgrunn som sosionom brenner jeg spesielt for tilpasset karriereveiledning for innsatte og andre marginaliserte grupper i samfunnet. Det at flere og flere mennesker havner i såkalt utenforskap har store og alvorlig konsekvenser, ikke bare for den det gjelder, men for hele samfunnet i form av psykiske vansker, rusproblemer, vold og kriminalitet.

Litt om meg

Jeg var ferdig utdannet sosionom i 1989 og har i årenes løp tatt videreutdanning i veiledning, gruppeveiledning, coaching, karriereveiledning og journalistikk. Alle disse utdanningene er tatt inn i og utgjør teorigrunnet i min masteroppgave. Bortsett fra et avbrekk på 4 år som journalist i en lokalavis, har jeg i snart 25 års jobbet som veileder for mennesker. De siste 9 årene som karriereveileder ved Karrieresenter Østfold, der jeg også har min arbeidsplass etter endt permisjon. Før det jobbet jeg mange år som sosionom på sosialkontor (i dag Nav) både som saksbehandler og veileder, og som fagkoordinator. I hele mitt yrkesliv har jeg vært spesielt opptatt hvordan en som hjelper kan bidra til at langtidsledige unge mennesker kan komme videre i livet sitt. På sosialkontoret fulgte jeg flere unge menn over flere år som innimellom var innsatte på kortere dommer. Jeg har dermed god innsikt og forståelse for noen av de innsattes liv og tanker, og det livet som møter dem etter endt soning. Utover sosialkontorer har jeg erfaring som sosionom på et psykiatrisk sykehus og som sosiallærer/lærer.

Vedlegg 7: Design med tilhørende utsagn

Matrise:

Informasjon innenfra	A. Selvfølelse: Skam, verdi, makt/avmakt = 2	B. Selvtillit = mestringstillit + kontroll = 2		
Framtids- forventinger	C. Håp/drøm = 2	D. Mål/tilfeldig = planlegging = 2	E. Mening – verdier = 4	
Tilhørighet/ Sammenligning	F. Jobb: Tilhørighet Økonomisk trygghet = 2	G. Relasjoner - venner =2		

$2 + 2 + 2 + 2 + 4 + 2 + 2 = 16 \times 2 = 32$ utsagn

Kategori	Positivt	Negativt
1A Selvfølelse - verdifull	Jeg blir som regel likt og respektert av andre. De hører på meg og forstår hva jeg sier.	Jeg har ødelagt mye for meg selv og andre. Jeg betyr ingenting. Ingen bryr seg om meg.
2A Selvfølelse - god nok	Jeg vet at jeg kan takle alle situasjoner, enten det går bra eller dårlig. Det gir meg trygghet.	Jeg er litt stille og lar andre styre. Jeg blir ofte ikke sett og hørt. Andre har ikke respekt for meg.
1B Mestrings- tillit	Jeg liker å få ting til. Da er jeg fornøyd med meg selv. Jeg kan mange ting og liker utfordringer.	Jeg likte meg ikke på skolen og har lite arbeidserfaring. Jeg trenger å være trygg og vite hva jeg skal gjøre for å få ting til.
2B Mestrings- tillit	Jeg forbereder meg til å komme ut. Det å ta i bruk mulighetene i fengselet, øker sjansen for å lykkes ute.	Jeg sitter på vent her i fengselet. Ingen vil ha en med masse hull i CVen. Ingen vits å tenke jobb.
1C Håp	Jeg ser lyst på fremtiden. Det er mange muligheter og jeg er sikker på at livet vil gå min vei.	Fremtiden ser ganske håpløs ut. Det er det samme hva jeg gjør, det går til helvete uansett.
2C Drøm	Jeg bruker tiden her i fengselet på å dagdrømme om hva jeg skal gjøre når jeg kommer ut.	Jeg sitter ikke her og kaster bort tiden på urealistiske dagdrømmer. Jeg venter og ser hva som skjer.
1D Mål/plan Tilfeldighet	Det meste i livet styres av tilfeldigheter. Ingen vits å legge planer. Jeg pleier å ha flaks.	Jeg har hatt mye uflaks i livet. Det dukker alltid opp ting som ødelegger for planene mine.
2D Mål/plan Realistiske	Jeg setter meg realistiske mål som jeg gjennomfører. Det kjennes bra å se at det går den veien jeg ønsker.	Jeg tenker ikke konsekvenser. Gjør det jeg har lyst til der og da. Ser ikke vitsen med å slite og streve.
1E Mening Koll/ind	Et godt liv for meg er å få være til nytte og få litt tilbake. Jeg vil ikke være en belastning for andre.	Jeg liker å være med kompisene mine, feste og ha det gøy. Trenger ikke tjene penger selv for å ha det bra.

2E Mening Fred og ro	Troen på Gud gir meg fred, trygghet og mening i livet. Jeg føler at jeg hører til i et fellesskap.	Et godt liv er å ha fred med seg selv og andre. Det er å ikke ha for mye motgang og bekymringer.
3E Mening -endring	Jeg har brukt tid på å bli voksen, men nå er jeg klar. Jeg er sterk nok nå til å endre livet mitt.	Jeg er ikke klar for å forandre meg selv eller livet mitt enda. Jeg holder meg til det livet jeg har.
4E Mening – visjon	Jeg har noen store, viktige mål i livet mitt. Det er de jeg jobber mot hele tiden. Det gir livet mening.	Et godt liv for meg er å ikke være sulten og å ha en god seng å sove i. Det er nok for meg.
1F Jobb: Tilhørighet	Jeg må ha noe nyttig å gjøre etter soning. Blir jeg sittende alene å se i veggen, er det fort å skli tilbake.	Jeg har jobb eller skole å gå til når jeg kommer ut. Er bare sone dommen min, så skal jeg ut og fortsette livet.
2F Jobb Økonomisk trygghet	Jeg ønske meg en lovlig jobb der jeg tjener nok til å betale for mat, regninger og et tak over hodet.	Det er mye penger å tjene på kort tid med kriminalitet, og jeg er flink til det. Et A4-liv er kjedelig.
1G Venner/ relasjoner	Jeg har viktige, gode mennesker i livet mitt som jeg er glad i og som støtter meg uansett.	Jeg føler meg ofte utenfor. Ingen er på mitt lag. Livet er en ensom kamp med meg selv og andre.
2G Venner/ relasjoner	Jeg har mange straighte venner. Det er ikke noe problem for meg å leve et A4-liv, hvis jeg vil.	Jeg og kompisene mine er ikke A4. Uten dem hører jeg ikke til noe sted.

Vedlegg 8: Informasjonsskriv til deltagere

Vil du delta i forskningsprosjekt: «Hvilke karriereopplevelser har innsatte på korttidsdom?»

Bakgrunn og mål:

Jeg går på et masterstudium i Rådgivningsvitenskap ved NTNU, hvor jeg fordyper meg i karriereveiledning. I den forbindelse vil jeg undersøke hvilke opplevelser innsatte på korttidsdom har med tanke på karriere. Med ordet «karriere» mener jeg «veien vi går» eller «livet du lever». Mitt ønske er at resultatene fra undersøkelsen kan bidra til karriereveiledning som passer til de innsattes behov. Din stemme er derfor viktig.

Hva skjer hvis du blir med?

Denne studien vil innebære å sortere 32 kort med ulike utsagn ut fra hva du mener er likt eller ulikt dine egne opplevelser. Du vil sitte i et rom her i fengselet sammen med 2-3 andre. Før du starter, vil jeg forklare hvordan du skal gå fram for å sortere kortene. Mens du sitter og sorterer kortene vil jeg være tilstede og kan hjelpe deg hvis du lurer på noe. Det vil ta 30-45 minutter å sortere. Det kan hende jeg skriver litt mens du sortere og stiller deg noen spørsmål etterpå. Når du er ferdig tar vi også en liten prat om hvordan du syns det var å sortere, avklare ting du lurer på og avslutter.

Noen uker etter undersøkelsen vil jeg kanskje snakke med deg igjen, men det er også helt frivillig. Hvis du syns det er OK, kontakter jeg deg for å avtale en tid å møtes. Da vil jeg spørre deg mer om hvordan du opplever din karriere.

Hva skjer med informasjonen om deg?

All informasjon vil bli behandlet konfidensielt (hemmelig). Bare jeg og min veileder vil ha informasjonen. Du vil få et nummer i undersøkelsen for å være anonym. Når jeg er ferdig med masteroppgaven min vil all informasjon du har gitt meg bli slettet (ca. 15.05.2018)

Frivillig deltagelse

Det er frivillig å delta. Du bestemmer selv om du vil. Hvis du først sier ja, er det lov å ombestemme seg og si nei senere. Da vil all informasjon om deg bli slettet.

Hvis du vil bli med, ber jeg deg fylle ut samtykkeskjemaet og gi det til meg. Dette brevet beholder du selv.

Vennlig hilsen
May-Britt Bergset

Vedlegg 9: Samtykkeerklæring og bakgrunnsinformasjon

Deltager nr.

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt muntlig informasjon om undersøkelsen «Hvilke karriereopplevelser har innsatte på korttidsdom?», og ønsker å delta på:

- Sortering av kort
 - Etter-intervju
-

(Signatur, dato)

BAKGRUNNINFORMASJON

Alder: _____

Utdanning: (sett ett kryss):

Grunnskole	_____
Påbegynt videregående skole	_____
Fullført fagbrev	_____
Fullført studiespesialisering	_____
Fullført bachelor eller høyere	_____

Arbeidserfaring: (sett ett kryss):

Ingen jobberfaring	_____
Under 1 år jobberfaring	_____
1-2 års jobberfaring	_____
Over 2 års jobberfaring	_____

Situasjon ved start soning (sett ett kryss):

Student med studielån	_____
Fast jobb	_____
Vikariat	_____
Arbeidssøker med dagpenger	_____
Økonomisk sosialhjelp	_____
Arbeidsavklaringspenger	_____
Uføretrygd	_____
Annet	_____

Vedlegg 10: Beskrivelse av Q-sorteringen

Jeg startet med å dele ut en konvolutt til hver deltager med instruksjonsbetingelsen, 3 «hjelpkort» og de 32 kortene med utsagn:

Kortene var 3,5 x 5 cm trykket på 120 grams papir.

Så forklarte jeg hva de skulle gjøre trinn for trinn:

«Legg de 3 hjelpkortene foran dere på bordet. Kortet med «Likt meg» legger du til høyre, kortet «Ulikt meg» til venstre, og kortet med «Både ja og nei – vet ikke» legger du i midten. Så tar du opp bunken med kort med setninger på, og leser dem ett etter ett, mens du tenker på det som står på lappen: «Hvordan opplever du deg selv og fremtiden akkurat nå.» Mens du leser det første kortet kjenner du etter hvor godt det som står på kortet passer til hvordan du opplever deg selv. Hvis det som står der er helt ulikt deg, legger du kortet under hjelpkortet der det står «Ulikt meg», men er det akkurat slik du opplever det, legger du det under «Likt meg». Hvis det som står der ikke betyr noe for deg, eller du kjenner at det både er likt deg og ikke, eller du ikke vet, legger du kortet på midten. Slik leser du gjennom alle kortene, og sorterer dem i tre bunker under hjelpkortene. Når du er ferdig sitter du bare og venter til alle er ferdige, så skal jeg fortelle hva du skal gjøre videre.»

De aller fleste tok seg god tid, og da alle var ferdige gikk jeg videre: «Nå legger du bort de to haugene med «Ulikt meg» og «Både ja og nei» en stund, mens du legger alle kortene som ligger i haugen under «Likt-meg» utover bordet. Så legger du disse kortene etter hverandre i en prioritert rekkefølge med det som er mest deg først, så kommer det som er nest-mest deg og så videre, til det som er minst deg av disse kortene til slutt. Syns du det er vanskelig, kan det være lurt å sammenligne to og to kort om gangen. Når du er ferdig, kan du gi meg et tegn, så kommer jeg bort til deg og forklarer hva du skal gjøre videre».

Alle synes det var vanskelig å prioritere og brukte god tid for å få plassert kortene riktig. Da de rakk opp hånda, gikk jeg bort til hver enkelt med matrisen for forklarte hvordan de skulle legge kortene:

Mest ulikt meg					Mest likt meg					
-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5

Matrisen var 48X30 cm og hadde 32 ruter på 3,5x5 cm. Den var trykket på et plastmateriale, PVC, i et trykkeri.

«Du legger det kortet som er mest deg her på +5, så legger du det neste her i ruta under +5, så begynner du øverst i kolonnen med +4 og fyller kortene inn. Når du er ferdig, tar du alle kortene i «Ulikt meg» og legger de utover bordet og prioriterer dem etter hverandre på samme måte, men omvendt. Så legger du det som er minst deg her på -5, og så fyller du inn alle kortene på samme måte. Og til slutt prioriterer du, og fyller inn, kortene fra midtbunken.»

Etter dette jobbet hver og en på egenhånd. Det var helt stille i rommet og alle tok seg god tid. Etter hvert som jeg så de var ferdige, gikk jeg bort med en tom A4-papirmatrisen og viste hvordan de skulle fylle inn tallene som stod på kortene selv. De satt deretter stille og vente til jeg kom for å sjekke om det var rett. I forbindelse med dette spurte jeg mange om hvordan det hadde vært, og alle var svært positive. Etter at jeg hadde «kvalitetssikret» matrisen med tall, som utgjør datamaterialet i en Q-studie, pakket alle kortene pent sammen og la alt tilbake i konvolutten. Til slutt kom de bort for å levere det inn, og alle fikk med seg en liten hilsen og litt twist som takk for hjelpa.

En liten hilsen som takk for hjelpa, noe svært mange av deltagerne gav utrykk for at de satte pris på.

Vedlegg 11: Oversikt over faktorladinger

Deltager nr.	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
1	0.0173	0.5918X	0.4260
2	0.1762	0.6798X	0.3186
3	0.4508	0.7481X	0.1516
4	-0.0033	0.5877X	0.3652
5	0.6322X	0.1210	0.2208
6	0.7108X	0.5441	0.0527
7	0.7151X	0.4078	0.2119
8	0.8809X	0.2307	-0.0324
9	0.0928	0.1266	0.8127X
10	0.1053	0.2708	0.6904X
11	-0.1970	-0.6462X	0.2634
12	0.2757	0.5663X	0.3268
13	0.7480X	0.4426	0.2363
14	0.6924X	0.4728	0.2729
15	0.4390	0.6808X	0.4137
16	0.1220	-0.4418	0.5815X
17	0.6648X	0.0630	-0.0577
18	0.2717	0.4595X	0.2164
19	0.4608X	0.3277	0.0953
20	0.2986	0.1907	0.5823X
21	0.4100	0.6431X	0.2245
22	0.6427X	0.3376	0.1854
23	0.7527X	0.0683	0.3898
24	0.1849	0.2266	0.7786X
25	0.7057X	0.2273	-0.0492
26	0.7527X	0.4385	0.1998
27	0.7002X	-0.0262	0.1007
28	0.7648X	0.2337	0.0225
29	0.0033	0.3167	0.6215X
30	0.5115	0.7222X	0.0816
31	0.6680X	0.0084	0.3216
Definerende sorteringer	15	10	6
Forklart varians %	28	19	14

Vedlegg 12: Plan og intervjuguide for etter-samtale

Formål: Høre hvordan de forstår og tolker den gjennomsnittssorteringen som de selv har ladet mest på.

Tid og sted: 1 time. Får låne et kontor i fengselet.

Hvem: Har plukket ut to de to kandidatene som ladet høyest på hvert syn, og samtidig har gitt samtykke til å delta. Tok med en ekstra for faktorsyn 2, for å representere både vanlig innsatte og innsatte på en rusmestringsenhet. Kontakte dem i fengselet dagen før for å spørre om de fortsatt er med og avtale tid for samtale.

Guide for samtalen:

- Forklare at faktorsynet er en «gjennomsnittsperson», ikke hans egen sortering, og at jeg nå skal prøve å forstå hva «han» kan ha tenkt når han la utsagnene sine på denne måten.
- Repeterer hvordan utsagnene ble lagt, og vise grensene for høyre og venstre side og nullområdet: «Alt dette er det han kjente seg mest igjen i, dette kjente han seg ikke igjen i, og dette var ikke så viktig eller midt på. Så prioriterte han kortene etter hverandre og da var det disse to (peke på +5) som han opplevde at han kjente seg aller mest igjen i, men disse (peke på -5) kjente han seg aller minst igjen i.»
- Begynner på høyre side og lese opp første utsagn. Spørre: Hva tror du han kan ha tenkt når han la dette utsagnet her? Hva var det som ble viktig for han? Hva kjente han på? Osv. Eller: Når jeg leser dette utsagnet lurer jeg på om han kan oppleve det slik. Stemmer det? Osv.
- Fortsette på venstre side. Hva kan han ha tenkt på? Kjent på? Hva ble viktig? Osv. Stemmer det jeg ser eller forstår? Osv.
- Spørre om enkeltutsagn som jeg har stusset på, eller har lagt merke til, på samme måte: Hva ser du? Stemmer det at...?
- Spørre om utsagn i nullområdet på samme måte.
- Avslutte med å spørre hvordan det har vært.

Vedlegg 13: Godkjenning fra NSD

Camilla Fikse

7491 TRONDHEIM

Vår dato: 25.01.2018

Vår ref: 57868 / 3 / BGH

Deres dato:

Deres ref:

Tilråding fra NSD Personvernombudet for forskning § 7-27

Personvernombudet for forskning viser til meldeskjema mottatt 19.12.2017 for prosjektet:

57868	<i>En Q-studie av hvordan Innsatte på korttidsdom opplever seg selv med tanke på sin egen karriere.</i>
Behandlingsansvarlig	NTNU, ved institusjonens øverste leder
Daglig ansvarlig	Camilla Fikse
Student	May-Britt Bergset

Vurdering

Etter gjennomgang av opplysningene i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon finner vi at prosjektet er unntatt konesjonsplikt og at personopplysningene som blir samlet inn i dette prosjektet er regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. På den neste siden er vår vurdering av prosjektopplegget slik det er meldt til oss. Du kan nå gå i gang med å behandle personopplysninger.

Vilkår for vår anbefaling

Vår anbefaling forutsetter at du gjennomfører prosjektet i tråd med:

- opplysningene gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon
- vår prosjektvurdering, se side 2
- eventuell korrespondanse med oss

Meld fra hvis du gjør vesentlige endringer i prosjektet

Dersom prosjektet endrer seg, kan det være nødvendig å sende inn endringsmelding. På våre nettsider finner du svar på hvilke [endringer](#) du må melde, samt endringsskjema.

Opplysninger om prosjektet blir lagt ut på våre nettsider og i Meldingsarkivet

Vi har lagt ut opplysninger om prosjektet på nettsidene våre. Alle våre Institusjoner har også tilgang til egne prosjekter i [Meldingsarkivet](#).

Vi tar kontakt om status for behandling av personopplysninger ved prosjektslutt

Ved prosjektslutt 15.05.2017 vil vi ta kontakt for å avklare status for behandlingen av personopplysninger.

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

VEDLEGG 14: GODKJENNING FRA KRIMINALOMSORGEN

May-Britt Bergset
Bydalen allè 34
1604 FREDRIKSTAD

Deres ref:

Vår ref:
201800396-8

Dato:
07.02.2018

SØKNAD OM Å REKRUTTERE INNSATTE TIL ET FORSKNINGSPRO-SJEKT - KARRIEREVEILEDNING

Det vises til søknad av 19.12.2017

Innledning

Søker anfører følgende for sin motivasjon for å innhente data til studien i Kriminalomsorgen; « jeg har jobbet store deler av mitt liv på sosialkontor (nå Nav) og over år hatt kontakt med, blant andre, langtidsledige menn. Mange av de som sitter i fengsel på korttidsdom kommer fra denne gruppen. Jeg kjenner derfor godt til de livene mange lever og de utfordringen de har utenfor fengselet. [REDAKERT]

[REDAKERT] Jeg har hatt gruppeveiledning der en i halvåret. I forbindelse med dette, har jeg også blitt godt kjent med fengselsbetjentene, fengselet i [REDAKERT] og rutiner i fengselet.

Prosjektbeskrivelse

Videre skriver søker; «Jeg ønsker med mitt prosjekt å «høre» de innsatte selv uttrykke sine karriereopplevelser gjennom en Q-sortering (se Q-metode vedlegg 4). Med ordet «karriere» forstår jeg «veien vi går» eller «livet vi lever». Målet med min masteroppgave er å avdekke, få kunnskap om og forstå de ulike synene og opplevelsene som finnes blant kort-tidsinnsatte. Mitt håp er at denne kunnskapen kan bidra til utvikling av karrieretjenester som er tilpasset de innsatte på korttidsdom sine behov.

Karriereveiledning for innsatte på korttidsdom er et viktig og dagsaktuelt tema:

- NOU 2016:7 «Norge i omstilling – karriereveiledning for individ og samfunn: avdekket at innsatte i norske fengsel ikke får et tilstrekkelig karriereveiledningstilbud. Dette førte til undersøkelsen og rapporten under.
- Kompetanse Norge: «Karriereveiledning i kriminalomsorgen. Resultater fra en undersøkelse til rådgiverne i fengselsundervisningen» - datert mai 2017:

Rapporten slår fast at innsatte på korttidsdom ikke har tilbud om karriereveiledning i fengselet i dag og anbefaler at tilbudet blir styrket. De utpeker de fylkesvise karrieresenterne som en viktig bidragsyter i dette samarbeidet.

Tidlig i høst hadde jeg et uformelt møte med seniorrådgiver Valborg Byholt (forfatterne til rapporten over) og to kollegaer i Kompetanse Norge for å få innspill til en master i fortsettelsen av rapporten. De sa da at de ønsket seg mer kunnskap om hvilken type karriereveiledning denne gruppa trenger.

Problemstilling:

Hvordan opplever innsatte på korttidsdom seg selv i forhold til sin karriere?

Metodevalg og begrunnelse

Jeg vil benytte Q-metode i mitt forskningsprosjekt, for utfyllende beskrivelse av Q-metode: se vedlegg 4.

Grunnen til at jeg har valgt Q-metode er at den egner seg best dersom en vil studere tanker, meninger, holdninger, verdier, forståelse, erfaringer osv. ut fra individets personlige ståsted, på en måte som gjør at deres preferanser kommer tydelig fram.»

Regelverk

Det følger av retningslinjer for behandling av søknader om forskning i kriminalomsorgen at regionalt nivå i kriminalomsorgen er ansvarlig for å avgjøre søknader om adgang til å rekruttere innsatte/domfelte og tilsatte til forskningsprosjekter og for å behandle søknader om bruk av taushetsbelagte opplysninger fra kriminalomsorgen til forskning hvor det kreves dispensasjon fra taushetsplikten. Alle søknader om forskning skal vurderes individuelt. Hvis søknaden ikke anses å tilfredsstillende krav som er skissert i retningslinjene, må det innhentes nødvendig tilleggsdokumentasjon, jf. retningslinjene pkt. 5 – individuell vurdering.

Lokalt nivå skal få mulighet til å uttale seg om søknaden. De skal vurdere om de har kapasitet til å ta imot forskeren, om prosjektet er praktisk gjennomførbart og sikkerhetsmessig forsvarlig, jf. retningslinjene pkt. 1 – vurdering av lokalt nivå. Søknaden kan avslås av etiske, sikkerhetsmessige eller kapasitetsmessige årsaker, jf. retningslinjene pkt. 8 - avslag.

Vedtak

Søknaden om å innhente data til en Masteroppgave ved å bruke Q metode til å avdekke, få kunnskap om og forstå de ulike synene og opplevelsene som finnes blant kort-tidsinnsatte i Indre Østfold fengsel, avdeling Trøgstad innvilges. Oppgaven har blant annet som mål å bidra til utvikling av karrieretjenester som er tilpasset de innsatte på korttidsdom sine behov.

Begrunnelse

Vi har forespurt Indre Østfold fengsel, avd. Trøgstad som opplyser at de har kapasitet til å ta deg imot slik at du kan gjennomføre din forskning. Fengselet vurderer gjennomføringen av prosjektet som sikkerhetsmessig forsvarlig.

Krav til forskeren

Forskningen skal gjennomføres på en forsvarlig måte og de ansatte og innsatte skal ikke utsettes for personlige belastninger. Forskeren skal fremlegge bakgrunns materialet og informere enhetene ut ifra behov. Forskeren skal forholde seg til den enkelte enhets sikkerhetsmessige instruksjoner. Fengselet vil også kunne innhente opplysninger om forskerensandel fra det sentrale strafferegisteret. Dette er et rutinemessig ledd i sikkerhetsvurderingen.

Forskerens taushetsplikt

Opplysninger forskeren blir gjort kjent med kan være undergitt taushetsplikt, jf forvaltningslovens § 13. Forskeren er undergitt taushetsplikt, jf. forvaltningslovens § 13 c. Av § 13 e følger at forskeren plikter å hindre andre i å få tilgang eller kjennskap til opplysningene.

Overtredelse av taushetsbestemmelser er straffbart, jf. straffeloven § 121. Videre er det en forutsetning at forsker er kjent med lov om personopplysninger med tilhørende forskrift spesielt § 7.27 i forskrift til personopplysningene.

Det er et vilkår at forsker undertegner taushetserklæring med henvisning til bestemmelse ovenfor før forskningen påbegynnes. Slik erklæring utarbeides av den enheten der forskningen skal gjennomføres.

Oppbevaring av materialet

Forsker skal påse at innsamlet materiale blir oppbevart på en forsvarlig måte og at det foretas anonymisering av personidentifiserbare opplysninger ved publikasjon. Innsamlet materiale som inneholder slik informasjon skal makuleres så snart undersøkelsen er avsluttet. Ved unntak fra denne hovedregelen skal det foreligge en godkjenning fra Datatilsynet.

Klageadgang

Vedtak om å anvende taushetsbelagte opplysninger til forskningsformål, kan påklages til Kriminalomsorgsdirektoratet. Klageretten er etter forvaltningslovens kap. VI § 28, omfatter den som ikke får medhold i sin søknad om forskning og den taushetsplikten er satt til vern for.

Vi ber om at du sender et eksemplar av forskningsrapporten til:

- Kriminalomsorgen region Øst - Dokumentsenteret, Pb 694, 4305 Sandnes
- Kriminalomsorgens utdanningssenter - Postboks 6138 Etterstad, 0602 Oslo
- Kriminalomsorgsdirektoratet - Dokumentsenteret, Pb 694, 4305 Sandnes
- Hedmark fengsel - Dokumentsenteret, Pb 694, 4305 Sandnes

Med hilsen

Heidi Bottolfs
ass. regiondirektør

Ellen C. Bjercke
seniorrådgiver

Vedlegg 15:

Utsagnenes plassering i hvert faktorsyn² (konsensusutsagn i uthevet skrift)

Nr.	Utsagn	F1	F2	F3
1	Jeg har jobb eller skole når jeg kommer ut. Skal bare sone dommen min, så skal jeg ut og fortsette livet.	5	1	-4
2	Jeg blir som regel likt og respektert av andre. De hører på meg og forstår hva jeg sier.	4	1	3
3	Jeg ser lyst på fremtiden. Det er mange muligheter og jeg er sikker på at livet vil gå min vei	4	5	0
4	Jeg har brukt tid på å bli voksen, men nå er jeg klar. Jeg er sterk nok nå til å endre livet mitt.	0	4	2
5	Jeg sitter ikke her og kaster bort tiden på urealistiske drømmer. Jeg venter og ser hva som skjer.	1	-2	2
6	Et godt liv for meg er å få være til nytte og få litt tilbake. Jeg vil ikke være en belastning for andre.	3	2	4
7	Jeg har noen store, viktige mål i livet mitt. Det er de jeg jobber mot hele tiden. Det gir livet mening.	2	5	-3
8	Jeg liker å være med kompisene mine, feste og ha det gøy. Trenger ikke å tjene penger selv for å ha det bra.	0	-1	-4
9	Jeg har viktige, gode mennesker i livet mitt som jeg er glad i og som støtter meg uansett.	5	4	4
10	Jeg liker å få ting til. Da er jeg fornøyd med meg selv. Jeg kan mange ting og liker utfordringer	4	4	5
11	Fremtiden ser ganske håpløs ut. Det er det samme hva jeg gjør, det går til helvete uansett.	-5	-5	1
12	Jeg sitter på vent her i fengselet. Ingen vil ha en med masse hull i CVen. Ingen vits å tenke på jobb.	-4	-2	-2
13	Jeg har hatt mye uflaks i livet. Det dukker alltid opp ting som ødelegger for planene mine.	0	-1	3
14	Jeg ønske meg en lovlig jobb der jeg tjener nok til å betale for mat, regninger og et tak over hodet.	1	3	3
15	Jeg vet at jeg kan takle alle situasjoner, enten det går bra eller dårlig. Det gir meg trygghet.	3	2	2
16	Jeg har mange straighte venner. Det er ikke noe problem for meg å leve et A4-liv, hvis jeg vil.	2	0	0
17	Troen på Gud gir meg fred, trygghet og mening i livet. Jeg føler at jeg hører til i et fellesskap.	-4	-1	-4
18	Jeg har ødelagt mye for meg selv og andre. Jeg betyr ingenting. Ingen bryr seg om meg.	-5	-3	-2
19	Jeg bruker tiden i fengsel på å dagdrømme om hva jeg skal gjøre når jeg kommer ut.	-2	1	-2
20	Et godt liv er å ha fred med seg selv og andre. Det er å ikke ha for mye motgang og bekymringer.	2	3	4
21	Jeg og kompisene mine er ikke A4. Uten dem hører jeg ikke til noe sted.	-3	0	-1

² I Q-metode kalt «crab-shit».

22	Jeg likte meg på ikke skolen. Jeg trenger å være trygg og vite hva jeg skal gjøre for å få ting til.	-2	-2	0
23	Et godt liv for meg er å ikke være sulten og å ha en god seng å sove i. Det er nok for meg.	-1	-3	-3
24	Jeg er ikke klar for å forandre meg selv eller livet mitt enda. Jeg holder meg til det livet jeg har.	-1	-4	-3
25	Jeg er litt stille og lar andre styre. Jeg blir ofte ikke sett og hørt. Andre har ikke respekt.	0	-5	-5
26	Det er mye penger å tjene på kort tid ved kriminalitet, og jeg er flink til det. Et A4-liv er kjedelig.	-4	0	1
27	Jeg setter meg realistiske mål som jeg gjennomfører Det kjennes bra å se at det går den veien jeg ønsker.	3	2	1
28	Jeg forbereder meg til å komme ut. Det å ta i bruk mulighetene i fengselet øker sjansen for å lykkes ute.	1	3	0
29	Jeg må ha noe nyttig å gjøre etter soning. Blir jeg sittende alene å se i veggen, er det fort å skli tilbake.	2	0	5
30	Jeg tenker ikke konsekvenser. Gjør det jeg har lyst til der og da. Ser ikke vitsen med å slite og streve.	-3	-4	1
31	Jeg føler meg ofte utenfor. Ingen er på mitt lag. Livet er en ensom kamp med meg selv og andre.	-3	-4	-1
32	Det meste i livet styres av tilfeldigheter. Ingen vits å legge planer. Jeg pleier å ha flaks.	-1	-3	-5

Vedlegg 16:

Utsagn som skiller de tre faktorsynene særlig fra hverandre

(«distinguishing statements»)

Statistisk signifikans for alle utsagn i tabellene er $P < .05$. For de som er merket med * er signifikansen $P < .01$.

Faktor 1

Nr.	Utsagn	F1	F2	F3
1*	Jeg har jobb eller skole når jeg kommer ut. Skal bare sone dommen min, så skal jeg ut og fortsette livet.	5	1	-4
4	Jeg har brukt tid på å bli voksen, men nå er jeg klar. Jeg er sterk nok nå til å endre livet mitt.	0	4	2
5	Jeg sitter ikke her og kaster bort tiden på urealistiske drømmer. Jeg venter og ser hva som skjer.	1	-2	2
7*	Jeg har noen store, viktige mål i livet mitt. Det er de jeg jobber mot hele tiden. Det gir livet mening.	2	5	-3
12	Jeg sitter på vent her i fengselet. Ingen vil ha en med masse hull i CVen. Ingen vits å tenke på jobb.	-4	-2	-2
14*	Jeg ønske meg en lovlig jobb der jeg tjener nok til å betale for mat, regninger og et tak over hodet.	1	3	3
16*	Jeg har mange straighte venner. Det er ikke noe problem for meg å leve et A4-liv, hvis jeg vil.	2	0	0
24	Jeg er ikke klar for å forandre meg selv eller livet mitt enda. Jeg holder meg til det livet jeg har.	-1	-4	-3
25*	Jeg er litt stille og lar andre styre. Jeg blir ofte ikke sett og hørt. Andre har ikke respekt.	0	-5	-5
26*	Det er mye penger å tjene på kort tid ved kriminalitet, og jeg er flink til det. Et A4-liv er kjedelig.	-4	0	1
29*	Jeg må ha noe nyttig å gjøre etter soning. Blir jeg sittende alene å se i veggen, er det fort å skli tilbake.	2	0	5
30	Jeg tenker ikke konsekvenser. Gjør det jeg har lyst til der og da. Ser ikke vitsen med å slite og streve.	-3	-4	1
32*	Det meste i livet styres av tilfeldigheter. Ingen vits å legge planer. Jeg pleier å ha flaks.	-1	-3	-5

Faktor 2

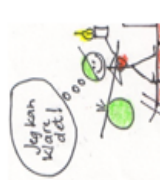

Nr.	Utsagn	F1	F2	F3
1*	Jeg har jobb eller skole når jeg kommer ut. Skal bare sone dommen min, så skal jeg ut og fortsette livet.	5	1	-4
2*	Jeg blir som regel likt og respektert av andre. De hører på meg og forstår hva jeg sier.	4	1	3
4*	Jeg har brukt tid på å bli voksen, men nå er jeg klar. Jeg er sterk nok nå til å endre livet mitt.	0	4	2
5*	Jeg sitter ikke her og kaster bort tiden på urealistiske drømmer. Jeg venter og ser hva som skjer.	1	-2	2

7*	Jeg har noen store, viktige mål i livet mitt. Det er de jeg jobber mot hele tiden. Det gir livet mening.	2	5	-3
17*	Troen på Gud gir meg fred, trygghet og mening i livet. Jeg føler at jeg hører til i et fellesskap.	-4	-1	-4
19*	Jeg bruker tiden i fengsel på å dagdrømme om hva jeg skal gjøre når jeg kommer ut.	-2	1	-2
28*	Jeg forbereder meg til å komme ut. Det å ta i bruk mulighetene i fengselet øker sjansen for å lykkes ute.	1	3	0
29*	Jeg må ha noe nyttig å gjøre etter soning. Blir jeg sittende alene å se i veggen, er det fort å skli tilbake.	2	0	5
30	Jeg tenker ikke konsekvenser. Gjør det jeg har lyst til der og da. Ser ikke vitsen med å slite og streve.	-3	-4	1
31*	Jeg føler meg ofte utenfor. Ingen er på mitt lag. Livet er en ensom kamp med meg selv og andre.	-3	-4	-1

Faktor 3

Nr.	Utsagn	F1	F2	F3
1*	Jeg har jobb eller skole når jeg kommer ut. Skal bare sone dommen min, så skal jeg ut og fortsette livet.	5	1	-4
3*	Jeg ser lyst på fremtiden. Det er mange muligheter og jeg er sikker på at livet vil gå min vei	4	5	0
4	Jeg har brukt tid på å bli voksen, men nå er jeg klar. Jeg er sterk nok nå til å endre livet mitt.	0	4	2
5	Jeg sitter ikke her og kaster bort tiden på urealistiske drømmer. Jeg venter og ser hva som skjer.	1	-2	2
7*	Jeg har noen store, viktige mål i livet mitt. Det er de jeg jobber mot hele tiden. Det gir livet mening.	2	5	-3
8*	Jeg liker å være med kompisene mine, feste og ha det gøy. Trenger ikke å tjene penger selv for å ha det bra.	0	-1	-4
11*	Fremtiden ser ganske håpløs ut. Det er det samme hva jeg gjør, det går til helvete uansett.	-5	-5	1
13*	Jeg har hatt mye uflaks i livet. Det dukker alltid opp ting som ødelegger for planene mine.	0	-1	3
27*	Jeg setter meg realistiske mål som jeg gjennomfører Det kjennes bra å se at det går den veien jeg ønsker.	3	2	1
29*	Jeg må ha noe nyttig å gjøre etter soning. Blir jeg sittende alene å se i veggen, er det fort å skli tilbake.	2	0	5
30*	Jeg tenker ikke konsekvenser. Gjør det jeg har lyst til der og da. Ser ikke vitsen med å slite og streve.	-3	-4	1

Vedlegg 17: Et forslag til startpunkt og plan for karriereveiledning

	Bestilling	Startpunkt og plan for et veiledningsforløp
<p>Faktorsyn 1</p> 	<p><u>Motivasjon:</u> Hvis han har lyst til å forberede seg på fremtiden:</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kompetansekartlegging og utforming av CV • Utforske verdier, personlige egenskaper og hva som motiverer • Lære jobbsøkerferdigheter <ul style="list-style-type: none"> - Hvor finne jobbene? - Utforske muligheter og innhente informasjon - Digitale ferdigheter - Skrive søknad og tilpasse CV
<p>Faktorsyn 3</p> 	<p>Hva kan jeg? Hvilke muligheter har jeg? Hvordan går jeg fram? Vis meg trinn for trinn!</p>	<p>Motivert for å styrke mestringstillit, finne veien videre og lære hvordan han skal gå fram:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kunnskap om seg selv: Kompetansekartlegging og utforskning av nøkkelkvalifikasjon. Bevisstgjør av personlige egenskaper og verdier. • Kunnskap om muligheter: Utvide. Hvor kan kompetansen brukes? • Utforske tankefeller: • Lære jobbsøker ferdigheter (se over)
<p>Faktorsyn 2</p> 	<p>Hvem vil jeg være? Hvordan vil jeg leve livet mitt? Hva er det første skritt?</p>	<p>Motivert for å tydeliggjøre drømmen eller målet, og å finne og ta det første, forpliktende skritt.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tydeliggjøre fremtidskonstruksjon: Hvem vil du være? Hvordan vil du leve? • Refleksjon rundt det første skritt. • Utforske mulig hindringer og muligheter til støtte. • Forpliktende avtale om når det skal gjøres, hvor ofte • Bygge mestringstillit trinn for trinn.
<p>Bipolært Faktorsyn 2</p> 	<p>Er fremtiden helt mørk? Er det ikke håp for meg? Lytt til meg! Se meg!</p>	<p>Umotivert. Skape tillit. Få kontakt. Bygge håp.</p>